

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Jana Hůrská

Od neutrality k alianci: Dánsko na cestě ke spojení s USA a ke členství v NATO. Příspěvek ke studiu dánské zahraniční politiky v letech 1945–1949

From neutrality to alliance: Denmark on the way to the alliance with the USA and to the membership in NATO. Contribution to the study of Danish foreign policy in 1945-1949

Praha 2018

Vedoucí práce: prof. PhDr. Martin Kovář, Ph.D.

Poděkování

Tato strana je vyhrazena pro poděkování, které si v mém případě zaslouží mnoho lidí – například prof. PhDr. Martin Kovář, Ph.D. za to, že byl ochoten vést toto trochu nezvyklé a hlavně čistě dánské téma, a Martina Tučková za pravidelný přísun uklidňujících slov a kofeinu, bez něhož by mnoho stránek snad ani nevniklo. Největší dík ale patří mým rodičům, kteří všem krizím navzdory nepřestali věřit v to, že tato práce nakonec spatří světlo světa. Spatřila.

Čestné prohlášení

Tímto prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

Jana Hůrká

Abstrakt

Má diplomová práce se zabývá dánskou zahraniční politikou mezi roku 1945 a 1949 a jejím vztahem k dánské národní identitě. Její základní výzkumnou otázkou je, jak a zda vůbec ovlivnila dánská národní identita přechod státu od tradiční neutrality k Severoatlantické alianci. K pochopení národního narativu používám diskurzivní analýzu vybraných pramenů, a to především na dobový tisk a politické projevy určené veřejnosti. Zaměřuji se nejen na to, jaké představy měli Dánové sami o sobě a jaké místo si ve světě prisuzovali, ale také na to, jak nahlíželi na ostatní aktéry mezinárodní scény. Důraz přitom kladu především na tři z nich – Sovětský svaz, Spojené státy americké a Sever.

Klíčová slova: Dánsko, USA, Grónsko, okupace Bornholmu, NATO, OSN, Marshallův plán, Velikonoční krize 1948

Abstract

The topic of my diploma thesis is the Danish foreign policy between the years 1945 and 1949 and its relation to the Danish national identity. The main research question is, if and how the Danish national identity influenced the state's shift from the traditional neutrality policy to the North Atlantic Agreement. To understand the national narrative I use a discursive analysis of selected sources, mainly the daily press and political speeches intended for public. I focus not only on the image Danes had about themselves, but also on their view of the other agents of the international relations – mainly on the Soviet Union, the United States and the North.

Keywords: Denmark, USA, Greenland, Occupation of Bornholm, NATO, UN, Marshall Plan, Easter Crisis 1948

Obsah

1.1	Používaná odborná literatura.....	8
1.2	Struktura práce.....	10
2	Teoretické a metodologické přístupy	11
2.1	„Malý stát“ jako aktér mezinárodních vztahů	11
2.1.1	Co je to „malý stát“?	13
2.1.2	Chování „malého státu“ v rámci mezinárodního systému	15
2.2	Veřejné mínění a zahraniční politika.....	17
2.3	Národní identita a zahraniční politika.....	23
2.4	Analyzované prameny	28
2.4.1	Denní tisk.	29
2.4.2	Proslovy a projevy politických představitelů a rozhovory s nimi.....	31
3	Budování dánské národní identity a její vliv na zahraniční politiku před rokem 1945	33
4	„Budování mostů.“ První fáze dánské poválečné zahraniční politiky (1945-1947) ..	44
4.1	Dánsko jako člen nového mezinárodního systému	44
4.2	Problémové ostrovy, problémoví spojenci? Případ Bornholmu a Grónska	54
4.2.1	Bornholm a obraz Sovětského svazu.	55
4.2.2	Grónsko a obraz Spojených států Amerických	61
4.3	Marshallův plán.....	65
5	Únik k Severu, návrat k Západu: Druhá fáze dánské poválečné zahraniční politiky (1948-1949).....	69
5.1	1948 – rok změny?	69
5.1.1	Velikonoční krize roku 1948.....	78
5.2	Snaha o vytvoření severské obranné unie	84
5.3	„Nikdy více 9. duben!“ Vstup dánského království do Severoatlantické aliance	90

6	Závěr	93
7	Seznam literatury a pramenů:	95

1 Úvod

Konec druhé světové války, jenž byl oslavován po celém světě, s sebou přinesl mnoho zásadních změn. Staré mocnosti jako Velká Británie nebo Francie ztratily svá impéria, jiné jako Německo a Japonsko skončily v troskách a závislé na svých bývalých nepřátelích. Z největšího konfliktu světových dějin vyšly jen dvě velmoci – Spojené státy americké a Sovětský svaz. Ačkoliv celý svět zpočátku věřil v příkladné pokračování jejich vzájemné spolupráce a spojení, opak se stal pravdou. Během prvních poválečných let se od sebe Washington a Moskva stále více vzdalovaly, jejich cíle a zájmy se čím dál častěji vzájemně vylučovaly, až toto napětí přerostlo v podivný politicko-ideologický konflikt mezi Východem a Západem nazývaný studená válka.

Laický pohled na toto dlouhé období světových dějin často nahlíží výhradně jako na souboj těchto dvou velmocí, kterým se podřídil celý zbytek světa – velmoci se kolem sebe vytvořily tábor spřízněných států, které jako by neměly být ničím než pouhými satelity, jejichž chování se řídilo čistě jen zájmy svých „vůdců.“ Odborná veřejnost se naštěstí vůči tomuto pohledu vymezuje a zkoumá i chování a motivace dalších subjektů – ať už těch největších (jakými byla Čína nebo evropské mocnosti) nebo těch zdánlivě nevýznamných (kupříkladu zemí třetího světa).

Základním tématem této práce je analýza zahraniční politiky Dánského království – tedy právě takového malého a slabého státu. Soustředím se v ní na období vymezené léty 1945 a 1949, tedy na období, během něhož došlo k zásadnímu obratu v chování dánského státu vůči vnějšímu světu. Země, která se osmdesát jedna let navzdory velkým mezinárodním krizím držela přísné zahraničněpolitické neutrality, se v dubnu 1949 rozhodla vstoupit do Severoatlantické aliance, a svou dosavadní politiku tak de facto zcela popřít. Toto rozhodnutí se však nerodilo ze dne na den. Trvalo bezmála čtyři roky, než k němu Dánové dospěli. V této práci se budu věnovat právě tomuto rozhodnutí, respektive hledání odpovědi na otázku z jakých důvodů k němu došlo. Jednali političtí představitelé tohoto státu pouze pod vlivem

vnějšího prostředí, které ohrožovalo ve větší či menší míře národní bezpečnost a suverenitu? Jakým způsobem se domácí faktory projeví v zahraniční politice? A lze v dánské zahraniční politice v tomto období vyzorovat kontinuitu a návaznost na tradici neutrality, nebo můžeme skutečně mluvit o zásadním přelomu? Na tyto otázky se budu snažit nalézt odpověď na následujících stránkách.

Při své analýze vycházím ze základní teze, že zásadní roli při utváření dánské zahraniční politiky hrála dánská národní identita, respektive to, jak ji sami Dánové konstruovali a jak ji využívali při vysvětlování svých zahraničněpolitických kroků. Tato práce se tedy ani tak nebude věnovat diplomatickým jednáním mezi Kodaní a dalšími státy, jejichž motivace a jednání bude popisovat jen v nezbytné míře. Soustředit se však budu na analýzu dánského národního narativu a jeho vztahu k okolnímu světu.

1.1 Používaná odborná literatura

V české historiografii je téma nejnovějších dánských dějin de facto nezmapované. Okrajově se jej dotýká poměrně nová kniha Iva Budila *Dějiny Skandinávie* (Triton, 2017), to ale nemůže poskytnout základ dalšímu výzkumu. Podobně je na tom i překladová literatura *Dějiny Dánska* od Buscka a Poulsena u nás vyšly již v roce 2007, navíc i v tomto případě jde o přehledovou práci, která si neklade za cíl žádné hlubší analýzy.

Kdo se chce zabývat moderní etapou dánských dějin, musí se spolehnout na práce anglosaské a především skandinávské provenience. Tato literatura nabízí nepřeborné množství titulů různé kvality i rozsahu od článků v odborných časopisech, přes obsáhlejší studie a tematicky zaměřené sborníky až po skutečně rozsáhlé monografie, které mapují mnohaletý výzkum. Bylo skutečně těžké vybrat dostatečně široké penzum literatury, o němž bych se mohla ve své práci opřít, a jež by zbytečně neopakovala předkládané prameny a podobně. Na tomto místě bych ráda vyzdvihla ty nejvýznamnější a pro mě nejpřínosnější tituly. Zcela zde

vynechám literaturu zaměřující se na teoretické a analytické přístupy, protože ta je popsána v příslušné kapitole.

V roce 2005 vydal *Dánský institut pro mezinárodní studia* (DIIS) monumentální kolektivní práci o Dánsku za studené války *Danmark under den kolde krig: den sikkerhedspolitiskesituation 1945-1991*, která se snaží obsáhnout skutečně každý faktor. Zároveň je to práce, která k historii přistupuje tradičně realisticky, je ale skvělým zdrojem informací, díky nimž si lze udělat poměrně jasnou představu o dění v dánské politice a postavení Dánska v mezinárodním systému. To samé by se dalo říci i o monografii *Grønland under den kolde krig: dansk og amerikansk sikkerhedspolitik 1945-68*, kterou vydal předchůdce DIIS, *Dansk Udenrigspolitisk Institut* (DUPI) v roce 1995.

Pro přehlednou analýzu jednotlivých událostí lze sáhnout i po práci Jacka Jensena a Sorena Pedersena *Dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik 1945-49* (1978, *Gylendal*), která obsahuje především velice cenné přepisy zásadních parlamentních proslavů.

Vztahu Dánska k Sovětskému svazu se nevěnuje příliš mnoho dánských autorů, proto uvádím jen dva – Mary Dauovou, která v roce 1969 vydala úplně první detailní studii na toto téma - *Danmark og Sovjetunionen 1944-49*. Ačkoliv některé její závěry byly později vyvráceny (například ten o osvobození Bornholmu), jde stále o velice cenný zdroj informací. Druhým dánským sovětologem je pak Bent Jensen, který se proslavil zejména svou knihou *Bjørnen og haren* z roku 1999. Tu ve své práci nepoužívám, protože v případě bornholmského problému ji dokáže plně nahradit jeho článek *The Long Liberation of the Danish Island of Bornholm 1944-1946*, z roku 2000.

Neopominutelnou skupinou historiků, kteří se zabývají vztahem Dánska a studené války, jsou pak Nikolaj Petersen a Thorsten Borrig Olesen z univerzity v Aarhusu a Poul Vilaume z univerzity v Kodani. Na konci 80. let přinesli do dánské historiografie nová témata - zabývali především zasazením Dánska do mezinárodního rámce, nepřistupovali k analýzám

realiticky, ale snažili se metodicky zajímavé přístupy hraničící často až s politologií. Později na ně navázala Vibeke Sørensen, která jako první tematizovala sociálnědemokratické pojetí státu blahobytu ve vztahu k Marshallové plánu. Všichni jsou velice plodnými autory, ve své práci používám několik jejich textů.

Poslední skupinou, u které bych se chtěla zastavit, jsou práce zabývající se identitou. Pro moji analýzu jsou zcela zásadní dvě z nich – článek Williama Zartmana a kniha Carstena Holbraada. Oba autoři se věnují konceptu neutrality, který se snaží zasadit do dobového kontextu, a ukázat, že z dánské politiky nikdy zcela nezmizel. Z tohoto předpokladu vycházím ve své analýze i já.

1.2 Struktura práce

Než přistoupím k samotné analýze, je potřeba vysvětlit základní teoretické a metodologické rámce, s nimiž budu pracovat, čemuž se věnuji v první kapitole. V první řadě je nezbytné definovat, co je to „malý stát“ a jak se chová na mezinárodním poli. Dále bych ráda rozebrala otázku vlivu veřejného mínění na formulaci zahraniční politiky toho či onoho státu. Poslední a stěžejní část se zabývá problematikou národní identity, konstrukci národního narativu a náledného vlivu na chování státu v mezinárodním systému.

Druhá kapitola popisuje, jakým způsobem byla utvářena právě dánská národní identita a jak se projevovala v zahraniční politice první poloviny dvacátého století. Tato kapitola se opírá zejména o sekundární literaturu.

Jádro práce pak tvoří třetí a čtvrtá kapitola, v nichž se na pozadí tehdejších zahraničněpolitických témat, která zaměstnávala dánskou politickou i veřejnou scénu, snažím objasnit konstruování a používání národního narativu. Cílem je objasnit, jak Dánové dospěli k rozhodnutí o vstupu do Severoatlantické organizace. Tato analýza je do dvou kapitol rozdělena záměrně, a to podle dvou období (1945-1947 a 1948-1949), během nichž vykazovala zahraniční politika poněkud odlišné znaky.

2 Teoretické a metodologické přístupy

2.1 „Malý stát“ jako aktér mezinárodních vztahů

O oboru, jenž se věnuje studiu mezinárodních vztahů (*International relations*) nelze rozhodně tvrdit, že nabízí jediné (a jednoduché) vysvětlení předmětu svého zájmu. Naopak, jednotlivé teorie, školy a přístupy si navzájem odporují či se dokonce zcela popírají, jak se neustále snaží nahlédnout na danou problematiku z nových, ještě neprodiskutovaných úhlů pohledu. Jen málo vědců se ovšem zabývalo otázkou „malých států“ (*small states, small powers, weak states, insecure states*) coby aktérů mezinárodní politiky. Pokud se jim věnují, tak nejčastěji jako předmětu zájmu velmocenské politiky, přičemž upozadují (nebo jim přímo upírají – škála interpretací je poměrně široká) jejich vlastní samostatnou politiku a schopnost rozhodovat se. Kassimeris vysvětluje tuto tendenci tím, že většina analytiků jednoduše neshledávala malé státy dostatečně zajímavým a důležitým tématem.¹ Autoři, kteří se ve svém výzkumu zahraniční politice malých států věnují, kladou většinou největší důraz na vnější (mezinárodní) prostředí. Na tento jednostranný pohled poukazují jak výše zmíněný Kassimeris, tak Elmanová² nebo Doeser³. Podle Elmanové převládalo až do devadesátých let 20. století obecné přesvědčení, že v případě „malých států“ jsou domácí faktory méně (pokud vůbec) zásadní, než je tomu u velmocí, protože jsou v mnohem větší míře závislé na mezinárodním systému, jež nedokáží ovlivnit. Analytici vycházeli z předpokladu, že malé státy neustále čelí vnějším hrozbám vůči své národní bezpečnosti, a soustředí se tudíž především na uchránění vlastní existence⁴. Z tohoto důvodu tedy nemohou brát velký ohled na domácí prostředí. Jejich zahraniční politika (a do určité míry i ta domácí) by tak měla přesně odpovídat proměnám ve struktuře mezinárodního systému a také potenciálnímu stupni

¹ Kassimeris Christos, The foreign policy of small powers, in: *International Politics*, 46/1, 2009, s. 86.

² Elman Miriam Fendius, The Foreign Policies of Small States: Challenging Neorealism in Its Own Backyard. In: *British Journal of Political Science*, 25/1, 1995, s. 172.

³ Doeser Fredrik, Domestic politics and foreign policy change in small states: The fall of the Danish „footnote policy“ In: *Cooperation and Conflict*, 46/2, 2011, s. 222.

⁴ Doeser (2011), s. 223.

ohrožení ze strany mocností.⁵ Dle této logiky by naopak právě mocnosti měly brát na domácí činitele mnohem větší ohled, protože samy nečelí zdaleka takovému tlaku zvnějšku, jejich bezpečnost není znejistěna, a mohou si tak dovolit jednat na mezinárodním poli aktivně.⁶

Roli vnějších faktorů v rozhodování malých států není samozřejmě možné ani žádoucí podceňovat. V případě Dánska a jeho zahraniční politiky v letech 1945–1949 to platí dvojnásob a v této práci bude tomuto tématu věnován nemalý prostor (vztah k USA a SSSR, percepce hrozby ze strany velmocí). Zároveň nelze v analýze zahraničněpolitických otázek opomíjet roli, kterou sehráli domácí činitelé, zvláště v případě demokratických států, jakým Dánsko v tomto období bezpochyby bylo. Demokratická vláda je totiž z principu odpovědná voličům, a proto inklinuje k větší obezřetnosti vůči domácímu politickému dění. Je-li taková vláda pod tlakem, který by mohl způsobit její pád, je ohrožena i její zahraniční politika.⁷ Doeser připomíná, že propojení mezi zahraniční a domácí politikou té které vlády pramení především ze základního politického imperativu – udržet si (a případně i posílit) stávající politickou moc. Pokud vláda čelí problémům (ať už zahraničněpolitickým či domácím) a zároveň chce zůstat u moci i v dalším volebním období, může se zásadní změna v zahraniční politice ukázat vhodnou strategií.⁸ Můžeme tak předpokládat, že ani představitelé malých (demokratických) států, jejichž bezpečnost je ohrožena ze strany větších a mocnějších států, si nemohou dovolit zcela ignorovat domácí faktory, a to hlavně kvůli svým vlastním politickým zájmům.

⁵ Elman (1995), s. 175.

⁶ Elman (1995), s. 175.

⁷ Kassimeris (2006), s. 97.

⁸ Doeser(2011), s. 224.

2.1.1 Co je to „malý stát“?

Při práci s konceptem „malého státu“ dospějeme nevyhnutelně ke klíčové otázce – co to vlastně je onen „malý stát“? Jak jej lze definovat? Jaká kritéria lze na jeho definici uplatnit? Je to jen velikost státu (ve smyslu geografické rozlohy a počtu obyvatel), nebo je třeba vzít v potaz i sílu národního hospodářství a bohatství přírodních zdrojů? Nebo je takovéto uvažování zcela mylné a jádro problému se nachází jinde? A kde se vůbec nachází hranice mezi „malým“ a „velkým“ (případně „středním“) státem?

Jako nejjednodušší a nejjednoznačnější se nabízí právě měřítko geografické rozlohy a počtu obyvatel. Nejčastěji se uvádí rozdělení podle Davida Vitala,⁹ který představuje dvě základní kategorie malých států – státy s vyspělou ekonomikou mající nanejvýš deset až patnáct milionů obyvatel a zaostalé státy, jejichž populace nepřesahuje dvacet až třicet milionů osob. Jak Kassimeris, tak Baehr, Keohane i Elmanová však tuto definici odmítají jako příliš limitující – některé státy totiž mohou být ve srovnání s Vitalovými propočty mnohonásobně větší co do rozlohy (Austrálie, Brazílie) i do počtu obyvatel (Indie), mohou mít rovněž velmi bohaté zásoby nerostných surovin (africké státy), přesto je nelze považovat za velké nebo silné a to především pro jejich relativní vojenskou a ekonomickou slabost.¹⁰ Na druhou stranu například Izrael je stát rozlohou i počtem obyvatel malý, rozhodně jej ale není možné považovat za ekonomicky či vojensky slabý.

Onu těžko definovatelnou „malost“ bychom tak měli nazývat spíše „slabostí“, protože ji můžeme spatřovat spíše v omezené schopnosti vlastního a samostatného jednání.¹¹ Podle Elmanové lze za „malé“ považovat státy, které nejsou schopny ovlivnit nebo přímo ohrozit bezpečnostní zájmy některé velmoci a které se naopak nedokáží samy bránit jejímu případnému útoku.¹² Baehr ve svém článku cituje práci Roberta Rothsteina, jednoho z prvních

⁹ Vital David, *The Inequality of States*, New York Oxford University Press, 1967, 198 s. Citováno v Baehr (1975), s. 459; Keohane (1969), s. 294.

¹⁰ Baehr (1975), s. 459.

¹¹ Elman (1995), s. 171.

¹² Elman (1995), s. 171.

teoretiků zabývajících se „malými“ státy, který uvažuje v podobných termínech – „malý stát“ si je vědom toho, že si nikdy nedokáže zajistit bezpečnost jen díky svým schopnostem, a proto se musí spolehnout na pomoc a ochotu ostatních států, institucí a podobně.¹³ Keohane zase rozděluje státy podle systémových rolí, jež jim přisuzují jejich vlastní vedoucí představitelé; jeho výsledná definice se nicméně podobá oběma výše zmíněným: „Malý je ten stát, jehož představitelé si uvědomují, že nikdy (ani samostatně, ani ve skupině s dalšími podobnými státy) nemohou mít žádný významný vliv na mezinárodní systém jako celek.“¹⁴

Z uvedených názorů implicitně vyplývá, že geografická i demografická velikost jsou v tomto ohledu spíše „pomocná“ kritéria a že adjektivum „malý“ nevystihuje tento problém v celé jeho šíři. Kassimeris i Elmanová uvádějí alternativní termíny jako například *weak state*, *insecure state* nebo *small power* (příčemž Elmanová je považuje téměř za synonymní¹⁵, kdežto Kassimeris se přiklání k poslednímu termínu, protože neimplikuje v první řadě ani geografickou rozlohu, ani vojenskou nebo ekonomickou sílu/slabost¹⁶). Zde ovšem narážíme na český překlad, v němž je obtížné odstínit všechny potřebné významy (například Kassimerisem prosazovaný termín *small power* by se dal do češtiny přeložit jako „malá mocnost“ nebo „malá síla“, což vyznívá spíše komicky). V českém prostředí je navíc pojem „malý stát“ ve výše definovaném smyslu nejpoužívanější¹⁷, proto i v této analýze budeme pracovat především s ním.

Pokud chceme používat koncept „malého státu“, je nezbytné mít vždy na paměti, že všechny tyto definice jsou do určité míry relativní stejně jako hranice mezi „malým státem“ a velmocí. Kassimeris připouští i to, že nic jako „malý“ nebo „velký stát“ objektivně neexistuje

¹³ Rothstein Robert L., *Alliances and Small Powers*, New York and London, Columbia University Press, 1968, 331 s., citováno v Baehr (1975), s. 459.

¹⁴ Keohane (1969), s. 296. Keohane rozlišuje celkem čtyři typy států – velké (great, system-determining), druhotné (secondary, system-influencing), střední (middle, system-affecting) a malé (small, system-ineffectual), přičemž i třetí kategorii států (střední) lze dle ostatních definic zahrnout do širší kategorie malých/slabých států. Podle Keohana jsou to totiž ty státy, které si jsou vědomi vlastní slabosti, mohou si ale získat určitý vliv ve skupině více malých/slabých států nebo v mezinárodní organizaci.

¹⁵ Elman (1995), s. 171.

¹⁶ Kassimeris (2006), s. 89.

¹⁷ Například Drulák Petr, Co dělat, když jste malý", in: *Mezinárodní politika*, ÚMV Praha, 5/1997

a že jednoduše záleží na jejich vzájemném vztahu a poměru sil – z tohoto úhlu pohledu bude vždy jeden „velký“ a ten druhý „malý“.¹⁸ Proto je nutné definovat „malé státy“ a jejich jednání na mezinárodním poli vždy v širším kontextu.

2.1.2 Chování „malého státu“ v rámci mezinárodního systému

Na základě výše uvedených definic můžeme za „malý stát“ pokládat ten, který tak sám sebe vnímá – jeho představitelé si jsou vědomi vlastní slabosti a považují ji za neměnnou. Lze u takových států vysledovat společné rysy jejich zahraniční politiky? Autoři, z nichž vycházím, se shodují na kladné odpovědi. Keohane (v odkazu na Rothsteina a Vitala) zdůrazňuje, že určujícím faktorem pro zahraniční politiku takovýchto států je v první řadě neustálá přítomnost vnější hrozby pro jejich vlastní bezpečnost a vědomí vlastní slabosti, což je nutí k hledání ochrany.

„Malé státy“ v takovém případě ve většině případů upřednostňují zapojení do mezinárodních organizací, které jim (alespoň někdy a zdánlivě) nabízejí formální rovnocennost se silnějšími státy a zaručují určitou možnost omezovat akce velmocí (oba tyto předpoklady samozřejmě platí jen v tom případě, jsou-li velmoci členy takové organizace a ani tehdy ne zcela jistě).¹⁹ Pokud taková možnost selže, snaží se vytvořit alianci více států o přibližně stejné velikosti/síle a až jako k nejzazší variantě (v případě, že předchozí možnosti nejsou dostupné a vnější hrozba se jeví jako velmi akutní) přistupují k bilaterálnímu spojení s některou z velmocí.²⁰ Poslední varianta se může vědomě nebo nevědomě proměnit ve vztah „patron – klient“, v němž silnější zajišťuje výměnou za protislužby (například větší vliv na domácí hospodářství a podobně) bezpečnost a teritoriální integritu slabšího (jak vůči velmoci/velmocím, tak v případě regionálního konfliktu s jinými „malými

¹⁸ Kassimeris (2006), s. 91.

¹⁹ Keohane (1969), s. 294, Kassimeris (2006), s. 96.

²⁰ Keohane (1969), s. 301.

státy“). Tento vztah nemusí být nutně založen na přímém nátlaku, zároveň se ale většinou očekává, že „klient“ zůstane pod ochranou „patrona“.²¹

Keohane prakticky vůbec nepočítá s možností neutrálního „malého státu“ – „malé státy“ se podle něj snaží v první řadě zajistit svou bezpečnost, čehož nemohou dosáhnout vlastními silami. Jedinou jejich nadějí je získat ochranu ze strany silnějšího aktéra (viz výše), při rozhodování mezi více stranami si však mohou počínat zcela racionálně a účelově manévrovat mezi proti sobě stojícími bloky a snažit se získat co nejvíce výhod. Není-li možnost aliance ani zvažována, připravuje se „malý stát“ o většinu svých „zbraní“ a dobrovolně se vystavuje vnější hrozbě.²² Kassimeris variantu neutrálního „malého státu“ v potaz naopak bere. Podle něj se tak může stát zcela vyhnout konfliktu, do něhož by mohl být zatažen jako člen některé aliance a který by se jej jinak přímo netýkal. Na druhou stranu čelí všemu nebezpečí sám a sám sobě ručí za vlastní bezpečnost.²³ K podobným závěrům dochází i Petersen v analýze dánských bezpečnostních strategií – podle něj se de facto každý stát (a „malý stát“ jako Dánsko obzvláště) rozhoduje vždy mezi dvěma variantami: buď zůstane neutrální, čímž si uvolňuje ruce a může jednat bez ohledu na zájmy ostatních, zároveň se za ně nikdo nezaručuje a může nastat možnost, že v případném konfliktu zůstane osamocen; nebo do aliance vstoupí, čímž posílí svou bezpečnost a hrozba opuštění je minimální, na druhou stranu jej spojení může přivést do konfliktu, který je zcela mimo jeho vlastní zájmy.²⁴

Z výše uvedených důvodů by se mohlo zdát, že zahraniční politiku „malých států“ určuje výhradně mezinárodní prostředí a neustálá přítomnost vnější hrozby a že jejich hlavní motivací je zajištění vlastní bezpečnosti. Tato stránka problému je rozhodně nezanedbatelná, zároveň ji však nelze považovat za jediný faktor ovlivňující jednání malých států. Elmanová,

²¹ Kassimeris (2006), s. 94.

²² Keohane (1969), s. 298.

²³ Kassimeris (2006), s. 96.

²⁴ Petersen Nikolaj (1986), Abandonment versus Entrapment: Denmark and Military Integration in Europe 1948-1951. In: Cooperation and Conflict, XXI, 1986, s. 169-186. S. 170.

Kassimeris i Doeser poukazují na nepopiratelný vliv domácího prostředí, a to především v liberálních demokraciích, založených na kooperaci státu s ostatními společenskými aktéry. Politika – domácí i zahraniční – může být utvářena jen a pouze za jejich společné účasti.²⁵ Elmanová podotýká, že ani jednu ze stran nelze z analýzy zcela vyloučit. Politická rozhodnutí sice dělá formálně výhradně stát, jejich účinná implementace ale vyžaduje spolupráci ostatních aktérů (občanů, společenských skupin jakými jsou například církve apod.).²⁶ Je-li vláda pod tlakem veřejnosti, který by mohl způsobit její pád, je pod tlakem i její politika – zahraniční nevyjímaje.²⁷ Veřejnost může určitý zahraničněpolitický problém vnímat podobně jako její vedoucí představitelé, v náhledech na řešení se s nimi však může radikálně rozcházet. Platí-li základní politický imperativ uváděný Doeserem (každá vláda si chce uchovat stávající politickou moc, případně ji posílit),²⁸ musí ti, kdož rozhodují o zahraniční politice, mít na zřeteli i veřejné mínění. Tomu, jaký vliv může mít veřejné mínění na zahraniční politiku a jaké faktory jej podmiňují, se budu věnovat v následující části.

2.2 Veřejné mínění a zahraniční politika

Ačkoliv se předpokládá, že každá demokratická vláda chce být znovuzvolena, a tudíž se nezbytně musí ohlížet na preference svých voličů (tzn. veřejného mínění), zdá být samozřejmým a nepopiratelným, opakuje jej ve svém článku nejen již uvedený Doeser, ale též Hoboltová a Klemmensen.²⁹ Ti ve svém článku o vztahu veřejného mínění a demokratických vlád vznášejí dvě hypotézy. Podle první z nich má veřejné mínění větší vliv na politické záměry vlády než vládní politika na preference veřejnosti.³⁰ K tomuto závěru docházejí právě na základě oné touhy po znovuzvolení, připomínají ovšem, že při analýze se nesmí opomíjet

²⁵ Elman (1995), s. 180.

²⁶ Elman (1995), s. 180.

²⁷ Kassimeris (2006), s. 97.

²⁸ Doeser (2011), s. 224.

²⁹ Hobolt, Sara Binzer a Klemmensen, Robert, Responsive Government? Public Opinion and Government Policy Preferences in Britain and Denmark. In: *Political Studies*, vol. 53, 2005, s. 379-402., s. 383.

³⁰ Hobolt a Klemmensen (2005), s. 383.

možná reciprocita (a)nebo vnější vliv na utváření obou subjektů³¹. Druhá hypotéza praví, že roli veřejného mínění na formulaci vládní politiky neovlivňuje jen to, zda je stát demokratický, autoritativní nebo přímo totalitní, ale přímo i podoba dané demokracie a jejích institucí (jde-li například o demokracii prezidentskou nebo zastupitelskou, je-li ten který volební systém poměrný či většinový apod.).³² Autoři proti sobě staví Velkou Británii (coby zemi s většinovým systémem) a Dánsko (jako příklad poměrné demokracie). Na základě podrobné analýzy pak docházejí k závěru, že je to právě poměrný systém, který nutí vlády k většímu zohledňování veřejného mínění. Takové volby totiž až na výjimky nepřinesou jednoznačného vítěze, který by dokázal vládu sestavit sám bez spolupráce s ostatními stranami. Relativní rozdrobenost nutí jednotlivé představitele k vyjednávání o společném konsenzu. Všichni účastníci koalice musí ustoupit od svých předvolebních slibů, což může být na první pohled vnímáno jako „zrada“ na vlastních voličích, na konečný výsledek můžeme nicméně nahlížet i z jiného úhlu pohledu – koaliční vláda musí nezbytně zohledňovat mnohem širší spektrum voličů a jejich názorů, než by musela vláda založená na většinovém volebním systému (kde se ta část voličů, jejíž favorit prohrál, může cítit vyloučena/vládě odcizena, a to především ve vypjatých a krizových situacích).³³ Autoři pak za téměř ideální příklad považují právě Dánsko, které má dlouhou tradici poměrného volebního systému³⁴ a především koaličních či přímo menšinových vlád. Dánské politické subjekty tak nutně musí spolu navzájem vyjednávat a základem vládního rozhodnutí musí být dohoda s opozičními stranami – bez ní by stát nemohl fungovat.

Vliv veřejného mínění na politické rozhodování je tedy, zdá se, nepopiratelný. Platí to však i pro rozhodování v oblasti zahraniční politiky, nebo jen pro domácí záležitosti? Mohou

³¹ Hobolt a Klemmensen (2005), s. 380.

³² Hobolt a Klemmensen (2005), s. 383.

³³ Hobolt a Klemmensen (2005), s. 384.

³⁴ Všeobecné volební právo (platící pro obě komory parlamentu) bylo zavedeno úpravou ústavy z června 1915, v roce 1920 pak došlo ještě k další změně volebního zákona, která vytvářela tzv. krajské okrsky (amtkredse), v nichž se proporcčně rozdělovalo několik mandátů. Busck Steen (ed.) a Poulsen Henning (ed.), Dějiny Dánska, Nakladatelství Lidové noviny, NLN, Praha, 2007, 427 s., s. 219.

si političtí činitelé vůbec dovolit brát ohled na nálady ve společnosti v tak citlivých otázkách jako je například národní bezpečnost? Jak dokazují ve svých studii Holsti³⁵ i Foyle,³⁶ mezi odborníky zabývajícími se touto problematikou panovalo dlouho přesvědčení o pravém opaku. Tento realistický konsensus, nazývaný Almondův-Lippmanův (podle Gabriela Almonda a Waltera Lippmanna, z jejichž prací vycházejí jeho základní teze³⁷), de facto vylučoval jakýkoliv větší vliv veřejného mínění na zahraniční politiku (demokratických) států, a to na základě tří základních obecně uznávaných důvodů: (1) veřejné mínění bylo vnímáno jako vysoce nestálé a tudíž poskytovalo jen velice pochybný základ pro solidní zahraniční politiku; dále měl (2) přístup veřejnosti k problematice zahraničních věcí postrádat téměř jakoukoliv strukturu a soudržnost, takže nelze vlastně mluvit o nějakém „stanovisku“; a konečně (3) by vliv veřejného mínění na provádění zahraniční politiky měl být velmi omezený až nulový.³⁸

Tehdejší odborníci, převážně zastánci tzv. realistické školy, k tomuto přesvědčení dospěli především na základě analýzy průzkumů amerického veřejného mínění. Podle nich je běžný člověk příliš zaneprázdňen na zajištění vlastního živobytí, aby se vůbec mohl zaobírat zahraniční politikou, tedy tématem, které je tak vzdáleno jeho každodennímu životu. Masová veřejnost tak není touto problematikou dostatečně zaujata, navíc ani informována (médiá jí nedokáží zprostředkovat dostatečně detailní a plastický obraz celé situace), a nemůže tudíž hrát ústřední roli při rozhodování.³⁹ Holsti pak ještě připomíná Lippmanův názor, který s ním sdílela široká odborná i politická veřejnost: pohled veřejného mínění na zahraniční problematiku se ve většině případů rozcházela s realitou do takové míry, že pro efektivně prováděnou politiku představovalo vážnou až fatální hrozbu (pokud by jej veřejní činitelé

³⁵ Holsti Ole R., *Public Opinion and Foreign Policy: Challenges to the Almond-Lippmann Consensus*. In: *International Studies Quarterly*, vol. 36, 1992, s. 439-466.

³⁶ Foyle Douglas C., *Public Opinion and Foreign Policy: Elite Beliefs as a Mediating Variable*. In: *International Studies Quarterly*, vol. 41, no. 1, 1997, s. 141-169.

³⁷ Holsti (1992), s. 442.

³⁸ Holsti (1992), s. 442.

³⁹ Holsti (1992), s. 442; Foyle (1997), s. 142.

brali v potaz, jak požadují například představitelé tzv. liberální školy).⁴⁰ Až do 60. let tak bylo veřejné mínění vnímáno jako nestálá a nekoherentní masa názorů a pohledů, jejíž reakci na případný budoucí problém nelze předpovědět, a na kterou se tudíž nemohou političtí představitelé ani ohlížet, nechtějí-li ohrozit bezpečnost státu. Tento předpoklad by tak měl platit dvojnásob v případě „malých států“, jejichž bezpečnost a obavy o ní jsou hlavním motivem jejich rozhodování a jednání.

Od 60. začal však Almondův-Lippmannův konsensus být zpochybňován řadou revizionistických autorů,⁴¹ kteří postupně vyvrátili všechny tři jeho body. Stejně jako jejich předchůdci vyházeli většinou z kvantitativních analýz nejrozličnějších průzkumů a dotazníků, jejich spektrum otázek bylo však mnohem širší (předchozí průzkumy podle nich nabízely jen zjednodušené a navádějící dotazy), věnovali se také dlouhodobému výzkumu nálad ve společnosti, jejich kontinuitě a proměnám.⁴² Dospěli tak k přesvědčení, že veřejné mínění není vrtkavé, ale stálé, strukturované a koherentní.⁴³ Náklady ve společnosti a mínění jako takové se sice v průběhu let mění, ale děje se tak na základě vysvětlitelných a racionálních důvodů (například klesající podpora války je úměrná rostoucímu počtu obětí apod.).⁴⁴ Veřejnosti sice je špatně informována, její povědomí o politice, ekonomice nebo geografii v mnoha případech přinejmenším pokulhává, navzdory těmto slabinám si však dokáže vytvořit na zahraničněpolitické otázky jasný názor, který pak skrze volby, média nebo volební průzkumy může ovlivnit rozhodování nejvyšších politických představitelů.⁴⁵ Podle Foyle je soudržnost mezi veřejným míněním a zahraniční politikou jasně patrná a nepopíratelná. Dojde-li k posunu ve veřejném mínění, změní se i zahraniční politika. Dodává k tomu ještě,

⁴⁰ Holsti (1992), s. 442.

⁴¹ Holsti (1992), s. 443.

⁴² Holsti (1992), s. 445.

⁴³ Foyle (1997), s. 142.

⁴⁴ Holsti (1992), s. 446.

⁴⁵ Foyle (1997), s. 144.

že názor veřejnosti se mnohem častěji mění dříve než politická linie než naopak.⁴⁶ To můžeme považovat za potvrzení již výše zmíněné hypotézy, kterou ve své práci vznáší Hoboltová a Klemmensen, a s pomocí jejich tezí můžeme dojít k následujícímu závěru: má-li veřejné mínění zásadní (neřku-li rozhodující) vliv na politiku – tu zahraniční a bezpečnostní nevyjímaje – všech demokratických států, pak není důvod se domnívat, že by „malé státy“ měly být výjimkou jen proto, že jejich existence je více vystavena vnější hrozbě.

Holsti si pak klade neopomenutelnou otázku: zda lze ve veřejném mínění vystopovat jakoukoliv ideologickou soudržnost.⁴⁷ My se můžeme ptát obdobně: jak se vlastně veřejné mínění utváří? Mluvíme-li o struktuře – na jakých základech je postavena? Pokud vycházíme z předpokladu, že veřejnost není nikdy plně informována o problému, jak si na něj pak může vytvořit názor tak silný, že ovlivní politické rozhodování o něm?

Hurwitz a Peffley⁴⁸ nabízejí řešení v podobě tzv. hierarchický model přesvědčení (*hierarchical belief model*). Dle jejich názoru je nejdůležitější zaměřit se na proces porozumění jedince – tedy jak „běžný člověk“ přistupuje k určité otázce, jak a skrze jaké hodnoty ji chápe. Připomínají, že jedinec není schopen porozumět problému v celé jeho komplexitě, a proto se nutně uchyluje ke zjednodušenému pohledu. Čím je problematika komplikovanější a mnohvrstevnější (a zahraničněpolitická témata jsou svou vzdáleností a proměnlivostí jedna z nejsložitějších), tím spíše ke zjednodušení dojde.⁴⁹ Tvrdí rovněž, že mínění a rozhodování jedince o otázkách zahraniční politiky však není možné posuzovat na základě jeho vlastních osobních zájmů (tedy na základě touhy po prospěchu), jako je tomu v případě domácí politiky,⁵⁰ ale řídí se systémem abstraktních hodnot a přesvědčení, které je vlastním každému člověku.

⁴⁶ Foyle (1997), s. 142.

⁴⁷ Holsti (1992), s. 448.

⁴⁸ Hurwitz John a Peffley Mark, How are Foreign Policy Attitudes Structured? A Hierarchical Model. In: *The American Political Science Review*, vol. 81, no. 4, 1987, s. 1099-1120.

⁴⁹ Hurwitz a Peffley (1987), s. 1103.

⁵⁰ Hurwitz a Peffley (1987), s. 1103.

Tento systém je podle nich hierarchický, přičemž výše postavené hodnoty ovlivňují a formují ty níže postavené: nejnižší jsou postaveny zcela konkrétní požadavky a preference (například jaký by měl být postoj vlády k jinému určitému státu, jak velké y měly být vojenské výdaje apod.). Na druhém – prostředním – stupni jsou pak abstraktnější představy o tom, jak by měla vláda zahraniční politiku vůbec provádět (zda by měla být agresivní, neutrální, izolacionalistická atd.). Tuto prostřední úroveň nazývají autoři jako *postures*, což by se dalo přeložit jako *postoje*. Na nejvyšším stupni pak stojí tzv. *core values* (*niterné hodnoty*), nejhlubší a nejosobnější přesvědčení každého člověka – na rozdíl od *postojů* se přímo nevztahují k otázkám provádění zahraniční politiky, ale spíše jde o představy o světě jako celku. Autoři sem zahrnují například morální přesvědčení, etnocentrismus, řadit sem můžeme i rasismus a podobně.⁵¹

Skrze tuto soustavu hodnot si pak dotyčný jedinec utváří názor na konkrétní zahraničněpolitický problém a jeho řešení. Nedostatek relevantních informací není překážkou, naopak podněcuje vytváření (ač zjednodušené) soudržné struktury těchto názorů a pohledů⁵². Slabinou této soustavy je dle mého mínění ovšem to, že se příliš zaměřuje na jedince a jeho proces rozhodování, neobjasňuje však dostatečně formování veřejného mínění jako celku. Jsou-li u každého jedince *niterné hodnoty* specifické a odlišné, jak, jak je možné, že v určitý okamžik převládne ve veřejném mínění určitý názor, silný natolik, aby ovlivnil celou zahraniční politiku? Aby Hurwitz a Peffley dospěli k takovému závěru, musejí se ptát relevantního spektra jedinců na určitou sadu otázek, přičemž jim nezbývá než výsledné odpovědi zprůměrovat a zobecnit. Mohou sice stanovit převládající *niterné hodnoty*, neobjasní tím však, odkud se tyto hodnoty berou a proč právě v tu kterou dobu ve společnosti převažují.

⁵¹ Hurwitz a Peffley (1987), s. 1105.

⁵² Hurwitz a Peffley (1987), s. 1114.

Východisko z této situace nabízí poněkud odlišný přístup, který bychom mohli najít v pracích konstruktivistických a především poststrukturalistických historiků a analytiků. Ti se v nich často zaměřují na téma identity (ať už národní, státní či etnické) a jejího vztahu k zahraniční a bezpečnostní politice. Právě identita a narativy o ní by mohly být klíčem k utváření veřejného mínění. Nejlepší cestou k jejich pochopení se pak zdá být analýza diskurzu/diskurzů, které v dané době v dané společnosti převládaly a utvářely tak zahraniční politiku daného státu. Na tuto problematiku bude zaměřený poslední oddíl tohoto teoretického úvodu.

2.3 Národní identita a zahraniční politika

Konstruktivisté jsou často skeptičtí vůči realistickým a liberálním teoriím o racionálně se rozhodujících státech a snahám jejich chování typizovat a kategorizovat.⁵³ Namísto toho navrhují přistupovat k analýze mezinárodních vztahů a zahraničních politik jednotlivých států skrze koncept státní/národní identity a narativů, která si jednotlivé skupiny vytvářejí o sobě samých. Dle jejich tvrzení lze sice politickým představitelům přiznat určitou míru racionality, všechna rozhodnutí jsou však utvářena historickými zkušenostmi dané země, její kulturou a zvyklostmi – a z toho vycházejícími narativy, které všechny tyto okolnosti interpretují a přisuzují jim určitý význam. Zahraniční politice tak nelze porozumět, aniž bychom k těmto konstrukcím přihlédli.

Subotićová charakterizuje narativ jako „určitý příběh s velmi specifickým politickým účelem.“⁵⁴ Právě skrze narativy jsme schopni přisoudit smysl všemu, co nás obklopuje, jen skrze ně dokážeme uchopit a pochopit svět. Skupiny, stejně jako jedinci, potřebují

⁵³ Browning například rozporuje celý koncept „malých států“, který jsme rozebírali v první části tohoto úvodu. Dle jeho závěrů nelze k „malým státům“ přistupovat jako k homogenní skupině se stejnými vlastnostmi, zájmy, cíli, ale je nezbytné zohlednit vždy kulturní, historická a společenská specifika daného státu – tedy vše, co se dá zahrnout pod pojem identita. Browning Christopher S., Small, Smart and Salient? Rethinking Identity in the Small States Literature. In: *Cambridge Review of International Affairs*, vol. 19, no. 4, 2006.

⁵⁴ Subotić Jelena, Narrative, Ontological Security, and Foreign Policy Change. In: *Foreign Policy Analysis*, vol. 12, 2016, s. 610-627; s. 610.

přesvědčivé autobiografické příběhy o tom, odkud pocházejí, jakými cestami došly k současnému stavu, co je činí jednotnou skupinou a jaké jsou jejich záměry a aspirace. Takovéto příběhy – jsou-li pevně zakotvené – poskytují pocit stability a sounáležitosti a solidarity a dovolují skupině pohnout se „kupředu“. ⁵⁵ Jak podotýká Browning, narativy nejsou jen pouhými prostředky k pochopení minulosti, ale skutečně utvářejí, to jakým způsobem prožíváme a vnímáme současnost a především to, jak budeme jednat v budoucnosti: „Pouze tak, že zasadíme sami sebe do příběhů, jsme schopni přisuzovat smysl společenskému světu, konstruovat podstatu naší identity a našich zájmů, a zajistit si tak smysluplný základ pro vlastní jednání.“⁵⁶ Ve stručnosti tedy můžeme celý tento problém shrnout do jediné věty: narativy poskytují zjednodušené, lineární a schématické rámce pro uchopení minulosti, objasnění přítomnosti a umožnit tak jednání v budoucnosti, čímž navozují pocit kontinuity a ospravedlňují naše činy.⁵⁷

Narativy se tak stávají nositeli moci, protože využívají kolektivní paměti k tomu, aby ovlivnily, jak zaznamenáváme politickou realitu, a tím pádem i naše (ve smyslu státní) jednání.⁵⁸ Je nezbytné připomenout, že narativy jsou samy konstruované, a to vysoce selektivně a účelově. Každý narativ záměrně opomíjí některé části daného příběhu, zatímco jiné zdůrazňuje nebo i zveličuje. Jak již bylo zmíněno výše, političtí aktéři mohou narativy manipulovat tak, aby ovlivnili společnost, ospravedlnili své jednání a přisoudili mu nějaký význam.⁵⁹ Zároveň ale nesmíme zapomínat, že i oni sami jsou těmi samými narativy utvářeni a ovlivňováni, protože ty jsou zakotveny v každodenních návycích celé společnosti⁶⁰ - právě narativy nastavují hranice mezi tím, co je dovolené a chtěné a tím, co poté dané společnost

⁵⁵ Subotić, s. 612; Browning Christopher S., *Constructivism, Narrative and Foreign Policy Analysis. A Case Study of Finland*, Lang, Oxford 200, 328 s; s. 46.

⁵⁶ Browning (2008), s. 47.

⁵⁷ Subotić, s. 614.

⁵⁸ Subotić, s. 612.

⁵⁹ Subotić, s. 613.

⁶⁰ Subotić, s. 612.

považuje za nechtěné či dokonce nepřístupné tabu.⁶¹ Tím také určují politickou linii a ovlivňují budoucí kroky státu.

Zahraniční politika v tomto není a nemůže být výjimkou. Domnívat se, že se političtí představitelé v této oblasti zcela oprostí vlivu narativů a budou rozhodovat jen na základě čistého rozumu, se tak zdá být poměrně naivní představou. Browning uvádí, že zahraniční politika toho či onoho státu není ničím jiným, než snahou konstituovat „samí sebe“ skrze vymezení se vůči „těm druhým“.⁶² Ten samý autor ale také podotýká, že ona jinakost (*otherness*) nemůže být vnímána pouze negativně – „oni“ nejsou nutně jen nepřátelé, kteří „nás“ ohrožují, naopak mohou být často spojenci a partneři.⁶³ Důležité je také nezapomínat, že identita je zřídka kdy definována jen skrze jeden vztah vůči jediným „těm druhým“ a že „ti druzí“ mohou být v jiných narativech součástí „nás“. Alterita („oni“, „ti druzí“) je tak nedílnou součástí identity, jsou jako dvě strany jedné mince.⁶⁴ Jak již bylo několikrát zmíněno, dokáží-li političtí představitelé uchopit „sebe“ správně se vymežit vůči „těm druhým“, najdou klíč ke své zahraniční politice.

Konstruktivistům je často vytýkáno, že se ve svých analýzách nedokáží vyrovnat s případnými změnami v zahraniční (ale i jiné) politice. Koncept identity a historických narativů podle těchto kritiků poskytuje dobrý základ pro objasnění stabilních politických linií a dlouhodobých tendencí, náhlé politické zvraty jsou však jako propast, kterou se nedaří přemostit.⁶⁵ Vůči tomuto tvrzení se však ohrazuje jak Subotićová, tak Browning. Podle Subotićové se hlavní narativ (který v sobě zahrnuje více dílčích narativů, jež se vztahují k jednotlivým událostem) neustále proměňuje, neboť je v závislosti na aktuální situaci formován politickými aktéry (kteří jsou zároveň formováni jím samým). Přelomové události, jakými velké zahraničněpolitické krize a traumata bezpochyby jsou, pak do utvořeného

⁶¹ Subotić, s. 613, Browning (2008), s. 55.

⁶² Browning (2008), s. 49.

⁶³ Browning (2008), s. 50.

⁶⁴ Browning (2008), s. 50.

⁶⁵ Browning (2008), s. 50.

konstruktu přímo nezapadají⁶⁶ – nemusí ale nutně jeho kompletní zhroucení. Naopak, narativ je uzpůsoben tak, aby vysvětlil a ospravedlnil danou politickou změnu – některé jeho prvky, které byly dříve upozadovány, jsou nyní aktivovány a naopak. Tím dojde i k posunu ve státní identitě, hlavní narativní linka však zůstane zachována.⁶⁷

Podobně uvažuje i Browning. Podle něj může „sebe utvářející (se) já“ příběh kdykoliv pozměnit. Ve hře totiž nikdy není jen jeden narativ a sama identita je velmi proměnlivá⁶⁸ - „já/my“ tak vždy reaguje na měnící se svět, a pokud přestane původní příběh o tom „kdo jsme“, vyhovovat, musí být revidován.⁶⁹ Browning přitom pracuje s takzvanými formativními okamžiky (formative moments), které jsou spouštěčem této revize. Samy jsou však často konstruovány, protože různí aktéři na nich mohou mít zájem a mohou je využít ke svým strategickým cílům (například ke změně politiky).⁷⁰ Opět se tak ukazuje, že narativy jsou předmětem moci, stejně jako jejími nositeli. Političtí představitelé jsou jimi formováni, mohou je ale také formovat záměrně. Konstrukce identity je tak vysoce politizovaným procesem.⁷¹

Podle Browninga je tak zahraniční politika zápasem mezi různými narativy o to, „kdo jsme a kam směřujeme“. Cílem jednotlivých skupin je to, aby jejich narativ převládl a byl co nejvíce „institucionalizován“ a naopak aby opoziční narativy byly co nejvíce marginalizovány (ideálně aby se zdály být zcela absurdními).⁷² Autor ale rovněž připomíná, že tyto různé narativy jsou jen zřídka zcela odlišné. Namísto toho nabízí koncept takzvaného diskurzivního pole,⁷³ jehož struktura je mnohvrstevná. Některé diskurzy/narativy jsou v dané společnosti hlouběji usazené a tím pádem méně náchylné ke změnám, čím blíže „povrchu“,

⁶⁶ Subotić, s. 614.

⁶⁷ Subotić, s. 616.

⁶⁸ Browning (2008), s. 58

⁶⁹ Browning (2008), s. 59.

⁷⁰ Browning (2008), s. 60.

⁷¹ Browning (2008), s. 60.

⁷² Browning (2008), s. 56.

⁷³ Browning (2008), s. 61.

tím více se mohou narativy v určitých aspektech rozcházet. Dominantní a opoziční/marginalizované narativy tak ve většině případů staví na stejných základech a rozcházejí se jen v rovině manifestační.⁷⁴ Změna narativu (a tím pádem i změna politiky) se tak může odehrát v rámci kontinuity – je tak vlastně přirozeným vývojem.⁷⁵ Tato teorie se v zásadě shoduje s již výše vysvětlenou teorií Subotičové o jedné hlavní narativní lince.

Co je pak klíčem k pochopení narativu? Je to bezpochyby jazyk. Subotičová i Browning chápou jazyk jako konstitutivní sílu, která utváří naše vnímání světa a reality. Nelze samozřejmě říci, že vně jazyka neexistuje žádná realita, ale my ji dokážeme uchopit jen a pouze skrze jazyk, jímž přisuzujeme tomu či onomu fenoménu smysl a význam.⁷⁶ Význam slov, která používáme, ovšem není fixně daný, neustále se proměňuje podle toho, jaký diskurzivní rámec (způsob, jakými se lidé vyjadřují o světě a jakým způsobem jej chápou) právě používáme. To, co nazýváme skutečností, je tak výsledkem kategorizace, produktem diskurzů.⁷⁷ Skrze ně je aktivně vytvářeno společenské prostředí – mimo jiné identity daných aktérů (ať už jsou to jednotlivci nebo státy) a narativy o nich.⁷⁸ Jazyk (diskurz) a narativ jsou tak neoddělitelné, neboť bez jazyka by nemohlo být narativu, tudíž ani identity a de facto ani zahraniční politiky. Proměnlivost diskurzů, jejich vzájemné soupeření a prolínání tím pádem ovlivňuje i chování státu na mezinárodním poli.

Jakými způsoby pak lze analyzovat diskurz, a tudíž i narativy? Jaké metody použít? Browning jako jednu z možností nabízí genealogickou metodu, která zkoumá proměnlivost dominantního narativu. Lze ji použít v těch případech, kde je historie vykládána jako lineární vývoj k budoucnosti. Tato metoda ukazuje, jak je tento hlavní narativ závislý na aktuálním

⁷⁴ Browning (2008), s. 61.

⁷⁵ Browning (2008), s. 61.

⁷⁶ Browning (2008), s. 41.

⁷⁷ Jørgensen Marianne W. a Phillips Louise, *Discourse Analysis as Theory and Method*, Sage Publications, London, 2002, 229 s., s. 12.

⁷⁸ Larsen Henrik, Discourses of State Identity and Post-Lisbon National Foreign Policy: The Case of Denmark. In: *Cooperation and Conflict*, vol. 49, nr. 3, 2014, s. 369.

kontextu, a ilustruje, jak se držitelé moci snaží zachovat zdání jednoty s minulostí.⁷⁹ Stejně jako Subotíková nebo Larsen, ani my detailně nebudeme popisovat narativy vztahující se k jednotlivým událostem (v našem případě mezi roky 1945 a 1949), ale spíše na narativní linii, která je propojuje do jednoho celku. Tak můžeme ukázat, zda toto období (či nějaká konkrétní událost) bylo pro dánskou národní identitu přelomové, nebo zda došlo jen ke zdůraznění některých prvků (čili vrstev) hlavního narativu.

Důležitou součástí analýzy bude i to, jakým způsobem byly v tomto dominantním narativu konstruovány obrazy „těch druhých“ – jak už napovídá název této práce, v našem případě půjde především o Spojené státy americké. V menší míře se zaměříme i na Sovětský svaz. Jak vnímali Dánové sebe ve vztahu k těmto mocnostem? Jaké vlastnosti přisuzovali jim a jaké sobě? Viděli se Dánové opravdu jako slabý stát, jak tvrdí většina teoretiků „malého státu“ a vedla tato skutečnost k definitivnímu opuštění neutrality, nebo jen došlo k určitému upravení původního narativu? Na tyto otázky se pokusíme najít odpověď.

2.4 Analyzované prameny

Při hledání narativu národní identity je možné zvolit si mnoho nejrůznějších faktorů a způsobů komunikace, od čistě jazykových založených na textech, až po esteticko-obrazové materiály, gesta a symboly, mezi které můžeme řadit státní symboly, slavnosti a rituály, ale i módu a podobně. To vše může vyjadřovat v danou dobu identitu toho či onoho národa a pomocí každého můžeme objevit nový element narativu. Téměř v žádné práci ale není možné obsáhnout všechny vrstvy, proto je nutné stanovit si jasná kritéria, podle kterých se autor poté při výběru zdrojů řídí.

V této práci se budeme držet textových pramenů, i to je ale velice široký pojem. V takovém případě bychom mohli analyzovat prakticky jakýkoliv text napsaný mezi roky 1945 a 1949 – od krásné literatury, přes například historiografii až po školní učebnice, letáky

⁷⁹ Browning (2008), s. 64.

nebo reklamy. My se zaměříme především na dva typy pramenů, a to na denní tisk a vybrané projevy politiků, které zazněly na půdě parlamentu nebo při oficiálních příležitostech (například při tiskových konferencích, při rozhovorech v médiích nebo na setkáních s voliči). Znamená to tedy, že všechny analyzované texty byly určeny široké veřejnosti, jejich cílem bylo ji ovlivnit (spíše v případě politických projevů) nebo reflektovat její aktuální smýšlení (spíše u novinových článků a komentářů). Společně bychom tak měli poskládat obraz toho, jakým způsobem bylo pracováno s dánským národním narativem při řešení aktuálních zahraničněpolitických problémů, jak byl používán politiky a jak na to reagovala společnost.

2.4.1 Denní tisk.

Ve své práci jsem se rozhodla používat následujících pět deníků: *Berlingske Tidende*, *Politiken*, *Nationaltidende*, *Information* a *Social-Demokraten*. Při jejich výběru jsem vycházela z dostupných statistik předplatitelů – důležité pro mne bylo, aby se jednalo o celostátní noviny, jejichž obsah tak mohl zasáhnout největší počet osob. Navíc měly blízko k různým politickým stranám, postihneme tak téměř celé politické spektrum. Proto bych je nyní ráda stručně představila:

Berlingske Tidende jsou vůbec nejstarším dánským deníkem, který vychází již od roku 1749. Tradičně se řadí spíše ke konzervativním. V roce 1948 jej odebíralo 190 000 čtenářů, jako jediný vycházel každý den včetně neděle.⁸⁰

Druhými nejčtenějšími novinami byl *Politiken* se 175 000 předplatiteli. Jeho redakce inklinovala spíše k názorům strany *Radikale Venstre*, jednalo se tedy spíše o čtivo městských intelektuálních kruhů.

⁸⁰Gyldendal. Den store danske: Berlingske [online] © 10. 1. 2017 [citováno 14. 5. 2016] Dostupné z:

http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Massemedier/Medier_og_dagblade,_Danmark/Berlingske

Třetím analyzovaným deníkem je *Social-Demokraten*, jehož název již napovídá, že byl těsně spjatý se stranou sociálních demokratů.⁸¹ Přestože se jednalo de facto o stranický list, odebíralo jej v roce 1948 54 000 Dánů,⁸² proto jej nesmíme opomenout.

Čtvrtými novinami, jimž se budu věnovat, je *Information*. Vznikly během okupace v roce 1943 jako zpravodaj odbojového hnutí, čímž si rychle získaly na popularitě, a ta jim vydržela i po skončení války. *Information* se zaměřoval téměř výhradně na zpravodajství a analytickou publicistiku, přičemž si zakládal na své nezávislosti. Snad i proto měl v roce 1948 na 26 900 předplatitelů.⁸³

Jako poslední zařazuji *Nationaltidende*, ze všech výše zmíněných nejpravicejší a nejkonzervativnější deník, který měl nejbližší konzervativní straně. V tomto jediném případě se mi nepodařilo dohledat počet předplatitelů, vycházím ovšem z předpokladu, že se jednalo o poměrně starý a etablovaný deník.

Musím nicméně také přiznat, že se mi nepodařilo bohužel získat žádné články z třetího největšího dánského deníku, kterým byl *Jyllands-Posten* s 69 000 čtenáři. Zázemí těchto novin se nacházelo v Jutsku, tedy v převážně venkovském a konzervativním prostředí, což mohlo obohatit pohled na dánskou společnost a její vztah k zahraniční politice. Dle mého názoru by měly tento výpadek suplovat noviny *Nationaltidende*.⁸⁴ Důvod nepoužití textů z *Jyllands-Posten* byl čistě praktického rázu – digitalizované mikrofilmy, skrze něž dánské knihovny zpřístupňují starší tisky, jsou v případě tohoto deníku zcela nečitelné. Podobně jsou na tom bohužel často i záznamy *Politikenu*.

⁸¹ Podle tiráže jej vydávala sociálnědemokratická stranická centrála.

⁸² Gyldendal. Den store danske: Aktuelt [online] © 10. 1. 2017 [citováno 14. 5. 2016]. Dostupné z:

http://denstoredanske.dk/Samfund_jura_og_politik/Massemedier/Medier_og_dagblade_Danmark/Aktuelt

⁸³ Gyldendal. Den store danske: Information [online] © 7. 1. 2014 [citováno 14. 5. 2016]. Dostupné z:

http://denstoredanske.dk/Samfund_jura_og_politik/Massemedier/Medier_og_dagblade_Danmark/Information

⁸⁴ Gyldendal. Den store danske: Nationaltidende [online] © 10. 1. 2017 [citováno 14. 5. 2016]. Dostupné z:

http://denstoredanske.dk/Samfund_jura_og_politik/Massemedier/Danske_avisere_af_historisk_interesse/Nationaltidende

I přes omezení analýzy na největší celostátní deníky mi pro analýzu zbývalo ohromné množství textu nejrůznější povahy (od politické žurnalistiky, přes reportáže a komentáře až po články o společenském životě, kultuře, sportu nebo vaření a módě), které bylo nutno ještě více selektovat. Snažila jsem se proto vybrat především silně autorské články, sloupky a komentáře, v nichž zazníval jasný názor a postoj, který dané noviny hájily. Domnívám se, že z těchto článků lze jasněji konstruovat obraz, který si Dánové utvářeli o sobě samých i okolním světě.

2.4.2 Proslovy a projevy politických představitelů a rozhovory s nimi

Politické projevy pak tvoří druhou skupinu pramenů. Především projevy z nejrůznějších shromáždění, tiskových konferencí nebo setkání s voliči jsou jen obtížně dostupné – dílčí zprávy můžeme najít v tehdejším tisku, v několika případech se proto uchyluji k němu. Dalšími zdroji se mi pak staly internetové stránky *dansketaler.dk*, které poskytují záznamy a přepisy různých projevů už od 18. století. Počet záznamů z mnou požadovaného období však není příliš velký a soustředí se téměř výhradně na královy a premiérové projevy zahajující první zasedání parlamentu, což by nezajistilo dostatečně rozsáhlé penzum. Doslovný přepis velice důležité řeči Hartviga Frische o Organizaci spojených národů jsem našla na stránkách *danmarkshistorie.dk*, které zajišťuje aarhuská univerzita. Cenným zdrojem pramenů byla i kniha Jacka W. Jensena a Søren H. Pedersena (*Dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik 145-49*). Autoři se rozhodli do své práce zařadit i obsáhlé přílohy, které obsahují právě záznamy různých politických projevů a proslovů. Nebylo-li tedy možno získat dané prameny jinou cestou, uchýlila jsem se k této práci. Posledním zdrojem mi pak byla parlamentní ročenka (*Rigsdagstidende*), v níž jsou zaznamenána všechna zasedání a diskuze, která v parlamentu v dané sezóně proběhla. Opírám se o ni především při analýze bouřlivých debat, které na půdě folketingu proběhly v prvních měsících roku 1948.

Dané projevy jsem se snažila vybírat tak, aby opět postihovaly celé politické spektrum. Tento postup bylo nejnadhějši uplatnit při rozboru parlamentních diskuzí, v nichž zaznívaly hlasy zástupců všech politických stran. V ostatních případech je pak kladen důraz hlavně na oficiální představitele dánských vlád, v první řadě na premiéry a ministry zahraničí, skrze jejichž slova lze vybudovat narativ používaný pro tehdejší zahraniční politiku.

3 Budování dánské národní identity a její vliv na zahraniční politiku před rokem 1945

Základní tezí konstruktivistických a poststrukturalistických přístupů k zahraniční politice je to, že jednání národních států na mezinárodním poli je nutné vysvětlovat vždy na pozadí domácího prostředí – to znamená historických zkušeností a kulturních a společenských souvislostí, nikoliv jen na základě mocenských vztahů. Prosazování určité zahraničněpolitické linie je tak vždy hledáním vlastní (rozuměj národní) identity, vymezení se vůči ostatním („těm druhým“) a ustanovováním vztahů vůči nim. Předtím, než se pustíme do analýzy jednotlivých událostí týkajících se dánské zahraniční politiky v určitém období a diskurzů o nich, je nutné alespoň stručně charakterizovat, z čeho toto jednání vychází. Na čem se tedy zakládá dánská národní identita a jak se odráží v chování této skandinávské země v mezinárodním systému?

Klíčovou roli v utváření dánské národní identity sehrál vývoj v druhé polovině 18. a především v první polovině 19. století, tedy období národního romantismu a z něj pramenícího nacionalismu.⁸⁵ Dánsko i po ztrátě Norska ještě zůstávalo relativně velkým a nehomogenním státem, v němž proti sobě stály dva přibližně stejně silné národní elementy s vlastními národnostními programy – Dánové a ve Šlesvicku a Holštýnsku Němci. Dánský nacionalistické myšlenky formovali v první řadě národní liberálové, tehdy nově vznikající strana, která se vymezovala vůči konzervativním elitám pozemkové šlechty. Liberálové nepovažovali za základ národa ani šlechtu ani relativně slabou měšťanskou vrstvu, ale venkov, a to především střední a menší rolníky.⁸⁶ Třicátá a čtyřicátá léta 19. století se nesla

⁸⁵ Marklund Andreas, *My king's words: royall addresses, modern media and national narratives in Denmark, 1933-1945*. In: *National Identities*, vol. 19, no. 3, 2017, s. 335.

⁸⁶ V roce 1846 vznikla první strana prosazující zájmy menších zemědělců zvaná Bondevennerne, později přetvořena v liberální stranu Venstre. Østergård Uffe, *The Danish path to modernity*. In: *Thesis Eleven*, no. 77, 2004, s. 30.

ve znamení posilování a sebeuvědomování této sociální vrstvy a tím pádem i růstu moci národních liberálů.⁸⁷

Program národních liberálů byl však zároveň založen na stále vyhocenějších nacionalistických požadavcích, hlavně ve vztahu k vévodství Šlesvicko, které Dánové považovali za své. Stejně tak se k němu však stavěli tamní Němci podporovaní mocným Pruskem. Skrze nezpochybnitelné připojení Šlesvicka ke království chtěli národní liberálové jednak posílit formující se moderní dánský národ, jednak se zbavit možného vměšování se německého souseda do dánských vnitropolitických záležitostí.⁸⁸ Vypjatá nacionalistická rétorika pak vedla ke dvěma válkám (1848-1850 s Pruskem a 1864 s prusko-rakouskou aliancí), z nichž ani jedna nedopadla pro Dánsko příznivě. Drtivá porážka v roce 1864, po níž Dánové definitivně ztratili Holštýnsko, Lauenbursko a jižní Šlesvicko a na dlouhá desetiletí i Šlesvicko severní⁸⁹, se stala přelomovým a formujícím okamžikem pro dánskou národní identitu.

Rok 1864 bývá často uváděn jako ten, kdy se Dánsko otočilo zády ke svým dřívějším mocenským ambicím, smířilo se s úlohou malého státu ve stínu nově vznikajícího německého impéria a uchýlilo se k zahraničněpolitické neutralitě. Troufám si tvrdit, že tato neutralita se nezrodila pouze na základě traumatu z tvrdé porážky, ale že byla v dánském zahraničněpolitickém narativu přítomna již dříve. Holbraad hledá první stopy této linie až na počátku 18. století u takzvané velké severní války a následných mírových ujednání.⁹⁰ Porážka ze strany Pruska o téměř sto padesát let později jen vyzdvihla a posílila určité elementy dánského národního narativu, které v následujících desetiletích určovaly dánskou zahraniční a bezpečnostní politiku.

⁸⁷ Østergård (2004), s. 32.

⁸⁸ Holbraad Carsten, *Danish Neutrality. A Study in the Foreign Policy of a Small State*, Clarendon Press, Oxford, 1991, s. 27.

⁸⁹ To se k Dánsku znovu připojilo až po skončení první světové války a uzavření Versaillské smlouvy, na jejímž základě proběhl plebiscit. Ten proběhl v celém Šlesvicku, v severním převažovali etničtí Dánové, v jižním pak Němci.

⁹⁰ Holbraad (1991), s. 8.

Zásadní pro Dány bylo uvědomění si, že jejich suverénní národní stát je skutečně slabý a že nadále přežívá jen a pouze díky libovůli ostatních – a mocnějších – aktérů, především pak Velké Británie, která si přála udržet u vstupu na Balt neutrálního činitele.⁹¹ Toto prozření zřejmě skutečně zasadilo poslední ránu většině imperiálních ambicí (výjimkou je snaha revidovat hranice s Německem, k čemuž částečně došlo po první světové válce), obrátilo však pozornost politických elit a vůbec celé společnosti *dovnitř*. Tato snaha byla charakterizována jasným sloganem, který se ujal právě po prohrané válce v roce 1864: „Vnější ztráty musí být vynahrazeny vnitřními zisky.“⁹² V tu chvíli nastal prostor pro budování státu silného nikoliv vojensky a mocensky, ale spíše společensky a morálně. Jen společnost bez velkých sociálních a ekonomických nerovností se mohla stát základem stabilního a tím pádem i silného státu. V druhé polovině devatenáctého století tak můžeme pozorovat velký příklon k tomu, co přetrvalo v dánské sebe prezentaci dodnes – ke společenskému rovnostářství a ideje širokého národního konsensu.⁹³

Směr v tomto vývoji opět udávalo rolnické hnutí, které již před válkou získalo díky aktivitám liberálů značné sebevědomí i politický vliv. Proč ale byli střední a menší zemědělci v tehdejší společnosti natolik silní? Jednou z příčin byla pomalá opožděná industrializace, která neprobíhala v Dánsku zdaleka v takové intenzitě jako v ostatních zemích západní Evropy, a měla za následek i slabou urbanizaci. Vrstva střední měšťanské třídy tak byla relativně slabá a jádro společnosti tak zůstávalo na venkově. Zemědělské reformy z konce 18. století naopak napomohly rozvoji poměrně intenzivního a úspěšného zemědělského průmyslu, který se však neopíral o velkostatky pozemkové šlechty, ale o středně velké a menší statky.⁹⁴ Jejich majitelé získali sebevědomí a brzy začali své výrobky (šlo především o živočišnou produkci, hlavně pak o masné a mlékárenské produkty) vyvážet na světový trh.

⁹¹ Østergård (2004), s. 31.

⁹² Østergård (2004), s. 31.

⁹³ Marklund (2017), s. 338.

⁹⁴ ZDROJ – DĚJINY DÁNSKA???

Společenský úspěch rolnického hnutí však nebyl založen pouze na jejich ekonomickém úspěchu, roli hrál i jakýsi pocit sounáležitosti a soudržnosti, jež podporovalo zakládání zemědělských družstev. Ta měla být zřizována a vedena na základě dobrovolnosti, rovnosti a bez ohledu na velikost a bohatství jednotlivých statků – můžeme tedy říci, že demokraticky. Østergård tvrdí, že toto vnímání bylo a je spíše mýtem než skutečným obrazem⁹⁵, ale tato zemědělská družstva můžeme vnímat jako důležitou součást dánského národního narativu, protože utvářela vnímání sebe sama jakožto národu bratrského, přátelského, solidárního a jednotného. Tento portrét společnosti podporovaly i myšlenky velmi populárního lutheránského myslitele a filosofa Nikolaje Frederika Severina Grundtviga, který spatřoval duši dánského národa ve vzájemné podpoře a pocitu vzájemnosti a sounáležitosti, která vychází z jeho jednoty s půdou, vlastí a Bohem.⁹⁶ Tento „rolnický duch“ tak byl provázán s náboženským smýšlením a postupně prostoupil i další sféry společenského života - především vzdělávací instituce (vlajkovou lodí grundtvigiánů se staly takzvané folkehøjskole – lidové vyšší školy).

Z této potřeby širokého národního konsenzu pak vyšly všechny tři nejsilnější politické strany konce devatenáctého a začátku dvacátého století – liberální strana Venstre (*1870), která vycházela z cílů hnutí Bondevennerne a po dlouhá desetiletí byla zastáncem rolnických zájmů; strana Radikale Venstre (*1905), která vznikla, když se od liberálů odštěpilo křídlo městských levicových liberálů; a především Sociální demokraté (*1871), kteří jí podřídili i svou marxistickou ideologii, když se namísto průmyslových dělníků, kterých bylo v dánských městech pomálu, soustředili na zemědělské námezdní pracovníky a ty nejdrobnější rolníky (*husmænd*, což je pojem přeložitelný jako chalupníci). Sociální demokraté převzali část liberálně-rolnických myšlenek a za cíl si vytkli ustanovení širokého národního konsenzu. S tímto programem a heslem „Dánsko pro lid“ sociální demokraté pod vedením Thorvalda

⁹⁵ Østergård (2004), s. 36.

⁹⁶ Zartman William, Neutralism and Neutrality in Scandinavia. In: *The Western Political Quarterly*, vol. 7, no. 2, 1954, s. 130; Østergård (2004), s. 38.

Stauninga utvořili svou první vládu a svými reformami ve 20. a hlavně ve 30. letech zahájili budování sociálního státu,⁹⁷ čímž měla být naplněna myšlenka stanovená po porážce v roce 1864 – co bylo ztraceno navenek, musí být nahrazeno uvnitř.

Právě sociální stát podtrhl ideu rovnostářství, která v dánském národě silně zakořenila v 19. století. Jeho výdobytky se měly stát jakousi ideovou hrází proti totalitním ideologiím a zajistit Dánům vnitřní klid a bezpečí.⁹⁸ Pro Dány (podobně jako pro Švédy a Nory) tato myšlenka splynula s ideálem demokracie, což jim dávalo určitý pocit morální nadřazenosti – jejich model demokratického státu postrádal slabiny kapitalismu i socialismu/komunismu, byl čímsi mezi, jakousi třetí – nejlepší možnou – cestou,⁹⁹ která měla sloužit v mezinárodním systému jako zprostředkovatel, stavitel mostů mezi proti sobě stojícími stranami, a hlavně morálním vzorem, který odmítá válku i jakákoliv mocenská řešení jako prostředky zahraniční politiky.¹⁰⁰ Místo nich měl být mezinárodní systém založen na neutralitě (která byla chápána jako vzdání se silové politiky, to znamená války i zbrojení¹⁰¹) a právu.¹⁰²

Tento aspekt národního narativu, který Holbraad nazývá *internacionalismem*¹⁰³ a Zartman *pozitivním neutralismem*,¹⁰⁴ se v dánské zahraniční politice projevoval nejvíce ve dvacátých letech, kdy se země stala členem Společnosti národů. Ta měla právě takovou mezinárodní společnost vytvářet a zaručovat. Podobné naděje byly vkládány i do roku 1945 vzniklé Organizace spojených národů, do níž Dánové vstupovali s nemenším nadšením.¹⁰⁵ Vnímání sebe sama jako třetí síly je ovšem přítomno i v myšlence takzvaného skandinavismu,

⁹⁷ Østergård (2004), s. 37

⁹⁸ Lidegaard (1998), s. 681, Skov Niels Aage, The Use of Historical Myth: Denmark's World War II Experience Made to Serve Practical Goals. In: *Scandinavian Studies*, vol. 72, no. 1, 2000, s. 91.

⁹⁹ Zartman (1954), s. 126.

¹⁰⁰ Holbraad (1991), s. 29.

¹⁰¹ Zartman (1954), s. 129.

¹⁰² Holbraad (1991), s. 30.

¹⁰³ Holbraad (1991), s. 28.

¹⁰⁴ Zartman (1954), s. 125.

¹⁰⁵ O dánském vztahu k ní podrobněji v další kapitole.

kteřá se formovala ve čtyřicátých letech 19. století jako studentské hnutí, záhy však získala velkou podporu napříč celou společností.¹⁰⁶

Idea skandinavismu byla založena na kulturní, jazykové a historické příbuznosti Dánska, Norska a Švédska.¹⁰⁷ Vše to byly relativně stabilní demokracie se silnými sociálnědemokratickými stranami (ve Švédsku a Norsku výrazně dominantnějšími než v Dánsku), dlouhou tradicí neutrality a specifickými formami sociálních států s rozsáhlými občanskými právy¹⁰⁸, kde odbory a zemědělská družstva měly silný vliv chod podniků i na státní hospodářství;¹⁰⁹ ve všech třech případech se jednalo o konstituční monarchie, přičemž královské rodiny byly navzájem velmi těsně spřízněny; nezanedbatelnou roli hrála i jazyková a náboženská blízkost - to vše odlišovalo skandinávské státy od zbytku Evropy, dokonce i od té západní, a posilovalo pocit sounáležitosti a jakési společné skandinávskosti.¹¹⁰ Nejen Dánsko, ale přímo celá Skandinávie mohla a měla hrát v případě napětí na mezinárodním poli roli zprostředkovatele, onoho mostu a zároveň morálního vzoru příkladné demokracie. Skandinávská unie (ať už v podobě mezivládní spolupráce či těsnější integrace) zároveň nebyla hrozbou pro integritu a identitu dánské společnosti, nepřinášela totiž výrazně nové prvky – výdobytky sociálního státu i zahraničněpolitická neutralita by zůstaly zachovány. Velkými zastánci skandinavismu byli jak liberálové ze strany *Venstre*, tak sociální demokraté, v menší míře i radikálové, kteří budoucnost viděli spíše v široké mezinárodní spolupráci na bázi Společnosti národů nebo později Organizace spojených národů.¹¹¹

¹⁰⁶ Petersen Nikolaj, The Popular Basis of Nordic Cooperation: A Danish Case Study. In: *Acta Sociologica*, vol. 20, no. 3, 1977, s. 265.

¹⁰⁷ Laursen Johnny N. – Olesen Thorsten B., A Nordic Alternative to Europe? The Interdependence of Denmark's Nordic and European Policies, 1945-1998. In: *Contemporary European History*, vol. 9, no. 1, 2000, s. 59-92.

¹⁰⁸ Skandinávské země byly například jedněmi z prvních, které zavedly všeobecné rovné volební právo, a to i pro ženy.

¹⁰⁹ Sørensen Vibeke, The politics of Closed Markets: Denmark, the Marshall Plan, and European Integration, 1945-1963. In: *The International History Review*, vol. 15, no 1, 1993, s. 23-45.

¹¹⁰ Sørensen (1993), s. 28.

¹¹¹ Holbraad (1991), s. 29.

Tento pozitivní neutralismus, vize sebe sama jako „třetí síly“, která může sloužit jako morální neposkvrněný vzor pro budoucí harmonický svět bez válek, byl jen jedním z aspektů, které posílila porážka v dánsko-rakousko-pruské válce v roce 1864 a následná snaha vynahradit vnější ztráty domácími zisky. Druhým z elementů, který s sebou tragický rok 1864 přinesl, byl na první pohled pravý opak – to, co Zartman zve *neutralismem negativním*¹¹² a Holbraad *poraženectvím*.¹¹³ Bylo-li možné pozitivní (budovatelský) neutralismus charakterizovat větou „co bylo ztraceno navenek, musí být nahrazeno vnitřními zisky“, tuto druhou linii můžeme popsat větou „A k čemu to všechno je?“¹¹⁴

Porážka v roce 1864 zanechala dánský národ v pocitu slabosti, bezmocnosti a bezradnosti.¹¹⁵ Toto vědomí vlastní vojenské slabosti a neschopnost bránit se mělo za následek nejen snahu naprosté většiny politických elit vybudovat silnou společnost, ale také neustálý strach ze svého velkého souseda, soupeře a významného obchodního partnera v jednom – z Německa. Až do poloviny padesátých let 20. století byla dánská zahraniční politika utvářena velmi napjatým vztahem právě k Německu, které v očích dánské společnosti hrálo úlohu „toho druhého“, vůči kterému je třeba se vymezit, a z jehož strany stále plyne určitá hrozba.¹¹⁶ Z dánského úhlu pohledu šlo o téměř fatalistické očekávání další války, která se zdála být nevyhnutelnou.¹¹⁷

Dánové si byli vědomi, že pokud k dalšímu útoku skutečně dojde, nedokáží se mu svou vlastní silou ubránit a s největší pravděpodobností nenajdou zastání ani u ostatních silných hráčů.¹¹⁸ Jediným východiskem se zdála být úplná vojenskopolitická neutralita, která by neměla Němce zbytečně provokovat a tak by mohla hrozbu z jejich strany

¹¹² Zartman (1954), s. 131.

¹¹³ Holbraad (1991), s. 33.

¹¹⁴ „Hvad kan det nytte“ – lze přeložit i jako „Co s tím zmůžeme?“ Zartman (1954), s. 125.

¹¹⁵ Zartman (1954), s. 131.

¹¹⁶ Østergård (2004)....., s.....

¹¹⁷ Zartman (1954), s. 131.

¹¹⁸ Zartman (1954), s. 132.

minimalizovat.¹¹⁹ V tomto ohledu panoval mezi velkými politickými stranami v zásadě konsenzus,¹²⁰ souhlasila i naprostá většina společnosti.¹²¹

Kodaň zachovala přísnou neutralitu i během první světové války, jejíž průběh a výsledek Dánům potvrdil účinnost této politiky.¹²² Idea negativního neutralismu se pak odrazila i v debatě o síle armády a výdajích na její zbrojení, která probíhala po většinu dvacátých let až do počátku let třicítých. Byli to především sociální demokraté a radikálové (Det Radikale Venstre¹²³), kdo volal po rozsáhlých škrtech v armádním rozpočtu. Obě strany viděly budoucnost v kolektivní bezpečnosti, kterou měla zaručovat Společnost národů. V této myšlence se promítal pozitivní neutralismus popsany výše. Přítomný byl ale i přetrvávající pocit strachu a zbytečnosti jakékoliv silné obrany - silná dánská armáda mohla vyprovokovat ostatní mocnosti k útoku na království. Proti návrhu byli jen liberálové¹²⁴ a konzervativci (Det Konservative Folkeparti¹²⁵), kteří zastávali názor, že ani garance bezpečnosti ze strany Společnosti národů není dostatečná.¹²⁶ Tyto škrty nakonec vládní koalice radikálů a sociálních demokratů prosadila až v roce 1932.

Právě ve třicátých letech hrozba ze strany Německa zesílila a důvěra v účinnost Společnosti národů zklamala, a to definitivně po italsko-habešské válce.¹²⁷ Vládní představitelé se dále snažili jít především cestou diplomatického jednání (jehož výsledkem byla například dánsko-německá dohoda o neútočení z roku 1939), k masivnímu zbrojení,

¹¹⁹ Holbraad (1991), s. 36.

¹²⁰ Jensen Jack W. a Pedersen Søren H., *Dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik 1945-49*. København, Gyldendal, 1978.

¹²¹ Østergård (2004), s. 34.

¹²² Eihorn (1975), s. 494.

¹²³ Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS), *Danmark under den kolde krig: den sikkerhedspolitiske situation 1945-1991*, Dansk Institut for Internationale Studier, København, 2005, 1. Svazek, s. 118.

¹²⁴ Politika strany *Venstre* byla vždy určována v první řadě jejím hlavním tématem a tím byli střední a menší zemědělci. Ostatní politické otázky se pak pragmaticky řídily aktuální situací. Ve třicátých letech zaujali liberálové „střední pozici“ mezi konzervativci a blokem Sociálních demokratů a radikálů. In: DIIS (2005), s. 119.

¹²⁵ Konzervativci – nejstarší politická strana Dánska – zastávali v otázce armádních výdajů jasné stanovisko již od 19. století. Podle nich by měla být země schopna ubránit se případnému útoku (na mysli měli především Německo) vlastními silami. Tato strana měla logicky také nejbližší armádě. In: DIIS (2005), s. 118.

¹²⁶ Eihorn (1975), s. 494.

¹²⁷ Jensen – Pedersen (1978), s. 13.

keré by potenciálního agresora odradilo, nikdy nedošlo, protože většina politických aktérů i společnosti nabyla dojmu, že by beztak neúčinkovalo.¹²⁸

Dánové v čele se sociálními demokraty nakonec zaujali stanovisko takzvané „nové neutrality“¹²⁹ – i v případě vojenského útoku a násilného obsazení zůstane neutralita zachována a bude prováděna dostupnými prostředky. Navzdory všem vládním snahám bylo nakonec celé území Dánského království obsazeno, a to 9. dubna 1940. Dánové se německým vojskům vzdali bez boje, který vláda považovala za zbytečný a kontraproduktivní.¹³⁰ V čele země oficiálně zůstala původní vláda v čele se sociálnědemokratickým premiérem Thorvaldem Stauningem, pro niž se výše zmíněný koncept „nové neutrality“ stal základem takzvané politiky spolupráce (samarbejdspolitik).

Hlavním cílem této politiky bylo udržet dánský národ stranou válečného běsnění a také mu uchovat jeho *politickou a ideovou kulturu* – základem byl již tolikrát zmíněný sociální stát, díky němuž mohla být dánská společnost a tím pádem i stát silnější, stabilnější a odolnější vůči vnějšímu tlaku.¹³¹ Jen tak mohl národ přežít do budoucna.¹³² Radikálové tuto myšlenku prosazovali už od třicátých let – tento koncept nazývali „kulturní obranou“ (pod tímto pojmem rozuměli například rovnost ve společnosti a kulturní pospolitost), která měla mít v jejich pojetí přednost před tou vojenskou.¹³³

Daní za to byla přizpůsobivá zahraniční politika, kterou lze jen stěží nazývat neutrální – v roce 1941 například podepsala Stauningova vláda Pakt proti Kominterně, Dánská komunistická strana byla postavena mimo zákon, dánští dobrovolníci působili

¹²⁸ Einhorn (1975), s. 495.

¹²⁹ „Neo-neutralita“ Dánové byli ochotni vyjít Hitlerovi vstříc a poskytnout vojenské základny na svém území nebo volný průchod armád. Villaume (1998), s. 695.

¹³⁰ Lidegaard Bo, „Vi opnaede da, at København ikke blev bombarderet...“. Tilpasningspolitik, samarbejdspolitik og ikke-blokkpolitik. In: Dethlefsen Henrik – Lundbak Henrik (eds.), *Fra mellemkrigstid til efterkrigstid. Festkrift til Hans Kirchhoff og Henrik S. Nissen*, København, 1998, s. 676.

¹³¹ Lidegaard (1998), s. 681.

¹³² Zartman (1954), s. 130.

¹³³ Podrobněji v: DIIS (2005), s. 118.

v nacistických řadách na východní frontě. Tento stav trval až do roku 1943, kdy Němci přebrali plnou kontrolu nad zemí.

Zkušenost okupace byla pro dánskou národní identitu zásadní a traumatická a zrodila mýtus o jednotném národu (do nějž byli poprvé pevně začleněni i komunisté), který při obranně demokratických hodnot bez rozdílu trpěl pod knutou okupantů.¹³⁴ 9. duben 1940 posílil v celé společnosti pocit bezbrannosti a opuštěnosti, což nahrávalo spíše tradici negativního neutralismu. Ten z dánské národní identity rozhodně nezmizel, na čas byl ovšem upozaděn a zahraniční politiku Dánska v prvních poválečných letech ovlivňoval opět spíše neutralismus pozitivní- snaha opět hrát roli morálního vzoru a zprostředkovatele mezi Východem a Západem. Se stále se vyhrocujícím sporem mezi Východem a Západem byl tento idealistický internacionalismus upozaděn a Dánsko se obrátilo ke skandinávskému řešení – stále ale přetrvávala vize sebe sama jako třetí síly. Teprve až po selhání všech „pozitivních“ řešení se navrátil neřešitelný pocit vlastní slabosti a trauma „9. dubna“. Domnívám se, že důvodem může být vakuum, které vzniklo po porážce Německa, „toho druhého“ v dánské národní identitě a potažmo i zahraniční politice. V okamžiku, kdy nebylo Dánsko pod neustálým tlakem svého mocného souseda, postrádalo i důvod bát se blížícího se konfliktu. Teprve až po eskalaci vznikající studené války se motiv hrozby (částečně) vrátil v podobě Sovětského svazu. Tomu se však budeme věnovat až v následujících kapitolách.

Předtím si ale ještě v krátkosti shrňme základní aspekty dánského národního narativu. Lze říci, že Dánové vnímali sami sebe jako malý a slabý stát? Do určité míry ano. Porážka v roce 1864 jim ukázala, že v rovině vojenské a silově-mocenské ano. To je uvrhlo do neustálé nejistoty a strachu z blížící se války (v první řadě s Německem), což je motivovalo k opatrné mezinárodněpolitické neutralitě. Dánové se vzdali svých dřívějších imperiálních a expanzivních ambicí a namísto toho se věnovali budování vlastní, jednotné a rovnostářské

¹³⁴ Skov (2000), s. 104.

společnosti, a to skrze sociální stát. Díky němu se Kodaň na mezinárodním poli necítila tak slabá, naopak silné zázemí jí dodávalo sebevědomí. Nevzdala se sice neutrality, kterou stále považovala za nejlepší obranu svých zájmů, ale vydávala ji za vzorový prostředek zahraniční politiky.

Dánská zahraniční politika tak byla ovlivňována dvěma – na první pohled protikladnými – formami neutrality, které však měly společné kořeny. Tyto elementy se v národním narativu prolínaly, v tom či onom období byl jeden upřednostněn na úkor druhého. K tomu povětšinou docházelo v reakci na vnější události, nelze však říci, že by dánské chování v mezinárodněpolitickém systému bylo možno zdůvodnit pouze vnější hrozbou, přestože tento aspekt je nepopiratelný. Domácí prostředí – mimo jiné síla jednotlivých politických stran a společenských institucí - hrála rovněž neopominutelnou roli.

4 „Budování mostů.“ První fáze dánské poválečné zahraniční politiky (1945-1947)

4.1 Dánsko jako člen nového mezinárodního systému

Jak již bylo stručně nastíněno výše, během nacistické okupace se dánští politici zprvu snažili udržovat s německými silami pokud možno korektní vztahy, což si žádalo určité ústupky v zahraniční politice. Je ovšem také nutné připomenout, že tato politická linie nebyla jediná, kterou se dánští představitelé během druhé světové války ve světě prezentovali. Někteří diplomaté, již po dubnu 1940 zůstali na svých zahraničních misích, odmítli Kodaní poslušnost a prosazovali takovou politiku, kterou sami pokládali za vhodnou.¹³⁵ Mezi těmito „svobodnými Dány“, jak se nazývali, se pak největší pozornost upínala na Henrika Kauffmanna, velvyslance ve Washingtonu, který s touto iniciativou přišel ihned po obsazení Dánska.¹³⁶ Intenzita jejich rozkolu s oficiální zahraniční politikou se lišila dle dobového kontextu, přičemž v Kaufmannově případě byl rozchod s Kodaní vskutku radikální. Den po dánském podpisu Paktu proti Kominterně uzavřel s tehdy ještě neurálními Spojenými státy americkými dohodu o obraně Grónska, a to jménem krále Kristiana X. a Stauningovy vlády – ovšem bez jejich vědomí a souhlasu.¹³⁷ A byl to právě Kauffmann a jemu podobní, kdo v očích Spojenců utvářel obraz své bojující vlasti, jenž se po skončení války stal důležitým faktorem ovlivňujícím postavení Dánska v novém poválečném systému.

Místo této malé skandinávské země v poválečném světě totiž nebylo vůbec jednoznačně dáno a Dánové samotní jej již nemohli bezprostředně před koncem války příliš ovlivňovat.

Jak již bylo zmíněno výše, neexistovala totiž exilová vláda, která by během válečných let

¹³⁵ Jensen-Pedersen (1978), s. 16.

¹³⁶ Lidegaard Bo, Danmarks uafhængige udenrigstjeneste 1940-1945. In: *Historisk Tidsskrift*, vol. 16, no. 6, 1997, s. 41-79, s. 41.

¹³⁷ Kaufmann byl za tento krok Kodaní obviněn z velezrady a byl zbaven úřadu, oba kroky ale ignoroval a pokračoval ve své politice. Lidegaard Bo, *Defiant Diplomacy. Henrik Kaufmann, Denmark, and the United States in World War II and the Cold War, 1939-1958*, Peter Lang Publishing, New York, 2003, s. 1. Srovnatelně Jensen-Pedersen (1978), s. 14.

reprezentovala svůj okupovaný národ, jako tomu bylo například u Norů, Poláků nebo Čechoslováků. Legitimní dánská vláda se nacházela po celou dobu války v Kodani a její dlouho praktikovaná politika spolupráce, která měla zemi chránit, ji mohla v rozhodující chvíli poškodit. Prodánské sympatie mezi Spojenci posilovány především činností „Svobodných Dánů“ (v čele s Kaufmannem) a domácího odbojového hnutí.¹³⁸

Postoje jednotlivých Spojenců k Dánsku a jeho možným vyhlídkám na budoucnost v novém světě se netvořili snadno. Hlavní otázkou bylo to, zda lze činnost dánské vlády během okupace považovat za kolaboraci, či nikoliv. Američané si nechali vypracovat obsáhlou analýzu,¹³⁹ na jejímž základě nakonec došli k jasnému závěru: dánští političtí představitelé si nacistickou okupaci nepřáli a během ní se snažili dostupnými prostředky bránit své občany a politické instituce a zvyklosti. Jejich záměrem nebylo Němcům pomáhat.¹⁴⁰ Stejný názor na dánskou politiku zastávala i Velká Británie.¹⁴¹ Důvěra, kterou tyto mocnosti projevíly starým politickým stranám, pak posílila vnitropolitickou stabilitu země (nebo alespoň nevyvolala krizi a zásadní rozbroje na domácí politické scéně).

Opačný postoj zaujal poslední z Velké trojky – Sovětský svaz. Podle něj byla dánská zahraniční politika během války jednoznačně antisovětská, a starým vedoucím představitelům tak již nebylo možno důvěřovat. Mělo-li být Dánsko uznáno jako spojenec, pak jen v případě, že kontrolu nad státem převezmou zástupci odbojového hnutí.¹⁴² Sovětské plány s poválečným Dánskem navíc nebyly jednoznačně dané a v určité době se dokonce mělo spekulovat i o osvobození celého území Rudou armádou.¹⁴³ Jensen k tomu uvádí možné sovětské motivace, mezi které mohla patřit touha potrestat „zrádné Dány“ za jejich protisovětské kroky a snaha ovládnout průlivy mezi Baltským a Severním mořem, a to buď

¹³⁸ Einhorn (1975), s. 495.

¹³⁹ Lidegaard (1998), s. 679.

¹⁴⁰ Lidegaard (1998), s. 679.

¹⁴¹ *Danmark under den kolde krig: den sikkerhedspolitiskesituation 1945-1991*, s. 123.

¹⁴² Jensen-Pedersen, s. 15.

¹⁴³ Jensen Bent, *Soviet Occupation of a New Type. The Long Liberation of the Danish Island of Bornholm 1944-1946*. In: *Scandinavian Journal of History*, vol. 25, no. 3, 2000; s. 223.

vytvořením prosovětsky orientované vlády, nebo přímou kontrolou úžin.¹⁴⁴ Moskva ze svých stanovisek nechtěla dlouho ustoupit, po nátlaku USA a Velké Británie však nakonec uznala *Danmarks Frihedsraadet*, jakousi alternativní vládu složenou z členů odbojového hnutí, v níž později participovali i představitelé tradičních politických stran.¹⁴⁵

Dánsko tak bylo uznáno za spojence v boji proti nacismu až po svém osvobození, tedy v květnu 1945. Obdrželo rovněž pozvání na ustanovující konferenci Organizace Spojených národů v San Franciscu v červnu téhož roku. Nově ustanovená vláda ministerského předsedy Vilhelma Buhla (složená ze sociálních demokratů, radikálů, liberálů, konzervativců a členů původní *Frihedsraadet* a navíc ještě Henrika Kaufmanna) si vstup do této nově vznikající organizace velice přála a ve svých vystoupení kladla silný důraz právě na silné a aktivní odbojové hnutí. Buhl ve svém proslovu při příležitosti první parlamentní schůze (9. května 1945) mimo jiné řekl, že se Dánsko považuje za spojenecký národ, kterému cestu ke svobodě a samostatnosti vytyčil tvrdý a těžký boj proti brutální nacistické síle.¹⁴⁶ Podobně mluvil i ministr zahraničí John Christmas Møller, který během války sám působil v odboji.¹⁴⁷ Ve stejné době byl však tento těžký boj proti okupantům prezentován jako společné jednání celého národa¹⁴⁸ a tradiční jednotnost a pospolitost byla vyzdvižována i v případě snahy vstoupit do OSN. Buhl se své již zmíněné řeči obracel na světové mocnosti právě jménem celého dánského národa a zdůrazňoval jeho upřímné přání být jedním z řady svobodných a samostatných států v nové organizaci.¹⁴⁹ Není tedy divu, že v této otázce také panoval konsensus napříč celým politickým spektrem.¹⁵⁰

Členství v OSN neznamenal jen potvrzení o zařazení mezi Spojence (a toho, že Dánsko nebylo pouhým satelitem Hitlerova Německa). Členství v organizaci se mělo stát základem

¹⁴⁴ Jensen (2000), s. 225.

¹⁴⁵ Lidegaard (1998), s. 682.

¹⁴⁶ Statsminister Vilhelm Buhl's åbningstale til Rigsdagen, 9. 5. 1945, in: Jensen – Pedersen (1978), s. 62

¹⁴⁷ Udenrigsminister Christmas Møller i Folketinget, 6. 9. 1945, in: Jensen – Pedersen (1978), s. 63.

¹⁴⁸ Taková vyjádření můžeme nelézt například v prvním poválečném proslovu krále Kristiána X. z 5. 5. 1945.

¹⁴⁹ Statsminister Vilhelm Buhl's åbningstale til Rigsdagen, 9. 5. 1945, in: Jensen – Pedersen (1978), s. 62

¹⁵⁰ DIIS (2005), s. 124.

jejich zahraniční i obranné politiky,¹⁵¹ protože meziválečná politika izolované neutrality, která je dovedla k traumatizujícímu 9. dubnu 1940¹⁵², byla zdiskreditována okupací jak v očích veřejnosti, tak naprosté většiny politických stran.¹⁵³ Sociálnědemokratický politik Hartvig Frisch, který byl jedním ze tří členů dánské delegace na zakládající konferenci v San Franciscu, to ostatně shrnul ve své řeči určené parlamentu,¹⁵⁴ když odkazoval na druhý článek Charty OSN (konkrétně na odstavce 4 a 5), v nichž stojí, že:

„4. Všichni členové se vystříhají ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použití síly jak proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, tak jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíli Organizace spojených národů.

5. Všichni členové poskytnou Organizaci spojených národů veškerou pomoc při každé akci, kterou podnikne podle této Charty, a vystříhají se poskytovat pomoc kterémukoli státu, proti němuž Organizace spojených národů podniká preventivní nebo donucovací akci.“¹⁵⁵

Podle Friische tyto dva články ruší původní koncept neutrality nejen v Dánsku, ale v celosvětové politice. Zároveň by však mělo být upuštěno od silového řešení neshod mezi státy – politika měla být internacionalizována.¹⁵⁶

Vstup do OSN byl v Dánsku velmi entuziasticky oslavován a to především pro její idealistický a demokratický charakter, který se dle Dánů plně shodoval s jejich národní povahou. Důraz na demokratickou tradici a její budoucí rozvoj v rámci OSN prostupuje všemi

¹⁵¹ Einhorn (1975), s. 497.

¹⁵² Villaume (1998), s. 696.

¹⁵³ Einhorn (1975), s. 496.

¹⁵⁴ Projev Hartviga Frische v parlamentu, 6. 9. 1945.

¹⁵⁵ Charta OSN

¹⁵⁶ Projev Hartviga Frische v parlamentu, 6. 9. 1945.

třemi již zmíněnými proslovy vládních představitelů. Podle Christmase Møllera byl dánský národ vždy vřelým příznivcem mezinárodní spolupráce a i v tomto případě „[...] se bude celým srdcem i duší podílet demokratické unii, kterou by Organizace Spojených národů měla být.“¹⁵⁷ Dánsko se totiž cítilo být národem, „jehož demokratickou povahou nemohla otřást ani krutá zkušenost okupace,“¹⁵⁸ a proto chovalo „hlubokou naději, že nově vznikající organizace se stane zárukou štěstí a prospěchu celého lidstva.“¹⁵⁹ Panovalo tak obecné přesvědčení, že v otázkách obrany a zahraniční politiky se má země řídit závazky plynoucími z členství v organizaci,¹⁶⁰ „[...] aby mohla svým dílem přispět k vysokým ideálům organizace.“¹⁶¹

V případě této rétoriky si trůfám tvrdit, že vychází z tradice pozitivního neutralismu, který byl dánskému zahraničněpolitickému narativu i v předchozích desetiletích. Organizaci Spojených národů byly přisuzovány vysoké morální hodnoty, které byly rovněž považovány za součást, ne-li základ dánské národní identity. OSN měla být založena na právních závazcích, pospolitosti, solidaritě a vzájemné pomoci. Měla být jakýmsi fórem, v němž mohl stát – byť sebemenší a sebeslabší – projevit svůj názor. Byla to diskuzní platforma, která měla poskytovat určitou rovnocennost a možnost ovlivnit světové dění. Takovýmto způsobem byla Organizace prezentována dánské veřejnosti a ta ji tak také přijímala.

V dánském přístupu k OSN byl nicméně přítomen i neutralismus negativní. Organizace Spojených národů poskytovala iluzi jednoty Spojenců a jejich budoucí (snad i věčné) spolupráce.¹⁶² Christmas Møller toto ve svém projevu ostatně připomínal – organizace mohla fungovat přesně podle svých ideálů jen v případě, že bude panovat jednota mezi pěti hlavními velmocemi – Spojenými státy, Velkou Británií, Sovětským svazem, Francií a Čínou.¹⁶³ Za klíč k této jednotě byla považována Rada bezpečnosti, o jejíž nezbytnosti a užitečnosti

¹⁵⁷ Udenrigsminister Christmas Møller i Folketinget, 6. 9. 1945, in: Jensen – Pedersen (1978), s. 63.

¹⁵⁸ Projev Hartviga Frische v parlamentu, 6. 9. 1945.

¹⁵⁹ Statsminister Vilhelm Buhl's åbningstale til Rigsdagen, 9. 5. 1945, in: Jensen – Pedersen (1978), s. 62

¹⁶⁰ Einhorn (1975), s. 496

¹⁶¹ Statsminister Vilhelm Buhl's åbningstale til Rigsdagen, 9. 5. 1945, in: Jensen – Pedersen (1978), s. 62

¹⁶² Einhorn (1975), s. 497.

¹⁶³ Udenrigsminister Christmas Møller i Folketinget, 6. 9. 1945, in: Jensen – Pedersen (1978), s. 63.

nepanovalo mezi Dány jednoznačné přesvědčení, protože měla znevýhodňovat malé a střední státy (mezi něž se Dánsko počítalo) a poškozovala demokratický charakter organizace.¹⁶⁴ Frisch, jehož úkolem bylo zevrubně přiblížit novou organizaci a její výhody či nevýhody pro Dánsko parlamentu a potažmo celé dánské veřejnosti, k problému Rady bezpečnosti a jejího práva veta přistoupil s lakonickým pragmatismem: podle něj byly na výběr pouze dvě možnosti – pakt včetně práva veta, nebo pád celé organizace. Proto Dánsko – stejně jako další malé státy – Chartu odsouhlasilo v původním znění, právu veta navzdory. Frisch tvrdil, že právě OSN zabrání budoucí válce, protože díky svým právním závazkům dokáže spojit i protichůdné síly (rozumějme především Spojené státy a Sovětský svaz) v jeden fungující celek.¹⁶⁵ Výhoda z toho měla plynout i malým a středním státům. Již neměla nastat situace, že je „[tlak] jedné nebo více mocností přivede do [nechtěného, avšak vynuceného] konfliktu s jinou velmocí nebo skupinou více mocností.“¹⁶⁶ Organizace spojených národů měla být zárukou toho, že k tomu již nikdy nedojde.

Dánové si tak nemuseli vybírat strany a na základě této platformy mohli udržovat dobré vztahy s Východem i Západem. To Dánsku v té době vyhovovalo – ačkoliv se jeho vláda měla definitivně odstříhnout od původní neutrality, ve společnosti i v politických kruzích byl stále přítomen silný sentiment po ní.¹⁶⁷ Lidegaard z toho odvozuje, že dánské členství v OSN nebylo nikdy zcela upřímné, spíše jen polovičaté a rozpačité¹⁶⁸. Neutralitní linie z dánské zahraniční politiky nikdy zcela nevytizela a s rostoucím napětím mezi utvářejícími se bloky Východu a Západu jen posilovala.

Členství v Organizaci spojených národů se však stalo základním výchozím bodem, na něž se Dánové v několika následujících letech stále odvolávali. Například v září roku 1945 uvedl

¹⁶⁴ Projev Hartviga Frische v parlamentu, 6. 9. 1945.

¹⁶⁵ Projev Hartviga Frische v parlamentu, 6. 9. 1945.

¹⁶⁶ Projev Hartviga Frische v parlamentu, 6. 9. 1945.

¹⁶⁷ Pharø Helge Ø., Scandinavia. In: David Reynolds (eds.), *The Origins of the Cold War in Europe. International Perspectives*, Yale University Press, New Haven, 1994, s. 203.

¹⁶⁸ Lidegaard (1998), s. 683

ministr zahraničí Christmas Møller, že dánská politika – a v širším slova smyslu i politika celého severu – by měla být soustředěna výhradně na úkoly a povinnosti plynoucí z členství v OSN a země by se v žádném případě neměla podílet na žádných dílčích dohodách,¹⁶⁹ čímž myslel především jakákoliv politická či obranná uskupení. Podobně se vyjadřoval i radikální politik a bývalý ministr vnitra Bertel Dalgaard, když zdůrazňoval nutnost podřídit veškeré síly cílům organizace, na níž dle jeho slov závisel osud světa.¹⁷⁰

Postoj k organizaci jako garantovi míru se nezměnil ani po prvních poválečných volbách v říjnu 1945, po nichž sestavili menšinovou vládu liberálové ze strany Venstre v čele s Knudem Kristensenem. Jejich ministrem zahraničí se stal nezávislý Gustav Rasmussen. Ten na prvním plenárním zasedání OSN v lednu 1946 mimo jiné prohlásil, že díky OSN mají velké i malé národy stejné právo a možnost přispět k řešení důležitých mezinárodních otázek, a že pro Dánsko je samozřejmostí přijmout všechny výzvy a úkoly plynoucí z jeho členství a přispět tak vlastním dílem k nadcházejícímu právnímu řádu.¹⁷¹

Se stále více se vyostřujícími neshodami mezi Východem a Západem, které Dánové samozřejmě reflektovali, se nicméně postupně posouvala i zahraniční politika Dánského království. Iluze jednoty mezi velmocemi se pomalu rozplývala, a i když Organizace Spojených národů i nadále zůstávala základním výchozím bodem dánské zahraničněpolitické linie, její těžiště se postupně přesouvalo. Již v průběhu roku 1946 byl kladen důraz spíše na roli Dánska – a potažmo celého Severu - jako mediátora mezi vznikajícími geopolitickými bloky, který jim pomůže překonat vzájemné neshody a najít opět společnou řeč. Tento narativ, vycházející opět z tradice pozitivního neutralismu a přesvědčení o vlastní morální síle (snad i nadřazenosti) a skandinavismu¹⁷², byl v dánské zahraniční politice ve větší či menší

¹⁶⁹ Projev ministra zahraničí Johna Christmase Møllera na tiskové konferenci, 19. 9. 1945. In: Jensen-Pedersen (1978), s. 81.

¹⁷⁰ Projev Bertela Dalgaardu v parlamentu, 4. 10. 1945, in: Jensen – Pedersen (1978), s. 81.

¹⁷¹ Projev ministra zahraničí Gustava Rasmussena na prvním plenárním zasedání generálního shromáždění OSN, 15. 1. 1946. In: Jensen-Pedersen (1978), s. 82.

¹⁷² Holbraad (1991), s. 86.

míře přítomen vlastně až do roku 1949, a to i navzdory stále se prohlubující mezinárodní krizi.

Tato politická linie bývá označována jako „politika budování mostů“ nebo také „politika nezúčastněnosti“.¹⁷³ Obě označení bývají často používána jako synonyma,¹⁷⁴ protože obě obsahovala stejný záměr – nepřiklonit se ani k jedné ze stran a zachovat si možnost nezávislého rozhodování, nikoho neprovokovat a vyhýbat se přímé konfrontaci s jakoukoliv stranou. Podrobíme-li je však důkladnější analýze, uvidíme určité rozdíly v narativu, který byl při jejich obhajobě používán.

Poměrně zřetelné jsou tyto rozdíly v debatě o zahraniční politice Dánska, která probíhala na stránkách časopisu *Fremtiden* na jaře roku 1946. Z ní vybírám dva příspěvky, které dle mého názoru dobře charakterizují obě linie – první z nich publikoval Per Federspiel,¹⁷⁵ ministr pro zvláštní záležitosti Kristensenovy vlády. Na něj pak reagoval komunistický poslanec Ib Nørlund¹⁷⁶.

Federspiel hned v úvodu svého dubnového článku poukazoval na to, že Dánsko se po osvobození sice zbavilo Německa coby politické a vojenské hrozby, i přes to je jím však stále ohrožováno – tentokrát kvůli chaotickému přesunu obrovských mas obyvatelstva z východu na severozápad – tedy i do jižního Šlesvicka, regionu, který byl Dány stále vnímán jako do určité míry „jejich.“¹⁷⁷ Jak Federspiel varoval, uprchlíci mohli navíc snadno překročit hranici a nepřehledná situace mohla narušit ještě křehkou stabilitu dánského státu.

Delší část svého příspěvku pak Federspiel věnoval vztahu mezi Východem a Západem, který charakterizoval jako klíčící mocenský boj mezi zájmovými sférami sovětského Ruska a

¹⁷³ Zde opět narážíme na ošemetnost překladu. V dánštině bývá tato politická linie nazývána jako „ikke-blokpolitik“, což by se dalo nejlépe přeložit poněkud kostrbatým termínem „politika postavení mimo bloky.“ Anglicky píšící dánští autoři – například Holbraad nebo Einhorn – používají nejčastěji termín „non-aligned politics“, při překladu z původního dánského označení jsem tedy částečně vyšla i z něj.

¹⁷⁴ Takto s nimi pracuje ve své analýze například Holbraad (s. 86).

¹⁷⁵ *Fremtiden*, 1946, nr. 7, s. 7-8.

¹⁷⁶ *Fremtiden*, 1946, nr. 8, s. 14-15.

¹⁷⁷ Hammerich Paul, *Lille land hvad nu? 1948-53. En danmarkskrønike 1945-72*, 2. Bind, København, Gyldendal, 1976, s. 134.

anglosaských zemí. Dánsko pak mělo jasně demonstrovat, že tyto spory „nejsou jeho věc“, protože nepřekračují rámce vytyčené Chartou OSN. Dánsko se mělo jednoznačně vyvarovat příliš těsným spojením s některou z těchto mocenských skupin, a to jak v politickém, tak v hospodářském smyslu, přičemž ideálním a přirozeným východiskem se měla stát na velmocích nezávislá severská spolupráce. Federspiel opět zdůraznil, že takováto regionální uskupení Charta OSN umožňovala a dokonce i podporovala. Proto by skandinávská spolupráce logicky navazovala na směr udávaný právě Organizací spojených národů.

Ačkoliv se Federspiel odvolává na dánské členství v OSN, které bylo pravděpodobně nejsilnějším projevem dánského pozitivního neutralismu, převládá v jeho textu neutralismus opačný. Dánsko by se dle jeho názoru mělo zaměřit především na vlastní bezpečnost a stabilitu, což znamenalo zbytečně neprovokovat ani jednu z velmocí zapojením do toho či onoho bloku. Sever a jeho (spíše pasivní) neutralita tak podle něj skýtaly nejbezpečnější – a dánskému národu i nejbližší – útočiště před konflikty velkého světa. Tato linie motivovaná tradičním skandinavismem v dánské zahraniční politice v následujících letech stále posilovala a její vrchol přišel na přelomu roku 1948 a 1949.

Hned v dalším čísle reagoval na Federspielův text Ib Nørlund, komunistický poslanec a bývalý člen odbojového hnutí. Podle jeho nebylo rozdělení světa na dva zneprátelené bloky zásadní a konečné. Naopak zájem Dánska na pokračující spolupráci při budování mírového uspořádání měl být větší než v případě jiných států. Navíc její zeměpisná poloha (podtržená historickými zkušenostmi) mezi Sovětským svazem, Velkou Británií a Německem předurčovala k jasné politické linii. „Dánská politika,“ psal Nørlund, „nemůže být založena jen na snaze udržet se vně mezinárodních bloků. [...] Na mezinárodněpolitické scéně se musíme snažit vyvíjet co nejvyšší možnou aktivitu, abychom vybudovali most mezi Východem a Západem, abychom udělali vše pro pokračování spolupráce mezi našimi velkými spojenci. K takovému přístupu nás zavazují naše bolestivé zkušenosti. 9. duben byl přímým

důsledkem nedostatečné důvěry mezi Východem a Západem.“ Cesta k porozumění pak měla vést skrze posílení politických, kulturních i ekonomických vazeb na obě strany (u komunistického poslance asi příliš nepřekvapí, že důraz kladl především na vybudování těsného svazku s Východem).

Dokonce i Nørlund pracoval s ideou skandinavismu, když jako „stavitele mostů“ jmenoval mimo Dánsko i Norsko. V jeho textu se však nejvíce odráží právě onen pozitivní neutralismus, podle nějž je Dánsko především pro svoje historické zkušenosti předurčeno sloužit jako morální vzor a klidná síla pro zneprátené strany. Aktivní politika měla pak přímo zajistit i bezpečnost dánského státu a zabránit další okupaci (motiv 9. dubna). Zajímavé je, že se Nørlund vůbec neodkazoval na členství a práci v Organizaci spojených národů, ale preferoval spíše samostatnou aktivitu.

Oba autoři vnímají Dánsko (a potažmo i celý Sever) jako cosi specifického, nezapadajícího ani do jednoho z bloků, jeho budoucí role se však v jejich pohledu výrazně rozcházejí. Oficiální dánská politika praktikovaná vládou Knuda Kristensena a od podzimu roku 1947 pak i sociálnědemokratickým kabinetem Hanse Hedtofta obsahovala oba elementy, výraznější se však zdá být ten prezentovaný Federspielem – tedy snaha zajistit si vlastní bezpečnost, orientovat se spíše dovnitř a na Sever, přitom ale udržovat korektní a vyvážené vztahy s oběma bloky. V květnu roku 1947 se takto vyjádřil ministr zahraničí Rasmussen: „Trvalým a primárním zájmem zahraniční politiky Dánska je zachovat jeho existenci coby samostatného státu. Hlavním úkolem této poválečné doby je osvobodit zemi ze závislosti na ostatních mocnostech.“¹⁷⁸

Etapa „budování mostů“ se vyznačovala i tím, že ani jeden z aktérů eskalujícího konfliktu nebyl v dánském prostředí jednostranně prezentován jako hrozba pro národní bezpečnost. Role „toho druhého“, vůči němuž je třeba se vymezit a bránit, do určité míry stále zůstávala

¹⁷⁸ Rozhlasový projev Gustava Rasmussena, 5. 5. 1947, in: Jensen – Pedersen (1978), s. 90.

Německu, jak ostatně vyplývá i z Federspielova textu.¹⁷⁹ Dánové se nicméně přímo neidentifikovali ani s Východem ani se Západem. Způsob, jakým během tohoto období „budování mostů“ interpretovali chování obou velmocí a svůj vztah k nim, lze dobře ilustrovat na případech dvou vzdálených a relativně problémových ostrovů – Bornholmu a Grónska.

4.2 Problémové ostrovy, problémoví spojenci? Případ Bornholmu a Grónska

Přítomnost cizích vojsk na dánském území byla jedním z velkých problémů dánské poválečné éry. Nešlo jen o britské jednotky, které jej v květnu 1945 osvobodily (a které v listopadu téhož roku odešly), ale především právě o armády dvou největších poválečných mocností. Spojené státy od roku 1941 držely několik vojenských základen v Grónsku, toho času dánské kolonii, Sovětský svaz zase obsadil na konci války ostrov Bornholm, který byl přímou součástí dánského království. Tyto ostrovy se mohly stát tlakovými body ve stále se vyostřující studené válce – a to nejen ve vztahu k Dánsku, ale především k sobě navzájem. Tomuto nebezpečí se dánské vlády chtěly vyhnout, k čemuž – jak se zdálo – jim měla dobře posloužit osvědčená politika neutrality a přizpůsobování.¹⁸⁰

Společné pro bornholmský i grónský případ bylo to, že obě velmoci přímo a jasně deklarovaly své rozhodnutí plně respektovat dánskou civilní správu.¹⁸¹ Státní suverenita tak nebyla nijak narušena. Každý z problémů se však vyznačoval jistými specifiky, která určovala dánský poměr k dané velmoci, proto si nyní ve stručnosti popíšeme všechny okolnosti.

¹⁷⁹ Jednou z hlavních zahraničněpolitických otázek, které se dánské vlády po roce 1945 věnovaly, byl problém jižního Šlesvicka, které Dánové stále vnímali jako „své území“, jenž jim bylo „neprávem ukradeno“ v roce 1864. Ačkoliv Buhlova i Kristensenova vláda jasně deklarovaly zachování hranice z roku 1920, společnost požadovala revizionistický postup. Vládní politika se tak soustředila především na tamní dánskou menšinu a její práva, což s sebou neslo i obraz Německa jako potlačovatele dánské kultury. In: Holbraad (1991), s. 88.

¹⁸⁰ Lidegaard (1998), s. 686.

¹⁸¹ Lidegaard, s. 686

4.2.1 Bornholm a obraz Sovětského svazu.

Tento ostrov uprostřed Baltského moře se stal předmětem sovětského plánování již v posledních měsících druhé světové války. Nápad osvobodit celé území Dánska a přímo tak ovládnout Kielský průplav a průlivy mezi Baltským a Severním mořem byl zavržen,¹⁸² Sověti však byli rozhodnutí získat kontrolu alespoň nad Bornholmem, který jim mohl posloužit ke stejnému cíli.¹⁸³ Mohli tak také získat větší vliv na poválečný vývoj Dánska¹⁸⁴, protože jak již bylo zmíněno, Bornholm byl jeho přímou součástí, stejně jako například ostrovy Fyn nebo Sjælland.¹⁸⁵ Obsazení ostrova tak bylo politickým rozhodnutím a vojenské důvody na něj neměly příliš velký vliv, naopak posloužily spíše jako záminka.¹⁸⁶

Dauová i Jensen uvádějí, že ani Washington ani Londýn nebyly o sovětských záměrech obšírněji informovány, ale je zřejmé, že o nich přinejmenším tušili – Eisenhower si nepřál vysílat na ostrov britské ani americké jednotky, jednak aby zbytečně neprovokoval Sovětský svaz, jednak protože Bornholmu nepřikládal zásadnější strategický význam.¹⁸⁷ Během 7. a 8. května 1945 pak došlo k rozsáhlému sovětskému bombardování dvou hlavních bornholmských přístavů – měst Rønne a Nexø. 9. května (tedy čtyři dny po osvobození zbytku země) se na ostrově vylodily první jednotky Rudé armády, aby zatkly německé velitele a v následujících dnech na ostrov postupně připlouvaly další sovětské posily.¹⁸⁸ Jensenova interpretace osvobození Bornholmu se výrazně odlišuje od většinového pohledu (který prezentuje například práce Jensena a Pedersena), podle nějž došlo k nutným tvrdým bojům o ostrov.¹⁸⁹

¹⁸² Jensen (2000), s. 225.

¹⁸³ *Danmark under den kolde krig: den sikkerhedspolitiskesituation 1945-1991*, s. 231.

¹⁸⁴ Jensen (2000), s. 227.

¹⁸⁵ Bornholm byl jedním z dvaceti čtyř takzvaných amtů, správních jednotek, které by bylo možné přirovnat k českým krajům.

¹⁸⁶ Moskva zdůrazňovala, že Němci stahují na Bornholm své jednotky, aby z něj udělali svou pevnost a mohli pokračovat v boji proti SSSR. Jensen (2000), s. 228.

¹⁸⁷ Dau (1969), s. 114, Jensen (2000), s. 230

¹⁸⁸ V červnu 1945 se jich na ostrově nacházelo přibližně 8000. Dau (1969), s. 115.

¹⁸⁹ Dau (1969), s. 115.

Jak už bylo zmíněno výše, dánská suverenita nad ostrovem neměla být nijak narušena. Velitel Rudé armády ihned při prvním jednání s nejvyšším představitelem místní správy (amtmanem) zdůraznil, že jeho vojáci zůstanou jen do té doby, dokud nebudou z Bornholmu odsunuti všichni příslušníci wermachtu.¹⁹⁰ Mělo tak jít jen o dočasné obsazení. Sověti se na pokyn Moskvy měli snažit o co nejpřívětivější režim a příkladnou spolupráci s místními odbojáři i úřady.¹⁹¹ Vojáci měli přísně zakázány jakékoliv morální a právní excesy¹⁹², přesto nelze říci, že byli mezi Bornholmany oblíbeni. Dauová podotýká, že k většině kontaktů docházelo jen na základě černého trhu s alkoholem.¹⁹³ Mezi místními obyvateli převládal pocit strachu, trpkosti a nedůvěry – a to nejen vůči osvoboditelům, ale i vůči Kodani,¹⁹⁴ která se náhle zdála být až příliš daleko.

Sovětské plány s Bornholmem v této době nebyly vůbec průhledné a zdá se, že nebyly ani ustálené. Hlavním plánem Moskvy zřejmě bylo udržet si dominanci na Baltu a zachovat si přístup k øresundským úžinám.¹⁹⁵ Molotov měl tuto kartu použít na konferenci v Postupimi, nebo alespoň později v Moskvě, reakce Západu však byla jiná, než očekával.¹⁹⁶ Ani pro Spojené státy, ani pro Velkou Británii neměl baltský ostrov takovou strategický význam, navíc Moskva si mohla v tomto regionu udržet výsostní postavení i bez něj.¹⁹⁷ Vnitropolitický vývoj v Dánsku také neodpovídal původním představám o spřátelené lidově demokratické frontě, v níž by dominovali domácí komunistická strana. I proto nakonec padlo rozhodnutí o odchodu z ostrova.

Jaký byl po celou dobu postoj dánské vlády k přítomnosti Rudé armády na jejím území, které bylo navíc kvůli své odlehlosti a izolovanosti jen těžko kontrolovatelný? Buhlova

¹⁹⁰ Jensen-Pedersen (1987), s. 17.

¹⁹¹ Dau (1969), s. 115.

¹⁹² Jensen (2000), s. 230.

¹⁹³ Dau (1969), s. 116. Dle Jensena měli později vojáci kontakty s místními zakázány (Jensen, 2000, s. 231)

¹⁹⁴ Jensen (2000), s. 230; Dau (1969), s. 116.

¹⁹⁵ Jensen (2000), s. 233.

¹⁹⁶ Jensen (2000), s. 234

¹⁹⁷ Klíčovým bodem v tomto směru bylo německé město Lübeck. Jensen (2000), s. 234

osvobozenecká i Kristensenova liberální menšinová vláda zvolená na podzim roku 1945 se držela své nekonfliktní politické linie a jejich přístup k velkému východnímu sousedovi byl opatrný a zdrženlivý.¹⁹⁸ Zároveň však mezi politickými představiteli panovala jistá obava, že sovětská vojska zůstanou déle, než bylo prohlašováno na začátku – a možná, že již nikdy neodejdou. Tento rozpor určoval dánskou politiku v následujícím období.

Jak už bylo zmíněno výše, západní Spojenci neměli na Bornholmu větší zájem, protože ani trvalé obsazení ostrova Rudou armádou by neznamenalová sovětskou kontrolu Öresundu.¹⁹⁹ Dánové se snažili využít odchodu britských a amerických jednotek, které opustili dánské území již v listopadu roku 1945.²⁰⁰ Tak chtěli Sovětskému svazu nenápadně naznačit, že i pro něj již nastal čas odejít.

Dánská vláda si nechtěla ani jednu z nových velmocí znepřátelit, jejím cílem bylo naopak komplikované vztahy s Moskvou pokud možno vylepšit. Vyhybání se konfrontaci trvalo až do prosince roku 1945, kdy Kristensenova vláda poprvé požádala Moskvu, zda by co nejdříve mohla své jednotky z ostrova stáhnout.²⁰¹ Využili tak příznivé atmosféry, kdy Rudá armáda opouštěla i své pozice v Československu a Norsku, podobné řešení pro Bornholm se tak zdálo být příhodné.²⁰² Sovětský svaz i z dalších, již uvedených důvodů, s odchodem souhlasil. V dubnu 1946 byly z ostrova evakuovány i poslední sovětské vojáci a kontrolu převzala dánská armáda.²⁰³

Jensen zmiňuje, že sovětský odchod z Bornholmu mohl mít i jiné důvody než jeho aktuální strategickou bezcennost – jedním z nich mohly být technicko-byrokratické problémy.²⁰⁴ Tím důležitějším, který propojuje ostrov uprostřed Baltského moře s největším ostrovem světa, by však mohla být sovětská snaha získat výhodu nad svým největším rivalem

¹⁹⁸ Lidegaard (1998), s. 686.

¹⁹⁹ Jensen (2000), s. 232.

²⁰⁰ Jensen-Pedersen (1978), s. 126.

²⁰¹ Jensen (2000), s. 235.

²⁰² Jensen-Pedersen (1978), s. 18; Dau (1969), s. 126.

²⁰³ Jensen (2000), s. 235.

²⁰⁴ Jensen-Pedersen (1978), s. 18

– Spojenými státy americkými.²⁰⁵ Ty totiž již od roku 1941 držely několik vojenských stanic v Grónsku, největší dánské kolonii. Sověti zřejmě mohli chtít později využít svou ochotu ustoupit v bornholmské otázce k tomu, aby donutili Washington k podobnému ústupku v případě Grónska.²⁰⁶ A zatímco pro Sovětský svaz nebyl Bornholm klíčovým územím, Američané považovali Grónsko za jeden z naprostých základů své obranné strategie.

Až do odchodu sovětských vojsk se snažila předstírat, že nic jako „bornholmský problém“ neexistuje, o čemž se snažila přesvědčit také veřejnost. Pokud se nějaký vládní představitel vyjadřoval k tomuto tématu, hodnotil sovětský postup pozitivně a kladl důraz na vzájemné přátelství a důvěru – ministr zahraničí Rasmussen v lednu 1946 prohlásil v rozhlase, že osvobození ostrova Rudou armádou nebylo motivováno vlastními geopolitickými zájmy Sovětského svazu, ale bylo vynuceno zuřivou německou obranou, jejíž velitel se navzdory všem okolnostem odmítl vzdát. Zdůraznil také, že Rusové přišli na Bornholm jako přátelé Dánska a že se z něj již brzy stáhnou – přesně jak deklarovali.²⁰⁷

Podobný obraz Sovětského svazu jako spolehlivého partnera budovala i dánská média. Je ovšem důležité zmínit, že jejich přístup byl zřejmě do určité míry ovlivněn obavami politických kruhů ze zhoršení vztahů s východní velmocí. Na její pokyn neměla dánská média raději zveřejňovat případnou kritiku.²⁰⁸ Sovětský svaz byl líčen především skrze vojáky Rudé armády, konkrétně pak nejčastěji samozřejmě skrze posádku na Bornholmu. Rusové byli vyobrazováni nejčastěji jako váleční hrdinové, tvrdí bojovníci proti nacismu, jejichž disciplína byla přísná a příkladná,²⁰⁹ a jejichž chování k domácím obyvatelstvu se dalo ve všech ohledech srovnat s americkými i britskými jednotkami.²¹⁰ Teprve jejich „zdrucující síla

²⁰⁵ Jensen (2000), s. 237.

²⁰⁶ Jensen (2000), s. 237. Pharø (1994), s. 204.

²⁰⁷ *Berlingske Tidende*, 23. 3. 1946.

²⁰⁸ Jensen-Pedersen (1978), s. 18.

²⁰⁹ *Information*, 25. 7. 1945, s. 5.

²¹⁰ *Information*, 25. 7. 1945, s. 5; *Politiken*, 17. 3. 1946, s. 1.

donutila zuřivě se bránící Němce k okamžité a bezpodmínečné kapitulaci.²¹¹ Tyto vlastnosti pak byly vztahovány i na celý Sovětský svaz, přičemž důraz byl kladen na obrovské oběti a utrpení, kterým si během války prošel.²¹²

Velice zajímavý článek pak vyšel na počátku prosince 1946 v deníku *Information*. Jeho redaktoři několikrát konstatovali, že mezi Sovětským svazem a Dánskem panuje „přežitá a zbytečná podezřívavost“, která komplikuje vztahy mezi oběma národy.²¹³ Ta mohla být odstraněna pomocí dostatečné informovanosti veřejnosti, kterou mohli zajistit časté návštěvy, reportáže zaměřující se na každodenní život i politické dění a podobně. *Information* se snažil tuto nastíněnou cestu následovat a na svých stránkách zveřejňoval reportáže z Bornholmu, v nichž se snažil postihnout nejen pohled místních, ale i ten ruský. Zmíněný článek se jmenuje „Rus o Bornholmanech“²¹⁴ a jeho autorem byl dánský tlumočnick ruského původu, který zprostředkoval kontakt mezi místními autoritami a sovětským velením. Autor v něm opět popisoval vojáky jako bezproblémové sousedy, kteří se nedopouštěli žádných nepravostí na místním obyvatelstvu. Všechny pomlavy, které on sám označoval za „lživou kampaň“ měly pak pocházet od jisté části obyvatelstva, která byla vůči Sovětům bezdůvodně zaslepena.

Tito Dánové se „[n]aučili z paměti všechno o ruských Asiitech, o kolosu na hliněných nohou, o nepřátelských a méněcenných Rusech, katyňských vraždách, znají všechny sloky Goebbelsovy propagandy od A do Z, a na tu přísahají.“²¹⁵

Podle autora tyto „lži“ pak částečně přejímali i jinak neutrální Bornholmané (a od těch pak velká část zbylého Dánska i cizích médií), kteří o ruských vojácích „tlachali u odpolední

²¹¹ *Politiken*, 17. 3. 1946, s. 1.

²¹² *Politiken*, 17. 3. 1946, s. 1; *Social-Demokraten*, 7. 8. 1946, s. 6.

²¹³ *Information*, 28. 12. 1945, s. 1.

²¹⁴ *Information*, 5. 12. 1945, s. 5.

²¹⁵ *Information*, 5. 12. 1945, s. 5.

kávy.²¹⁶ Jen malá část místních pak poznala „skutečnou“ povahu cizích vojáků – a ti pak na ně neměli dát dopustit.

Z tohoto textu tedy vyplývá, že problematická v zásadě není přítomnost cizích vojsk na dánském území, natož tím, že šlo o sovětské vojáky, ale spíše dánskou předpojatostí a nedůvěrou. Mohli bychom argumentovat tím, že tento konkrétní autor byl do určité míry zatížen vlastním původem, podobná stanoviska však nalezneme i v jiných textech – obzvláště v těch, které vycházely po rozhodnutí o stažení sovětských vojsk z ostrova. 17. března vyšla například v *Politikenu*²¹⁷ rozsáhlá série článků oslavujících odcházející sovětské jednotky. Podle nich měli Dánové konečně pochopit, že Sovětský svaz je jejich přítel a spojenec, jehož přítomnost na Bornholmu byla jen „přátelskou pomocí“. Jeho zástupci „vždy respektovali dánská přání a rozhodnutí“, „nijak nezasahovali do civilní správy“ a „vždy dodrželi své slovo.“ Dánové by tudíž neměli zapomenout, že jsou Sovětskému svazu zavázáni, obzvláště ne v tehdejší neklidné době.

Ze všech těchto textů tedy můžeme usoudit, že ani přes bornholmskou epizodu nebyl Sovětský svaz považován za nepřítele nebo hrozbu pro suverenitu dánského státu. Při odchodu jeho jednotek z ostrova byl téměř až veleben jako zachránce dánského národa před nacistickými okupanty, jehož slovo platí a je na něj spolehnoutí. Je otázkou, do jaké míry by byl jeho veřejný obraz jiný, kdyby měli novináři při psaní volnou ruku, můžeme však konstatovat, že tato pozitivní image východního spojence dánské vládě vyhovovala, protože nestavěla dánskou veřejnost proti Moskvě.

²¹⁶ *Information*, 5. 12. 1945, s. 5.

²¹⁷ *Politiken*, 17. 3. 1946, s. 1.

4.2.2 Grónsko a obraz Spojených států Amerických²¹⁸

9. dubna 1941, v době, kdy bylo dánské království okupováno Německem, podepsal nezávislý zástupce Dánska Henrik Kaufmann dohodu se Spojenými státy o obraně Grónska. Kaufmann se tak snažil pokud možno vylepšit obraz své země, proč však na dohodu přistoupili Američané?

Pro ty bylo Grónsko strategicky klíčovým územím – nacházelo se totiž uvnitř hranice vytyčeného Monreovou doktrínou²¹⁹ a bylo tak stěžejním pro zajištění jejich vlastní bezpečnosti.²²⁰ Možnost využívat ostrov jako svou základu jim navíc umožňovala udržovat kontrolu nad severním Atlantikem a námořními cestami na Island a k Velké Británii, svému hlavnímu spojenci v boji proti nacistickému Německu.²²¹

V dohodě z roku 1941 bylo zdůrazněno, že americká aktivita v Grónsku nijak nenarušuje dánskou suverenitu nad ostrovem.²²² Američané nebyli nijak časově omezeni – jejich odchod byl podmíněn oboustranným souhlasem s tím, že současná hrozba pro bezpečnost a mír na americkém kontinentu již pominula. V případě, že se dánské a americké názory na věc rozcházejí, mělo dojít k bilaterálnímu jednání a pokud by ani poté nedošlo ke shodě, mohlo dojít k jednostrannému vypovězení dohody. Američané pak měli mít rovných dvanáct měsíců na vyklizení ostrova.²²³

²¹⁸ Ani přes důkladné hledání se mi nepodařilo v dánském tisku najít dostatek materiálů, které by utvářely obraz Spojených států amerických v dánských očích. Nepochybuji o tom, že nějaký obraz existoval, na pozadí grónské otázky je však jen těžko rekonstruovatelný. Proto mu budu věnovat až následující podkapitulu o Marshallově plánu, díky němuž byly Američanům přiřazeny takové vlastnosti, které pak hrály důležitou roli při vstupu do NATO.

²¹⁹ Olesen Thorsten Borring, *Between Facts and Fiction: Greenland and the Question of Sovereignty 1945-1954*. In: *New Global Studies*, vol. 7, no. 2, 2013, s. 121.

²²⁰ Folly Martin H., *Protecting the Northern Flank, or Keeping the Cold War out of Scandinavia? British Planning and the Place of Norway and Denmark in a North Atlantic Pact, 1947-9*. In: *The International History Review*, vol. 34, no. 1, s. 51.

²²¹ Petersen Nikolaj, *The Politics of US Military Research in Greenland in the Early Cold War*. In: *Centaurus*, vol. 55, 2013, s. 297.

²²² Jensen-Pedersen (1978), s. 29.

²²³ Dansk Undenrigspolitisk Institut, *Grønland under den kolde krig: dansk og amerikansk sikkerhedspolitik 1945-68*, Gylendal, København, 1997, s. 52.

Do konce války vybudovala americká armáda na ostrově radiové, meteorologické i vojenské stanice, Američané se věnovali i vědecko-vojenskému výzkumu.²²⁴ Po konci války hodlali své pozice udržet i nadále, Dánové však měli jiný názor.

Jednou z prvních zahraničněpolitických otázek, kterou se Folketinget po osvobození zabýval, byla právě americko-dánská dohoda o obraně Grónska. Parlament smlouvu ratifikoval *post facto* a Kaufmannovo jednání během války bylo tím pádem rehabilitováno.²²⁵ Přesto nebyla Buhlova vláda smlouvou nadšena - domnívala se, že uděluje Spojeným státům příliš velké pravomoci ve vojenské oblasti a že nestanovuje jasně pravidla odchodu.²²⁶ Postoj dánské strany byl tak znovu rozpolcený – přála si, aby Američané z Grónska co nejrychleji odešli nebo aby jejich pravomoci byly alespoň pokud možno co nejvíce omezeny,²²⁷ na druhou stranu se obávala vyvolat přímou konfrontaci tím, že by jednoznačně odmítla vyjít vstříc americkým přáním.²²⁸

Proč byli Dánové tak nerozhodní? Jejich postavení na mezinárodním poli nebylo krátce po skončení války vůbec pevné, jak již bylo ostatně zmíněno výše, a byli tak nuceni ke kompromisům a opatrnému jednání především vůči velmocím. S tím souvisela i otázka Bornholmu, kde stále byly přítomné jednotky Rudé armády. Dánové se domnívali, že pokud opustí Američané Grónsko, odejdou i Sověti a naopak – zůstane-li jedna strana, bude velice těžké donutit k ústupku tu druhou.²²⁹ Hrozilo, že by dva vzdálené ostrovy mohly zatáhnout Dánsko do konfliktu mezi dvěma velmocemi, čemuž se Kodaň chtěla za každou cenu vyhnout.²³⁰ Američané ale nepovažovali Bornholm za natolik důležitý, aby odešli ze svých

²²⁴ Výzkumné aktivity a jejich politické pozadí popisuje ve svém článku podrobněji Petersen (2013).

²²⁵ Lidegaard (2003), s. 188. Kauffman získal v osvobozené vládě post ministra bez portfeje.

²²⁶ Olesen (2013), s. 120.

²²⁷ Jensen-Pedersen (1978), s. 29.

²²⁸ DUPI (1997), s. 72

²²⁹ Pharø (1994), s. 205.

²³⁰ DUPI (1997), s. 73.

grónských základen²³¹ a o této variantě odmítali vůbec jednat.²³² Dánům tak nezbývalo nic jiného, než se snažit udržet status quo a i nadále se vyhýbat přímému jednání.²³³

Vyjednávání o Grónsku byla obnovena až v prosinci roku 1946, mnoho měsíců poté, co Rudá armáda odešla z Bornholmu. Tehdy se dánský ministr zahraničí Gustav Rasmussen setkal s americkým státním tajemníkem Jamesem Byrnesem a odchod z Grónska byl jedním z témat, které Rasmussen nadnesl v naději, že dohoda z roku 1941 bude konečně odvolána.²³⁴ Byrnes zopakoval americké zájmy na Grónsku a navrhl dánské straně tři možné protinávry: prvním z nich byla rozšířená dohoda o základnách. Američané by získali právo budovat více vojenských základen a možnost volného pohybu v těchto oblastech. Druhou variantou bylo pokračování v původní obranné dohodě z roku 1941. Třetí – a Spojenými státy nejprosaovanější – možností byla koupě celého ostrova.²³⁵

Rasmussen i zbytek Kristensenovy vlády byli tímto návrhem velice zaskočení,²³⁶ pro Spojené státy byla koupě územím relativně častým a zcela legitimním prostředkem zahraniční politiky. V případě Grónska o ní uvažovaly již v devatenáctém století, nakonec k ní však nedošlo. Tuto možnost nicméně nikdy zcela neopustily – když v roce 1917 koupily od Dánska dnešní Americké panenské ostrovy, vyměnily si dodatek říkající, že Dánsko nesmí v budoucnosti prodat Grónsko třetí straně.²³⁷

I pro Dány mohl prodej vzdálené kolonie praktickým řešením. Mohli se tak zbavit svého slabého místa, které vyvolávalo napětí mezi velmocemi a dostávalo Dánsko pod nechtěný tlak velmocí. Odstřihnutí Grónska by také konečně vyvázalo Bornholm ze sovětské zájmové sféry. Navíc by tak mohli Dánové získat nemalý finanční obnos, což by jim mohlo

²³¹ DUPI (1997), s. 74.

²³² Jensen – Pedersen (1978), s. 29.

²³³ DUPI (1997), s. 75.

²³⁴ Olesen (2013), s. 120.

²³⁵ Olesen (2013), s. 120. DUPI (1997), s. 79.

²³⁶ Rasmussen k tomu poznamenal, že „[sice] Spojeným státům dluží mnoho, celý grónský ostrov je však přeci jen trochu moc.“ DUPI (1997), s. 79.

²³⁷ DUPI (1997), s. 50.

pomoci v boji s aktuálními tehdejšími problémy.²³⁸ Přesto všechno na tuto možnost odmítla Kristensenova vláda přistoupit, ani v tuto chvíli však nechtěla vyvolat roztržku ani na mezinárodní, ani na domácí scéně.

Jako ve většině závažných mezinárodněpolitických otázek té doby se rozhodla zachovat svou tradiční neutralitu a celou věc pokud možno zamést pod koberec.²³⁹ Rasmussen o americkém návrhu informoval parlamentní zahraniční výbor, z jednání však byla vynecháni dánští komunisté, aby nedošlo k panice.²⁴⁰ Zprávy se ke komunistům přesto dostaly a celá grónská otázka vyvrcholila v květnu roku 1947, kdy právě komunisté navrhli odstoupení od americko-dánské dohody z roku 1941.²⁴¹

Kodaň musela na tuto výzvu reagovat, a byla tak nucena zaujmout oficiální stanovisko k americkým základnám v Grónsku. To znamenalo zásadní výzvu pro dánskou politickou linii, která byla stále udávána snahou o stavění mostů mezi Západem a Východem. Bylo v tuto dobu ještě vůbec možné zůstat stranou již se jasně profilujících geopolitických bloků? Kristensenova vláda se i v létě roku 1947 snažila tomuto rozhodnutí uniknout tím, že požádala Washington o nová jednání o Grónsku. V těchto snahách ji následovala i další vláda – tentokrát sociálně-demokratická vedená Hansem Hedtofem – ustanovená po říjnových volbách téhož roku.²⁴² Ani tím ale tlak ze strany DKP zcela neustal – ještě na podzim 1948 požadovala Larsenova strana odstoupení od původní Kaufmannovy dohody.²⁴³ K vyřešení této sporné otázky tak definitivně došlo až po vzniku Severoatlantické aliance, jejímž zakládajícím členem se Dánsko i s Grónskem stalo.²⁴⁴

²³⁸ Olesen (2013), s. 121.

²³⁹ Jensen – Pedersen (1987), s. 31.

²⁴⁰ DUPI (1997), s. 80.

²⁴¹ Jensen – Pedersen (1987), s. 31.

²⁴² Jensen – Pedersen (1987), s. 31.

²⁴³ Jensen – Pedersen (1978), s. 31.

²⁴⁴ Ani toto řešení nevznikalo jednoduše – vzhledem dlouhodobé k dánské neochotě podílet se na formaci aliance a americké potřebě udržet si kontrolu nad Grónskem, uvažoval Washington určitou dobu i o možnosti, že by do NATO bylo zapojeno pouze Grónsko, přičemž Dánsko by zůstalo mimo uskupení. Pharø (1994), s. 205.

4.3 Marshallův plán

Dánsko bylo po skončení druhé světové války značně oslabeno, ačkoliv míra poškození jeho hospodářství se nedá srovnat s jinými evropskými zeměmi. Válečným nedostatkem utrpělo hlavně zemědělství, na němž závisel dánský export. Chyběly stroje i hnojiva a nebylo tak možné obnovit předválečnou produkci.²⁴⁵

Dánům navíc zmizel jeden z největších hospodářských partnerů – Německo. Téměř veškerý obchod tak závisel na Velké Británii, tradičním odběrateli zemědělských produktů. Ani Britové však nebyli v době poválečné krize schopni ani ochotni odebírat takové množství a za takové ceny, které by dostaly dánskou ekonomiku do plusu. Ani obchodní dohoda se Sovětským svazem nedokázala tuto ztrátu vykompenzovat.²⁴⁶ Dánům navíc chyběly přirozené zdroje nerostných surovin, které si ani kvůli nedostatku cizí měny nemohli koupit v zahraničí. Nebylo možné podpořit ani průmysl.

Vyhlášení Marshallova plánu v červnu roku 1945 a pozvání na konferenci v Paříži tak znamenalo pro Dánsko velice vítanou pomoc. Dánská vláda se však snažila postupovat opatrně – příliš hlasitě projevené nadšení mohlo znamenat, že se jasně přihlašují k Západu, což nechtěli s ohledem na neutrální a vyváženou zahraniční politiku, jejímž cílem bylo nepoštvat proti sobě ani jednu stranu. Toto jim značně zkomplikovali sami Sověti, když účast na konferenci i na další spolupráci odmítli a ještě k tomu samému kroku přiměli Československo a Polsko.

Dánská vláda se však v plánu rozhodla pokračovat i nadále. Když ministr zahraničí Rasmussen tento záměr ohlašoval, kladl důraz především na tři body: že budoucí organizace nijak nenaruší státní suverenitu, že se dánská vláda dohodla se svými norskými a švédskými protějšky na společném postupu, a že Sovětský svaz proti dánské účasti nic nemá a nijak

²⁴⁵ Jensen – Pedersen (1987), s. 27.

²⁴⁶ Jensen – Pedersen (1987), s. 27.

netlačí na dánské odstoupení.²⁴⁷ Svůj projev zakončil Rasmussen konstatováním, že plán je výborným způsobem, jak se vymanit z ekonomické dominance Spojených států.²⁴⁸

Celý Rasmussenův proslov ostatně charakterizuje dánskou zahraniční politiku té doby. Politický rozměr Marshallova plánu byl zcela marginalizován, někdy i zatajován, a důraz byl kladen na ekonomickou rovinu, jako by jiná ani neexistovala. I přes přijetí Marshallova plánu se snažili dánští političtí představitelé demonstrovat, že nepatří k žádnému z geopolitických bloků a stále sledují vlastní specifickou cestu – ta byla ostatně vyjádřena pomocí prvku severské spolupráce. Společný postup na konferenci v Paříži byl první společnou zahraničněpolitickou akcí skandinávských zemí po druhé světové válce.

Dánská veřejnost se nicméně k Marshallově plánu postavila poněkud jinak, s větším důrazem na politickou rovinu. *Politiken* upozorňoval²⁴⁹ na vyhlášení Trumanovy doktríny, která Marshallově plánu přímo předcházela. Sovětské odmítnutí plánu pak označil za způsob, jak vyzkoušet pevnost hranice mezi Východem a Západem: „V Evropě neexistuje žádný západní blok, ale při této příležitosti se jasně projevil blok východní.“ Autor článku také poukazyval na sovětskou přetvářku – při odmítnutí byla jeho hlavním argumentem obrana státní suverenity proti vměšování se cizích subjektů, ale přesně tak se vměšuje do domácích záležitostí Československa nebo Polska. Na přijetí plánu podle *Politikenu* nebylo nic špatného – Spojené státy byly totiž v tu dobu vnímány jako jediné schopné pomoci.

Mnohem kritičtější postoj zaujal konzervativní deník *Nationaltidende*.²⁵⁰ Jeho častý přispěvatel Eigil Steinmetz zaujal jednoznačné stanovisko: „Zamítavá odpověď sovětského Ruska na Marshallovu výzvu je nejvážnější velmocenskou událostí od vypuknutí druhé světové války. Znamená definitivní potvrzení, že velmoci, které společně vyhrály válku, nedokáží stejně společně vybojovat mír.“ Podle něj bylo již nepopiratelnou skutečností, že je

²⁴⁷ *Berlingske Tidende*, 11. 7. 1947, s. 1.

²⁴⁸ *Berlingske Tidende*, 11. 7. 1947, s. 1.

²⁴⁹ *Politiken*, 12. 7. 1947, s. 5.

²⁵⁰ *Nationaltidende*, 6. 7. 1947, s. 6.

Evropa rozdělena na dva bloky. Za tohoto stavu se původně zamýšlená čistě ekonomická pomoc stala bojem proti sovětskému expanzionismu. Steinmetz označuje za agresora výhradně Sovětský svaz, který chce „jen brát, nikdy dávat,“ čímž nerozděluje jen svět, ale především jednotlivé národní společnosti. Podle autora se jeho podvrtná činnost projevila i v Dánsku, a to při několikaměsíční stávce kodaňských tiskařů, při níž nevycházely žádné noviny.

Steinmetz šel v kritice Sovětského svazu v této době vůbec nejdále a jednalo se spíše o výjimku. Obecný diskurz se pohyboval přibližně na úrovni textu z *Politikenu*. V dánské společnosti se od přijetí Marshallova plánu začal obraz bývalých spojenců rozdělovat a polarizovat. Spojené státy a potažmo celý Západ se postupně v očích běžných Dánů stávaly nositeli čestného jednání, mezinárodní solidarity, konstruktivních řešení, zatímco Sovětský svaz je ten, kdo nespolupracuje a tím narušuje jednotu. Přesto však nebyl tento stav vnímán jako nezměnitelný²⁵¹ – zodpovědnost se však měla postupně přesunout na bedra malých států, které měly zprostředkovávat kontakt mezi velmocemi. „To musí být zřejmé i dánskému národu a jeho politickým představitelům,“ uzavřel Steinmetz.²⁵²

Je velice zajímavé, že vyhranění pohledů na jednotlivé velmoci nepřicházela z oficiálních politických kruhů, ale „zezdola“, tedy od běžné společnosti, a to i přes to, že v tomto případě nemusela bojovat s žádnou propagandou ani cenzurou. Je těžké hledat příčiny, protože se jedná o velice komplexní problém, který by vyžadoval důkladnější analýzu. Obecně lze říci, že Spojené státy byly dánské společnosti mnohem známější a srozumitelnější než Sovětský svaz, což mohlo vést k větší důvěře. Navíc Marshallův plán přesně vystihoval předválečnou politiku sociálních demokratů, s níž se identifikovala převážná většina dánské společnosti – je-li národ sociálně zabezpečen a panuje-li v něm společenská rovnost, jeho náchylnost k populismu totalitních diktatur se rapidně snižuje.

²⁵¹ *Politiken*, 12. 7. 1947, s. 5.

²⁵² *Nationaltidende*, 6. 7. 1947, s. 6.

Přesně tak bojovaly dánské vlády s fašismem.²⁵³ V oficiální vládní politice i v rétorice ostatních politických stran se však tento názorový posun projevil až v první čtvrtině roku 1948 – zhruba o sedm měsíců později.

²⁵³ Podrobnější rozbor této myšlenky se nachází v předchozí kapitole.

5 Únik k Severu, návrat k Západu: Druhá fáze dánské poválečné zahraniční politiky (1948-1949)

5.1 1948 – rok změny?

Dánský pohled na Spojené státy americké a Sovětský svaz a jejich příznivce/nohsledy se začal měnit až v prvních měsících roku 1948. Většina autorů, kteří se tímto tématem zabývají, hledá příčiny proměny dánského postoje k velmocím především v jejich stále eskalujícím konfliktu, který nabral na obrátkách právě v tomto období.

První velký impuls přišel 22. ledna 1948 od jednoho z klíčových dánských obchodních partnerů - Velké Británie. Její ministr zahraničí Ernest Bevin ve svém projevu před Dolní sněmovnou parlamentu vyslovil návrh na rozšíření obranné unie, jejíž základ byl položen již v britsko-francouzské smlouvě z Dunkirku, která byla uzavřena v předchozím roce. Bevin si přál, aby do budoucí aliance byly zahrnuty také skandinávské státy, přičemž na mysli měl v první řadě Norsko, tolik důležité pro britské strategické zájmy.²⁵⁴ Tento první návrh pozdějšího Bruselského paktu ovšem ani v jedné ze tří severských zemí nenašel odezvu, v níž Bevin doufal. Švédové jasně vyjádřili, že se plně spoléhají na spolupráci v rámci OSN, a pokud tato možnost selže, budou se držet své tradiční neutrality. Norové byli k Organizaci spojených národů poněkud kritičtější a požadovali její proměnu, ani oni však neviděli východisko ve vstupu do západní obranné aliance (k tomu byli ochotni jen v případě nejvyšší nutnosti).²⁵⁵ Dánové se k návrhu oficiálně nevyjádřili vůbec. O několik dní později byl však sociálnědemokratický premiér Hans Hedtoft hostem v populárním rozhlasovém pořadu *Hvis jeg havde ham her*, do nějž mohli posluchači posílat své dotazy, na které poté host odpovídal.²⁵⁶ Jedna z otázek zněla následovně: „Odváží se premiér otevřeně vyjádřit svůj

²⁵⁴ Folly (2012), s. 49.

²⁵⁵ Einhorn (1975), s. 499.

²⁵⁶ O populárnosti a dopadu tohoto pořadu svědčí i to, že posluchači poslali Hedtoftovi na 2000 dotazů, redaktor mu jich během rozhovoru stihl položit pouze 29. Hammerich (1976), s. 16.

názor na postavení současného Dánska? Zařadíme se do východního nebo západního bloku?²⁵⁷ Hedtoft na tento přímý dotaz odpověděl následovně:

„Nesmíme a nebudeme zařazovat naši zemi do žádného bloku. Jsme členem Organizace spojených národů a v jejím rámci budeme jako severská země plnit naše závazky. Ve všech oblastech budeme pracovat tak, abychom naplnili demokratické a humanistické ideály, které vyjadřuje naše ústava, a budeme pevně trvat na našem právu a povinnosti svobodně vyjádřit náš názor jak na Východ, tak na Západ. Mohu také dodat, že by dle mého názoru nebylo v dánském nebo severském zájmu prohlubovat tento již dosti zřejmý rozpor mezi Východem a Západem. Definitivní rozkol mezi velmocemi, které bok po boku zvítězily ve válce, by byl katastrofou pro nás všechny, nejen pro Sever.“²⁵⁸

V Hedtoftově vyjádření můžeme stále ještě pozorovat politickou linii předchozích let. Základem dánské politiky bylo OSN a Dánové se jako tradičně humanisticky založený demokratický národ museli snažit prosazovat její (a tím pádem i svoje) myšlenky a ideály, které měly zajistit lepší budoucnost světa. V této rovině zazníval tradiční pozitivní neutralismus se svým morálním posláním. Přesto se však premiérova odpověď na vyzývavou otázku poněkud odlišuje od předchozích vládních stanovisek a komentářů. Hedtoft zde otevřeně přiznal, že se mezi bývalými Spojenci, jejichž spolupráce měla trvat navždy, vytvořil vážný rozpor, s nímž je třeba dlouhodobě počítat, a který nebude jednoduché překlenout jen na základě společného členství v mezinárodní organizaci. Vzhledem k napjaté mezinárodní situaci a také ke své výše zmíněné humanistické tradici a povaze se dánský stát nesměl přiklonit ani k jednomu ze vznikajících bloků, protože opak by jej (a snad i celý kontinent nebo i celý svět) mohl vystavit vážnému nebezpečí.

²⁵⁷ Hammerich (1976), s. 16.

²⁵⁸ Původní rozhovor s Hansem Hedtoftem proběhl na Dansk radio 30. 1. 1948. Citováno v Hammerich (1976), s. 17, nebo DIIS (2005), s. 134.

V Hedtoftově krátké řeči je také silně znatelný důraz na skandinávskou/severskou rovinu dánské národní identity. Mluví-li o postavení Dánska v mezinárodním systému, automaticky zmiňuje i Sever jako takový. Dánsko a Sever se zdají být nerozdělitelné entity splývající v jedno. S tímto narativem jsme se již setkali v případě diskuze o přijetí Marshallova plánu, a od té doby stále nabýval na síle, jak ostatně ještě uvidíme. Právě Sever hraje pro Hedtofta roli oné třetí cesty mezi Východem a Západem, tedy takového řešení, které nenaruší křehkou rovnováhu na mezinárodním poli a umožní Kodani vyhnout se příliš těsným závazkům.

Přesto Hedtoft nevyjádřil nic jiného než jen obecný nástin dánského zahraničněpolitického směřování, přičemž ale chyběl jakýkoliv konkrétnější plán národní obrany. Je-li budoucností Sever a nikoliv Východ nebo Západ, jakou podobu bude taková spolupráce mít? Budeme se i nadále spoléhat jen na kolektivní bezpečnost deklarovanou v Chartě OSN? Jaké kroky musí Dánsko podniknout, aby byla zajištěna jeho bezpečnost, když se zdá, že svět stojí na pokraji dalšího konfliktu? Právě tato témata vyvolala velkou debatu o obranné a zahraniční politice, která ovládala Folketinget i dánská média během celého února i března a připravila půdu pro dramatické vyvrcholení v podobě takzvané velikonoční krize na začátku dubna.²⁵⁹

Zásadním katalyzátorem této diskuze se stal vývoj ve dvou zemích Dánsku tak či onak blízkých – v Československu a Finsku. Československo bylo v dánské společnosti vnímáno jako jediná skutečná demokracie východní Evropy, jejímž posláním bylo „budovat mosty“ mezi navzájem se vzdalujícími Spojenci – a Dánové tak v Československu viděli obraz sebe samých.²⁶⁰ Náhlá proměna československé vlády v čistě komunistickou byla v Dánsku pokládána za puč, který tuto zemi naprosto šokoval, což bylo později ještě podtrženo tragickou smrtí Jana Masaryka. V tu samou dobu navíc začaly přicházet znepokojivé zprávy o

²⁵⁹ DIIS (2005), s. 135.

²⁶⁰ Jensen – Pedersen (1978), s. 33.

sovětském tlaku na Finsko, do té doby neutrální skandinávskou zemi. Stalin si chtěl na Helsinkách vynutit smlouvu o přátelství a vzájemné pomoci, což bylo v Kodani interpretováno jako snaha strhnout Finsko do východního bloku.²⁶¹ V sovětských médiích se navíc začaly objevovat zprávy o údajné tajné dohodě o vojenské spolupráci mezi skandinávskými zeměmi, Spojenými státy americkými a Velkou Británií.²⁶²

Tyto události vyvolávaly v dánské společnosti strach a napětí. Navíc s sebou přinášely neodbytnou otázku: Bude podobnému tlaku ze strany Sovětského svazu vystaveno i Dánsko? A pokud krize nastane, na jakou stranu se postaví Dánská komunistická strana?²⁶³

Postavení dánských politických stran vůči domácím komunistům pak bylo jasně vyjádřeno během již zmíněné diskuzi o zahraniční politice, kterou otevřel svým velkým proslovem v parlamentu z 10. února ministr zahraničí Gustav Rasmussen.²⁶⁴ Na jeho úvod vyjádřil důvěru, kterou dánská vláda vkládá do ekonomické spolupráce se Sovětským svazem, a z toho plynoucí naději v udržení vzájemného dobrého a přátelského vztahu. Vzápětí však Rasmussen poprvé jasně a otevřeně deklaroval příslušnost Dánska k Západní Evropě:

„Naše staré přátelství a naše duchovní spřízněnost s Velkou Británií a dalšími západoevropskými zeměmi je všem známá. Naše kultura, naše politické ideály, naše představy o demokracii a vládě lidu, jejímž základem je rovné a všeobecné právo volit do zemského parlamentu, a náš pohled na vztah mezi státní mocí a lidským jedincem, celý náš světonázor je stejný jako v ostatních severských zemích, jako v zemích Beneluxu, Francii, Švýcarsku a anglosaských zemích. My Dánové jsme proti všem formám nucené a předepsané unifikace myšlení, víry a životního postoje. Nedokážeme si představit snesitelnou existenci bez svobody

²⁶¹ Einhorn (1975), s. 500.

²⁶² Einhorn (1978), s. 500.

²⁶³ DIIS (2005), s. 133.

²⁶⁴ *Social-Demokraten*, 11. 3. 1948, s. 1.

projevu, našich demokratických institucí a naší samosprávy, které byly vybudovány v posledním století. Díky válečné zkušenosti jsou nám tyto hodnoty mnohem dražší než kdy dříve.“²⁶⁵

Rasmussen také nastínil vývoj mezinárodní scény od roku 1945 až do současnosti. Podle něj se vztah bývalých spojovníků ze Západu a Východu od počátku vyznačoval rozdíly a neshodami, nikdy však nebyly překážkou pro pokračující spolupráci v rámci OSN, která byla nositelem potřebného mírového duchu. To však začal porušovat Sovětský svaz, když skrze nejrůznější dílčí smlouvy začal vytvářet svůj východní blok a vydělovat se tak z fungujícího mezinárodního řádu. Důsledkem toho pak měl být i aktuální tlak na Finsko. Jako protiklad k sovětskému jednání klade Rasmussen postup Západu, o němž říká následující:

„Mezi západními mocnostmi neexistuje spolupráce, organizovaná srovnatelně jako na Východě. Práce, které společenství [západních států] provádí, aby připravilo americký plán ekonomické pomoci Evropě, nemůže dospět do takových souvislostí. Tato ekonomická spolupráce je něco zcela odlišného od vojenské spolupráce nebo [utváření] bloku.“²⁶⁶

Rasmussen také důrazně popřel všechny zvěsti o vojenské dohodě mezi západními mocnostmi a severskými státy, které dle něj kolují zahraničním tiskem a objevily se i „v jednom deníku tištěném v naší zemi.“²⁶⁷

²⁶⁵ *Social-Demokraten*, 11. 3. 1948, s. 1.

²⁶⁶ *Social-Demokraten*, 11. 3. 1948, s. 4.

²⁶⁷ Ačkoliv Rasmussen nejmenoval přímo Sovětský svaz jako zdroj těchto zpráv a neuvedl ani jméno onoho deníku, je zřejmé, že měl na mysli komunistické noviny *Land og Folk*, kde pravidelně vycházely články referující v tomto duchu – například *Land og Folk*, 31. 1. 1947, s. 9.

Stejně jako Hedtoft v lednovém rozhovoru pro rozhlas, tak i jeho ministr zahraničí silně akcentoval severskou notu. Skandinávská spolupráce podle něj byla budoucností dánské zahraniční politiky, ačkoliv ani toto řešení nepostrádalo jisté ošemetnosti:

„Je možné, že ne všichni v zahraničí porozumí tomuto přirozenému základu pro spolupráci, ale kvůli tomu se jí nemůžeme vzdát. Nesmíme popřít naši historicky danou soudržnost jen proto, že jsou nám z vnějšku přičítány záměry a plány, které nemáme. Avšak to, že se v Dánsku nyní cítíme být připoutáni k našim severským bratrům silněji než dříve, neznamena, že si přejeme být izolováni od zbytku světa.“²⁶⁸

Na závěr pak Rasmussen zopakoval, že Dánsko dostojí svým závazkům v OSN, zároveň však přiznal, že „[i] tři roky po skončení největší války v dějinách světa se nad Evropou stahují další černá mračna,“ na něž musí být země připravena. „V případě, že bude Dánsko navzdory všem dohodám a traktátům napadeno, musí být schopno bránit všemi svými silami svou samostatnost, svobodu a demokracii.“²⁶⁹

Dá se říci, že Rasmussenův projev byl pro dánskou zahraniční politiku zlomovým okamžikem. Za hlavní důvod pokládám především poměrně jasně a otevřeně konstruované obrazy obou velmocí, které byly až dosud povětšinou neutrální, pokud hodnotící, tak vesměs kladně a s důrazem na jejich vzájemnou spolupráci a podporu. Rasmussen však bez okolků konstatoval, že současný svět je rozdělen na dva proti sobě stojící a jen těžko usmiřitelné tábory, které se vyznačují určitými charaktery a hodnotami – západní uskupení (všimněme si, že Rasmussen v případě Západu nepoužívá slovo *blok*) v sobě nese tradici na právu založené demokracie, rozsáhlých občanských práv a svobod jedince, kulturní a společenské

²⁶⁸ *Social-Demokraten*, 11. 3. 1948, s. 4.

²⁶⁹ *Social-Demokraten*, 11. 3. 1948, s. 4.

rozmanitosti a tolerance. K této tradici – a tím pádem i k Západu jako takovému -se Dánsko oficiálně přihlásilo poprvé právě Rasmussenovými ústy.

Východu nepřisuzuje Rasmussen žádné konkrétní vlastnosti, z kontextu však vyplývá, že za ně považuje přesný opak těch prvních – tedy onu nucenou unifikaci myšlení, víry i životního postoje, absenci svobody slova a projevu a podobně. Důkazem mělo být také to, že Sovětský svaz jako první rozbil celosvětovou jednotu, když začal formovat svůj vlastní blok, a to pomocí vysoce organizovaných a hlídaných procedur. Sovětský svaz byl tedy označen jako viník současného stavu, který navíc nejednal férově, když šířil nepodložené a nepravdivé zprávy, jež mohly destabilizovat celé mezinárodní společenství. Sovětský svaz tak poprvé nabyl podoby „ohrožujícího toho druhého“ a do určité míry zaujal v dánském narativu místo do té doby patřící téměř výhradně Německu.

Znamená to tedy, že Dánové v této době již plně identifikovali se Západem? Nedomnívám se. Nelze totiž opomenout ještě třetí faktor, který se v Rasmussenově projevu objevuje, a tím je Sever jakožto specifická entita. V Rasmussenově podání sice vykazuje znaky shodné se Západem (demokracie, lidská práva, způsob života), jeho význam pro Dánsko je však přesto větší. Když mluvil Rasmussen o Západu, používal slova jako „spřízněnost“ (slovo *slægtskab* lze přeložit i jako „širší rodina“) a „společenstvo“ (*fællesskab*). V případě Severu jde ale přímo o bratrství, které má hluboké kořeny v historii, a je tedy přirozené jej dále prohlubovat, a to i přes možný odpor zahraničí (zde Rasmussen opět narážel na možnou nelibost ze strany Sovětského svazu). Právě Sever byl tedy ve vládní rétorice stále silněji vyzdvihován jako nejlepší možné řešení současné zahraničněpolitické situace.

Rasmussenův projev na půdě Folketingu vzbudil vášnivou debatu, k níž se vyjádřili zástupci všech parlamentních stran. Až na výjimky se postavili za vládní linii. Bývalý liberální premiér Knud Kristensen uvedl, že jeho strana *Venstre* si přeje Dánsko silné, aby se

mohlo bránit případnému útoku. Ještě podstatnější však byl jeho výrok o zničujícím vlivu komunistů na společnost:

„Šíření komunismu v naší společnosti ničí [občanské] svobody, a proto jsme jeho silnými odpůrci. Mezi námi a komunisty již dlouho existuje roztržka. Přejeme si spolupracovat s ostatními zeměmi, abychom mohli tyto síly potlačit. Proto s velkou radostí vítáme každou iniciativu, která rozvine naše myšlenky – a Dánsko musí také přispět svou snahou.“²⁷⁰

Liberálové nebyli jediní, kdo považoval za největší hrozbu pro dánskou společnost domácí komunistickou stranu. Konzervativní poslanec Ole Bjørn Kraft je označil za „pátou kolonu sovětského imperialismu a expansionismu“ a připomínal při tom nešťastný osud Československa.²⁷¹ Podle konzervativců i liberálů by se Dánsko mělo přihlásit k těsnější spolupráci se západními zeměmi. Dokonce i pro zástupce jinak velmi neutrálních radikálů Jørgena Jørgensena nebyli komunisté důvěryhodnými partnery, upevnění vazeb na Západ však nepovažoval za šťastné řešení – Dánsko dle jeho názoru mělo zůstat věrno poslání OSN a skrze své členství mělo hájit ohrožené demokracie v celém světě – a tím pádem i tu svou.²⁷²

Dánská komunistická strana tak zůstala v parlamentu izolována a odsuzována a s jejím novým obrazem „páté kolony“ výrazně upadala i její podpora ve společnosti. Deníky jako *Nationaltidende* a samozřejmě i *Social-Demokraten* se rovněž postavili za vládní politiku – v jejich komentářích můžeme najít kritiku jak Sovětského svazu, tak DKP. Redakce *Nationaltidende* s nimi spojovala slova jako „imperialismus“, „chaos“, „infiltrace“, „hrozba“

²⁷⁰ *Social-Demokraten*, 11. 3. 1948, s. 4

²⁷¹ *Social-Demokraten*, 11. 3. 1948, s. 5.

²⁷² *Social-Demokraten*, 11. 3. 1948, s. 5.

a „rozpad“, zatímco západním silám přisuzovala vesměs pozitivní obraz spolupracujících obnovitelů Evropy.²⁷³

Střízlivější postoj zachovávaly deníky *Politiken* a tradičně nadstranický *Information*, jež shodně upozorňovaly na příliš vyhrocené nálady ve společnosti. Pokud se dánští politici vymezovali vůči komunistům (a potažmo i Sovětskému svazu) kvůli pocitu, že komunistická strana ohrožuje demokracii, musí se chovat jinak než oni a těmto demokratickým principům (jako je svoboda slova a respektování svobodných voleb a názoru druhých) zůstat věrni a nerozpoutávat zbytečné vášně.²⁷⁴ Zajímavý příspěvek pak přinesly noviny *Berlingske Tidende*, které uveřejnily čerstvé výsledky průzkumu veřejného mínění.²⁷⁵ Ten provedla společnost Gallup ihned po parlamentní debatě o dánské zahraniční politice a poté, co byla oznámena smrt Jana Masaryka. Hlavní otázka položená respondentům zněla následovně: Jakou zahraniční politiku by dle Vašeho názoru mělo Dánsko provádět za současného vztahu mezi Východem a Západem? Myslíte si, že by se nemělo přidávat k žádné ze stran – nebo se domníváte, že by si jednu z nich mělo vybrat?“ Výsledky dopadly takto:

- 46 % respondentů by upřednostnilo příslušnost k jednomu z táborů, z čehož si následující podíl přál příklon k:
 - 95 % k Západu
 - 3 % k Východu
 - 2 % neodpověděla
- 32 % z nich pak preferovalo neutralitu, ani jejich vize však nebyly zcela jednotné:
 - 48 % z dotázaných si přálo zachovat neutralitu
 - 19 % vyjádřilo stejnou myšlenku slovy „postarat se sami o sebe“

²⁷³ *Nationaltidende*, 13. 3. 1948, s. 4.

²⁷⁴ *Information*, 11. 3. 1948, s. 1; *Information*, 16. 3. 1948, s. 3; *Politiken*, 11. 3. 1948, s. 7.

²⁷⁵ *Berlingske Tidende*, 14. 3. 1948, s. 4.

- 4 % preferovalo skandinávskou spolupráci
- 3 % myslela, že bude lepší počkat na další vývoj
- 18 % nevědělo, co dělat dál
- 8 % na tento problém nemělo názor
- 14 % dotázaných nevědělo, jak odpovědět.

Tento průzkum ukázal, že v dánské společnosti byl stále velmi silný pocit vlastní specifčnosti, která měla vydělovat zemi jak z východního, tak západního bloku. Do tohoto proudu nesmíme počítat výhradně zastánce té či oné formy neutrality, kteří tvořili třetinu dánského obyvatelstva, ale i část z těch, kteří preferovali přimknutí se ke straně Západu. *Berlingske Tidende* totiž mimo procentuální výsledky průzkumu citoval i komentáře některých respondentů, z nichž vyplývalo, že jejich vztah k Západu je spíše vlažný a vynucený okolnostmi, než že by šlo o pocit silné sounáležitost a identifikace.²⁷⁶ Obraz Západu byl vnímán v kontrastu k obrazu Východu, který již rozhodně nebyl pozitivní. Tento antikomunistický a antisovětský narativ sílil i nadále, k čemuž do jisté míry přispěla i takzvaná Velikonoční krize, která zasáhla dánskou politickou scénou na přelomu března a dubna. Než se však budeme věnovat jejímu dopadu na konstrukci zahraničněpolitického narativu, popíšme si stručně, jak k ní došlo.

5.1.1 Velikonoční krize roku 1948

Jak již bylo řečeno výše, pod vlivem událostí v Československu a Finsku a zpráv z Osla, které mluvily o sílícím sovětském tlaku také na Norsko²⁷⁷, vzrostlo na dánské domácí scéně napětí a podezřívavost vůči komunistické straně i Sovětskému svazu. Oba aktéři začali být vnímáni jako hrozba pro dánskou bezpečnost, což ještě více podtrhoval fakt, že dánské vojenské síly v danou chvíli byly velmi slabé, a v případě konfliktu by nedokázaly zemi

²⁷⁶ *Berlingske Tidende*, 14. 3. 1948, s. 4. – doplnit odpovědi

²⁷⁷ Petersen Nikolaj, Påskekrisen. In: Heurlin Bertel – Thune Christian (red.), *Danmark og det internationale system. Festskrift til Ole Karup Pedersen*, Politiske Studier, København, 1989, s. 230.

ubránit.²⁷⁸ Vědomí vlastní slabosti učinilo Dánsko mnohem náchylnějším na jakékoliv zvěsti o hrozícím útoku na Skandinávii.

Již 3. března obdrželo ministerstvo zahraničí telegram z dánského velvyslanectví v Praze, který Kodaň varoval před československým osudem. Velvyslanec se od svých blízkých zdrojů dozvěděl o údajných plánech, které vznikly na lednovém shromáždění Kominformy, a podle nichž měl být o měsíc později provedený československý převrat. Podstatné ovšem bylo to, že Dánsko mělo být dle tohoto harmonogramu „další na řadě hned poté, co podobné kampaně proběhnou v Itálii a Rakousku.“²⁷⁹

Druhé varování pak přišlo přímo z ambasády ve Washingtonu. Velvyslanec rada Povl Bang-Jensen, nejbližší spolupracovník tamního velvyslance Henrika Kauffmanna, předložil Rasmussenovi a Hedtoftovi obsáhlou zprávu o americkém postoji k vývoji ve Skandinávii. Podle něj byly Spojené státy silně znepokojeny možné sovětské akce (s největší pravděpodobností puče, nikoliv otevřeného útoku) proti Dánsku nebo jiné severské zemi a s nelibostí registrovaly dánskou nečinnost.²⁸⁰ To ještě podpořil americký velvyslanec v Kodani, který Hedtofta varoval před tím, že k puči by mohlo dojít již během nadcházejících velikonočních svátků (25. března – 29. března 1948).²⁸¹ Hedtoft proto s celou situací seznámil zahraniční výbor parlamentu, přičemž jej ujistil o tom, že vláda sice nemá žádné konkrétní zprávy o akutní hrozbě, ale že je ochotna „všemi dostupnými silami zabránit opakování 9. dubna, pokud by přeci jen k neočekávanému a neindikovanému mělo dojít.“²⁸² Proto byl vyhlášen stav pohotovosti pro policii i armádu v celém státě.²⁸³

Na Dánsko nezvyklá situace měla okamžitou odezvu v parlamentních diskuzích. Ihned na první povelikonoční schůzi dolní sněmovny, která se konala 1. dubna, vnesl na premiéra

²⁷⁸ Petersen (1989), s. 228.

²⁷⁹ Petersen (1989), s. 231.

²⁸⁰ Einhorn (1975), s. 501.

²⁸¹ Petersen (1989), s. 234.

²⁸² Petersen (1989), s. 235.

²⁸³ DIIS (2005), s. 133., Jensen – Pedersen (1978), s. 33.

předseda komunistické strany Aksel Larsen dotaz tento dotaz: „Co přimělo vládu k tomu, aby během velikonočních svátků uvedla značnou část armády a policie do stavu pohotovosti?“²⁸⁴ Larsen pak celou situaci značně kriticky okomentoval, když řekl, že jediným cílem bylo vzbudit nepokoj a strach ve společnosti dojmem hrozícího opakování 9. dubna.²⁸⁵

Hedtoft na tuto otázku reagoval vysvětlením celé situace, nemluvil ovšem o amerických ani pražských zdrojích, spíše jen shrnul rozsah celého opatření, které Larsen dle jeho názoru poněkud zveličil. Na závěr ale zopakoval, že celosvětové napětí není možné ignorovat, a že Dánové dle svých vlastních zkušeností dobře vědí, že vážná krize může vypuknout kdekoliv a zasáhnout kohokoliv. „My jako vláda neseme zodpovědnost za celý národ – a ten by si jistě nepřál, abychom v tuto chvíli cokoliv brali na lehkou váhu. Uprostřed této celosvětové situace nemáme důvod chovat se lehkomyšlně a slepě vsázet na to, že se nic nestane,“²⁸⁶ řekl Hedtoft a vzápětí obvinil komunisty, že jediní, kdo vnáší do společnosti neklid falešnými zprávami a tajnou spoluprací s cizí mocností, jsou oni.²⁸⁷

Tato výměna názorů vzápětí rozpoutala další divokou diskuzi, která se stejně jako ta v polovině března stočila k jedinému – jsou komunisté ještě důvěryhodnou stranou, nebo již jen slouží zájmům Moskvy? Většina diskutujících, mezi něž opět patřili konzervativec Ole Bjørn Kraft, radikál Jens Jørgensen i zástupce nejmenší parlamentní strany Retsforbundet se shodně postavili za vládní kroky. Kraft přednesl velmi emotivní výstup, během něhož přirovnal komunistickou rétoriku k té nacistické a znovu je nařknul ze zbytečné, ale plánované destabilizace společnosti. „Obyčejní lidé,“ řekl Kraft, „se sice možná nejsou pevní v právu, ale zato jsou schopni přesně vystihnout podstatu věci a toto jednání nazývají vlastizradou!“²⁸⁸ S tímto závěrem se shodly i další strany – podle nich byl komunistický

²⁸⁴ *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1947/48*, København, Schulz, 1948, s. 806.

²⁸⁵ *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1947/48*, København, Schulz, 1948, s. 807.

²⁸⁶ *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1947/48*, København, Schulz, s. 808.

²⁸⁷ *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1947/48*, København, Schulz, s. 808.

²⁸⁸ *Berlingske Tidende*, 8. 4. 1948, s. 4.

výpad jen snahou zastřít své vlastní podvratné úmysly.²⁸⁹ Komunističtí poslanci se tomuto nařknutí ostře bránili a celá diskuze skončila tím, že jeden z nich vyzval Krafta, aby si „[vše] vyřikali mimo zasedací sál.“²⁹⁰

Tato parlamentní debata znovu potvrdila, že komunisté se definitivně dostali do naprosté izolace, a do jejich činnosti ostatní strany promítaly podezření ze špionáže a vlastizrady, ohrožení demokracie a samostatnosti státu a záměrné destabilizace a rozdělování společnosti. Byli to právě domácí komunisté, kdo nahradil Německo v roli „toho druhého.“ Je ovšem nutné připomenout, že když mluvil Hedtoft o příčinách velikonoční pohotovosti, ani jednou nezminil, že by existovala přímá či nepřímá hrozba ze strany Sovětského svazu. Sociální demokraté byli totiž zřejmě stále přesvědčeni o tom, že opačné vyjádření by znamenalo otevřené přihlášení se k západnímu bloku i v politicko-vojenském smyslu, což by je uvrhlo do velkého rizika sovětské protiakce.²⁹¹

Politická debata se přelila i do zbytku společnosti. Během dubna vycházely ve všech velkých denících články zabývající se otázkou Východu, Západu a pozice Dánska. Lze říci, že noviny se rozdělily podle politické linie. Deníky blízké středolevému politickému spektru, mezi něž můžeme počítat *Information*, *Social-Demokraten* nebo *Politiken*, sice nevystupovaly vůči komunistické straně nijak přátelsky (v komentáři z 22. dubna je v *Information* označili za intelektuály v krizi, neschopné konstruktivní diskuze a pádného argumentu),²⁹² zároveň ale popíraly existenci vojenské hrozby ze strany Moskvy i zapojení se do západního bloku jinak než skrze Marshallův plán.²⁹³ Konkrétně deník *Information* pak byl velkým zastáncem neutrality, která měla být opřena o silnou armádu, schopné zpravodajské služby a moderní technologie.²⁹⁴ Klíčovým momentem dánské neutrality pak musela být silná společnost

²⁸⁹ *Berlingske Tidende*, 8. 4. 1948, s. 4.

²⁹⁰ *Berlingske Tidende*, 8. 4. 1948, s. 4.

²⁹¹ Villaume (1998), s. 700.

²⁹² *Information*, 22. 4. 1948, s. 4.

²⁹³ *Information*, 2. 4. 1948, s. 4

²⁹⁴ *Information*, 6. 4. 1948, s. 5.

s pevně zakořeněným demokratickým vnímáním světa, „vůči němuž bude komunistická menšina bezmocná.“²⁹⁵

Pravicovější noviny s vazbami na konzervativce a stranu *Venstre*, jakými byly například *Berlingske Tidende* a *Nationaltidende* zastávaly většinou prozápadní pozice a vyhraňovaly se vůči Sovětskému svazu. V *Nationaltidende* vyšel koncem měsíce sloupek charakterizující SSSR jako zemi, která potírá základní lidská práva, a která se neváhala spojit s Hitlerovým totalitním Německem. Politika dánských komunistů by dle tohoto autora nevedla k ničemu jinému než k podobné „svěrací kazajce.“²⁹⁶ Naopak Spojené státy prezentoval tento deník jako skutečnou odpovědnou velmoc, která si je vědoma všech svých závazků a povinností ve světě.²⁹⁷ Washington měl být motivován obranou demokratických ideálů, nikoliv jen vlastních zájmů. Tato představa se projevuje i ve výběru slov, kterými jsou v článku označovány geopolitické tábory – zatímco ten východní je popisován jako blok ovládaný Sovětským svazem, ten západní je nazýván unií, za kterou USA pouze zaručují.

Důraz na demokratické hodnoty se, jak můžeme vidět, objevuje v tehdejší diskurzu často a zapadá do onoho narativu popisujícího Dánsko jako zemi založenou na ideálech rovnosti, pospolitosti a solidaritě. Nejen že se takovými hodnotami mělo Dánsko řídit i nadále, ale podstatné bylo, aby je zastával i případný spojenec. Nelze si nevšimnout, že v této době vyházelo poměrně velké množství článků zabývajících se například svobodou slova ve východní a západní Evropě.²⁹⁸ Je také poměrně zřejmé, že náhled na Sovětský svaz a Spojené státy, respektive východní a západní blok, se začal postupně proměňovat díky Marshallově plánu, který velmi konvenoval dánským představám o sociálním státu jako základu silné a stabilní společnosti. To, že jej Moskva odmítla a ještě ke stejnému kroku donutila Československo a Polsko, dle Dánů vypovídalo o charakteru celého režimu.

²⁹⁵ *Information*, 2. 4. 1948, s. 1.

²⁹⁶ *Nationaltidende*, 30. 4. 1948, s. 4.

²⁹⁷ *Nationaltidende*, 1. 5. 1948, s. 4.

²⁹⁸ *Nationaltidende*, 30. 4. 1948, s. 4; *Politiken*, 25. 4. 1948, s. 5

Názor Hedtoftovy sociálnědemokratické vlády se s těmito obrazy ve většině shodoval, přesto však mezi sociálními demokraty panovala určitá neochota přihlásit se se vším všady k západnímu bloku a tím i západní identitě. Zdá se totiž, že v této době nechovali plnou důvěru v politiku Spojených států amerických.²⁹⁹ Navzdory Marshallově plánu, který s nadšením přijali, se stále vymezovali vůči americké formě kapitalistického liberalismu, který jim nepřipadal sociálně spravedlivý. Hedtoft sám to ostatně jasně deklaroval ve svém prvomájovém projevu ke shromáždění sociálních demokratů a jejich příznivců:

„Pozice vlády v dnešních dnech je nejistá. Jsme v menšině. Jsme kritizováni komunisty stejně jako středopravými stranami. Nechceme ani americkou formu kapitalistického liberalismu, ani ruský nucený kolektivismus, který je vykoupen ztrátou demokratických práv a svobod. Cíl dánské sociální demokracie je stejně vzdálen oběma. Pro nás je jím demokratický socialismus.“³⁰⁰

Hedtoft se v tomto projevu opět přihlásil k severské identitě Dánska, která by dle jeho slov měla být rozvíjena skrze těsnou spolupráci skandinávských zemí. „Norsko, Švédsko a Dánsko jsou si kulturně i politicky tak blízko jako žádná jiná evropská skupina států. Máme společné ideály i zájmy dnes a budeme je mít i v budoucnu, protože si nepřejeme nic než zajistit vítězství práva a míru. Všechny dobré síly by se proto měly spojit k ochraně a rozvoji pospolitosti a vzájemnosti ve Skandinávii a celém Severu.“³⁰¹

První čtvrtina roku 1948 přinesla do dánské společnosti i politické scény značný neklid a také definitivní rozkol mezi demokratickými stranami a komunisty. Zároveň můžeme poprvé pozorovat, že tolik vyžadovaný konsensus o zahraničněpolitických a bezpečnostních otázkách přestává panovat i v demokratickém táboře, kde se demokratické strany (konzervativci a Venstre) stále výrazněji přiklání k Západu, kdežto radikálové a hlavně sociální demokraté trvají na specifické dánské cestě. Společný názor ovšem panoval právě

²⁹⁹ DIIS (2005), s. 136.

³⁰⁰ Proslov Hanse Hedtofta ve Fælledparken, 1. 5. 1948, dostupné na dansketaler.dk

³⁰¹ Proslov Hanse Hedtofta ve Fælledparken, 1. 5. 1948, dostupné na dansketaler.dk

v otázce Severu, k němuž se hlásila všechna politická uskupení (s výjimkou komunistů). Ve zbytku roku se proto Dánové snažili prosadit právě skandinávskou variantu, která nejenže nejlépe odpovídala dánským bezpečnostním zájmům, ale opět vrátila do dánské společnosti iluzi jednoty.

5.2 Snaha o vytvoření severské obranné unie

První návrh na vytvoření severské obranné unie nepřišel z Dánska, ale v dubnu 1948 ze Švédska. Jejím cílem mělo být udržení severského prostoru mimo americko-sovětskou rivalitu i případný konflikt. Na začátku května se pak sešli všichni tři severští premiéři – norský Einar Gerhardsen, dánský Hans Hedtoft a švédský Tage Erlander³⁰² - na jednání ve Stockholmu. Z této schůzky vzešly dva poněkud protichůdné požadavky: Švédové, motivováni svým tradičním přísným neutralismem, trvali na striktně neutrální alianci, která se nebude podílet na eskalaci napětí.³⁰³ Norové na druhou stranu upřednostňovali alespoň neformální vazby na západní mocnosti, které by jim mohli v případě potřeby zaručit vojenskou pomoc.³⁰⁴ Zatímco Švédové těžili ze své vojenské a ekonomické síly,³⁰⁵ Norové, stejně jako Dánové, byli motivováni především svou geografickou polohou (jako jediné z těchto tří zemí sdílelo společnou hranici se Sovětským svazem) a dlouhodobými a významnými ekonomickými i politickými vazbami na Velkou Británii.³⁰⁶ Dánsko bylo ochotno uvítat de facto jakoukoliv výslednou variantu a jeho zástupce na sebe vzal úlohu zprostředkovatele mezi svými norskými a švédskými kolegy.

V září téhož roku byla pak ustanovena komise, která měla zkoumat všechny dostupné možnosti a podmínky. Základními východisky, na nichž se všechny tři země shodly, byly tyto čtyři body:

³⁰² Všichni tři byli rovněž předsedy sociálně-demokratických stran.

³⁰³ Pharø (1991), s. 213.

³⁰⁴ Jensen – Pedersen (1978), s. 34.

³⁰⁵ Pharø (1991), s. 212.

³⁰⁶ Folly (2012), s. 51.

„1. Jakákoliv z těchto tří zemí se bude v případě vojenského útoku vojensky bránit a nevzdá se žádného svého území bez boje.

2. Všechny tři země uzavřou dohodu o vojenské spolupráci a regionální obranně, a proto po jakémkoliv útoku na jakoukoliv část Dánska, Norska a Švédska bude následovat solidární vojenský odpor.

3. Všechny tři země se budou snažit vyhnout se válce a nebudou uzavírat žádné vojenské dohody s jinými mocnostmi.

4. Všechny tři země se budou snažit naplňovat závazky, které mají vůči Organizaci spojených národů.³⁰⁷

Ve stejné době, kdy byly připravovány podklady k severské unii, začaly ale západní státy formovat budoucí Severoatlantickou alianci. Dánové i Norové o tom byli zpraveni nejpozději na konci září 1945.³⁰⁸ Britské ministerstvo zahraničí jim udalo termín, do kterého měli podat své definitivní vyjádření - 1. únor 1949.³⁰⁹

Dánové se nicméně i přes komplikovaná jednání a nejistý výsledek soustředili v první řadě na severskou variantu, do níž vkládali nemalé naděje. V lednu 1949 dospěla jednání k vrcholu, když se na třech schůzkách potkali ministři zahraničí a obrany všech tří zemí. První z nich proběhla ve švédském Karlstadu během 5. a 6. ledna a byly na ní vytyčeny hlavní linie zamýšlené spolupráce. Norové a Dánové souhlasili s nutností reorganizovat a posílit své armády.³¹⁰ Švédové ovšem trvali na tom, že unie ani její jednotliví členové nebudou žádným způsobem navázáni na západní mocnosti, a do obranné sféry navíc neměly patřit ani dánská a

³⁰⁷ Den skandinaviske forsvarskomiteés kommissorium, 15. 10. 1948. In: Jensen-Pedersen (1978), s. 110

³⁰⁸ Einhorn (1975), s. 503;

³⁰⁹ DIIS (2005), s. 141.

³¹⁰ Jensen-Pedersen (1978), s. 36.

norská atlantická teritoria (Faerské ostrovy, Grónsko, Jan Mayen a Špicberky).³¹¹ To vyhovovalo dánské straně, která tak mohla rozvázat se Spojenými státy onu nepříliš chtěnou grónskou smlouvu.³¹² Proti však byli Norové, kteří požadovali alespoň neformální spojení se Západem – ideálním řešením by pro ně bylo, pokud by byly Spojené státy ochotny třeba jen nepřímo přislíbit vojenskou pomoc v případě konfliktu.³¹³

V polovině ledna pak vydala Severská obranná komise svou závěrečnou zprávu. V ní bylo zdůrazněno, že budoucí unie musí svou silou odstrašit případného útočníka, což vyžadovalo silné vojsko u všech členů, a v nejlepším případě i možnou pomoc zvenčí. Tyto závěry vedly především Nory, ale i Dány k zesílení jejich požadavků na společné vazby Západ, který by jim mohl vojensky pomoci.³¹⁴ Spojené státy však takovou záruku pro jinak neutrální skandinávský blok, která by je jen zavazovala, ale nic jim nepřinášela, odmítaly.³¹⁵

Předběžné dohody z Karlstadu se rozpadly na další schůzce, která se konala v Kodani mezi 22. a 24. lednem. Norští zástupci již pevně trvali na formálních dohodách se západními mocnostmi, a to s největší pravděpodobností skrze vznikající Severoatlantický pakt.³¹⁶ Švédové však jakoukoliv podobnou variantu vylučovali – předpokládali totiž, že západní mocnosti samy uznají obranu Skandinávie jako nezbytnou pro své vlastní bezpečnostní zájmy.³¹⁷

Po kodaňském neúspěchu se do jednání pokusila zasáhnout Velká Británie, pro niž byla rozhodující především strategické zabezpečení Norska, ale i Dánska.³¹⁸ Její ministerstvo zahraničí tedy přišlo s návrhem (nazývaným podle jeho autora Hankeyho plán) zvláštního spojeneckého systému. V něm by byly do Severoatlantické aliance zapojeny jen dva slabší

³¹¹ Einhorn (1975), s. 503.

³¹² Einhorn (1975), s. 503.

³¹³ Pharø (1991), s. 214.

³¹⁴ Einhorn (1975), s. 504.

³¹⁵ Forsberg (2013), s. 1166.

³¹⁶ Pharø (1991), s. 214.

³¹⁷ Jensen-Pedersen (1978), s. 37.

³¹⁸ Folly (2012), s. 57.

státy, které by ale stejnou dohodu o vzájemné pomoci měly i se Švédskem. To se tak mělo podílet jen na jejich případné obraně, pokud by ale konflikt vznikl útokem na jiného člena NATO, zůstalo by neutrální.³¹⁹ Tuto možnost nicméně odmítli sami Norové, kteří měli pocit, že Švédsko by tak dostalo více, než by samo dávalo.³²⁰ Jednání o severské obranné unii vzala za své během poslední schůzky, která se konala v Oslu 29. a 30. ledna. Navzdory dánským snahám se nepodařilo najít norsko-švédský kompromis.³²¹

Po krachu jednání se Norové se bez váhání obrátili k Západu, aby si vyjednali členství v NATO,³²² Dánové se ještě pokoušeli zachránit severskou unii. Hedtoft pověřil své velvyslance ve Washingtonu, Londýně, Paříži, Bruselu, Haagu i Ottawě, aby se snažili získat jednostranné vojenské záruky pro neutrální Skandinávii alespoň od jedné z mocností,³²³ a zároveň se sám pokusil domluvit bilaterální obrannou dohodu jen se Švédskem.³²⁴ Ani jeden z těchto plánů neuspěl. Švédové měli pocit, že by byli jen zodpovědní, sami by však nic nezískali.³²⁵ Ze Spojených států pak hlásil Henrik Kauffmann, že bez formálních vazeb Grónska na Atlantický pakt nemůže Dánsko počítat s jakoukoliv formou vojenské pomoci.³²⁶ Dánům tak nezbylo nic jiného, než se stejně jako Norové snažit získat své místo v Severoatlantické alianci.

Po krachu osloských rozhovorů vystoupil se svým ministr zahraničí Rasmussen hodnocením celé situace před parlamentem.³²⁷ Podle něj byla hlavním bodem všech rozhovorů otázka dodávek zbraní a vojenského materiálu. Ta vyvolala neshody mezi Švédskem a Norskem, které znemožňovaly dohodu, ačkoliv se dánští zástupci snažili vyjednat kompromis. Pro dánskou vládu neměl být cílem jen neangažovaný skandinávský obranný

³¹⁹ Folly (2012), s. 55.

³²⁰ Forsberg (2013), s. 1166.

³²¹ Pharø (1991), s. 214.

³²² Pharø (1991), s. 215.

³²³ Jensen-Pedersen (1978), s. 37.

³²⁴ Pharø (1991), s. 214

³²⁵ Pharø (1991), s. 215.

³²⁶ Jensen-Pedersen (1978), s. 37.

³²⁷ Udenrigsminister Gustav Rasmussen i folketinget, 9. 2. 1949, in: Jensen – Pedersen, s. 117.

svazek postavený na vzájemných zárukách, kterému by v případě potřeby pomohla vnější (nejpravděpodobněji západní) síla. Dánsko mělo skrze činnost ve skandinávské unii mířit výše – ke konstruktivní mírové politice: „Nejenže pomůže zajistit bezpečnost skandinávských zemí, navíc bude působit jako stabilizační mírový faktor a přispěje k uvolnění vážné situace.“³²⁸

V Rasmussenově výroku je stále ještě přítomno přesvědčení o vlastní výjimečnosti a schopnosti být vzorným příkladem k následování. Je možné, že se Rasmussen snažil přesvědčit část politické scény a hlavně veřejnosti, že idea severské obranné spolupráce ještě není mrtva a může v té či oné podobě fungovat, k čemuž použil právě tento narativ o národní síle a morální povinnosti. Ten se v tehdejší diskurzu vyskytoval opravdu jen velmi zřídka. V médiích naopak můžeme pozorovat posun směrem ke skepticismu o severské spolupráci.³²⁹ Tento proces započal nejspíše již na podzim roku 1948, protože už v polovině prosince psal deník *Information* o velice malé pravděpodobnosti vzniku skutečně neutrálního uskupení.³³⁰

Naplno se negativní neutralismus projevil v lednu 1949, kdy začala skutečná jednání o obranné unii. Dánové si nezačali promítat do ideje Severu žádné negativní představy, jako tomu bylo v případě Sovětského svazu. Ostatní skandinávské státy byly i nadále považovány za „kulturní bratry,“ šance na dosažení jednoty v politických otázkách však byla velmi špatná.³³¹ Pokud někomu Dánové vůbec přisuzovali vinu, bylo to spíše Švédsko, jež odmítalo jakékoliv nabízené kompromisy. Norská linie byla naopak popisována jako realistická.³³²

³²⁸ Udenrigsminister Gustav Rasmussen i folketinget, 9. 2. 1949, in: Jensen – Pedersen, s. 118.

³²⁹ Výjimkou je především deník *Social-Demokraten*, podle jehož článků panovala přinejmenším na začátku ledna mezi všemi zeměmi shoda, a *Politiken*, který shodně s radikální stranou vnímal možná vstup do NATO jako cestu ke kritické eskalaci mezinárodního napětí. *Social-Demokraten*, 9. 1. 1949, s. 11; *Politiken*, 25. 1. 1949, s. 7.

³³⁰ *Information*, 14. 12. 1948, s. 1

³³¹ *Berlingske-Tidende*, 28. 1. 1949, s. 6.

³³² *Berlingske Tidende*, 21. 1. 1949, s. 1. Na tomto místě bych se ráda pokusila o možná poněkud troufalé vysvětlení dánsko-norsko-švédských vztahů. V komentářích dánských žurnalistů se často vyskytuje motiv norsko-sovětské hranice, která měla být slabým místem Norů a vystavovala je mnohem většímu tlaku než Švédy. Dánové v tomto případě většinou sympatizovali s norskou stranou, jejíž pohled považovali za oprávněný,

Ve volbě mezi Západem a neutralitou se většina deníků (i některých vládních představitelů) přikláněla na stranu Západu. Zde se projevoval právě onen negativní neutralismus: Dánové byli přesvědčeni o vlastní slabosti, která by oslabovala celou severskou unii. V takovém duchu se vyjadřoval například ministr financí Thorkil Kristensen ve svém komentáři:³³³ „Nejpřednějším cílem dánské zahraniční politiky je ochrana Dánska.“ Podle něj se toho vlády snažily dlouho dosáhnout skrze politiku nezúčastněnosti v naději, že tak uchrání zemi před válkou, v danou chvíli, kdy mělo vypuknutí konfliktu hrozit každým dnem, ale již nebylo kam se schovat. „Ta správná aliance by mohla odrazit plánovaný útok,“ pokračoval Kristensen. Co ale mělo být tou „správnou aliancí“? Zbývat měly již jen dvě možnosti – severská spolupráce nebo atlantský pakt. Kristensen sice považoval skandinávskou variantu za přijatelnější řešení kvůli tradiční solidaritě s Norskem a Švédskem, opět však zdůrazňoval, že i takové uskupení by bylo příliš slabé, aby vedlo dlouhodobou válku ke zdárnému vítězství samo. Proto i podle něj byla nezbytná spolupráce se Západem.

V médiích se od poloviny ledna navíc začaly objevovat články vyjadřující znepokojení nad dánským váháním. Hedtoftova vláda se dle nich měla důrazněji přihlásit k prozápadnímu směru a přijmout za to odpovědnost. „Neutrální Sever je zbožné přání. [...] Na stole je jediná otázka: Co je správné? Co poslouží Dánsku nejlépe?“ ptali se v *Information*³³⁴ a vzápětí rozhořčeně tvrdili, že tím se politici neřídí, protože je ovládá „[...] strach z budoucnosti, strach z voličů, strach z rozhodnutí. Volbu je však nutno učinit hned.“ Podobně se vyjadřovali i v *Berlingske Tidende*: „Bude-li Dánsko váhat, není pochyb, že tím utrpí.“³³⁵

Postupně rostoucí skepse s sebou nesla i stále větší důraz na pozitiva Atlantského paktu. V první řadě to byla silnější obrana a tím pádem i větší bezpečnost dánského národa.

kdežto představy Švédů o světě byly považovány za přehnaně idealistické a naivní. Myslím, že v tom nezanedbatelnou roli hrála zkušenost s válkou, okupací a následnou přítomností sovětských vojsk na jejich území, kterou Dánové sdíleli s Nory, ale se Švédy ne. Dánská i norská strana tak mohly mít pocit, že Švédové vůbec netuší, s čím si zahrávají.

³³³ *Information*, 17. 1. 1949, s. 3.

³³⁴ *Information*, 18. 1. 1949, s. 2.

³³⁵ *Berlingske Tidende*, 21. 1. 1949, s. 1.

Alianci, která ještě ani nebyla pevně ustanovena, však byla charakterizována jako solidární společenství, v němž se demokratické národy semknou a „budou bok po boku bránit útoku tu část západního světa, která bude vystavena útoku.“³³⁶ Solidarita, obrana demokracie, pospolitost – to vše byly elementy, které přesně zapadaly do dánského narativu o sobě samých.

Na posun veřejnosti k více prozápadním stanoviskům nakonec reagovala i vláda. Na konci února 1949 zahájila jednání se Spojenými státy o podmínkách vstupu do budoucí Severoatlantické aliance.³³⁷

5.3 „Nikdy více 9. duben!“ Vstup dánského království do Severoatlantické aliance

Inhed po prvních kontaktech se Spojenými státy zahájila Hedtoftova vláda domácí kampaň s cílem přesvědčit celé Dánsko o nezbytnosti paktu. Premiér nejprve promluvil na zasedání vedoucího výboru sociálních demokratů. Snažil se vyvolávat pocit, že pokud nevstoupí Dánsko do tohoto uskupení, zůstane opuštěno, čehož okamžitě využije Sovětský svaz, který vždy toužil ovládnout průlivy mezi Baltem a Severním mořem. Válka tedy byla na spadnutí – a s válkou by přišla i další okupace.³³⁸ Hedtoft v tomto projevu vyzdvihl dva prvky – traumatický zážitek z 9. dubna 1940 a totalitní povahu sovětského státu, který přirovnal k Hitlerovu Německu.³³⁹ Jeho přesvědčování bylo úspěšné – jeho straníci se přiklonili k jím navrhovanému řešení.³⁴⁰

Již v této řeči byla patrná linie, kterou vládní představitelé používali po celou dobu kampaně, a kterou zastávaly téměř všechny strany, jak se projevilo v parlamentní diskuzi 24. března – jen pět dní poté, co Dánové obdrželi oficiální pozvánku ke vstupu do NATO. Během

³³⁶ Information, 14. 12. 1948, s. 1.

³³⁷ Pharø (1991), s. 215.

³³⁸ Villaume (1998), s. 702.

³³⁹ Villaume (1998), s. 702.

³⁴⁰ Jensen – Pedersen (1978), s. 35.

této debaty, kterou zahájil ministr zahraničí Rasmussen a zevrubně představil návrh smlouvy, používali všichni zastánci členství stejné motivy a charakteristiky. Tehdy oba tradiční dánské neutralismy – pozitivní i negativní – se propojily v jeden narativ:

Základem byl negativní neutralismus - pocit vlastní vojenské slabosti, která se až příliš podobala situaci v roce 1940. Dánsko mělo být znovu vystaveno na milost a nemilost agresivní velmocí³⁴¹ totalitní podstaty,³⁴² která měla využít hned první příležitosti k útoku na svého slabého souseda a to i pomocí nečestných a podvratných prostředků – jako třeba tajných agentů (domácích komunistů).³⁴³ Dánové již takovou situaci zažili a z vlastní bolestivé zkušenosti věděli, že je před opakováním neuchrání ani izolovaná neutralita, ani „politika stavění mostů.“ Pro takové ušlechtilé snahy již nezbylo v současném světě místo.³⁴⁴ Jediným východiskem bylo získat spojenectví jinde a skrze něj si zachránit vlastní samostatnost. 9. duben 1940 se již nikdy nesmí opakovat.

Tehdy přichází ke slovu neutralismus pozitivní. Dánsko se nemusí připoutat k nějaké moci jen z pragmatických pohnutek, protože Severoatlantická aliance s sebou nese i morální a mírové poselství. Jedná se o svazek obranný demokratických států, které bojují za svobodu³⁴⁵ a spolupracují na základě vzájemné solidarity.³⁴⁶ Jejich vzájemná pomoc se nevztahuje pouze na oblast obrany, ale i na hospodářství, díky čemuž bude vybudována

³⁴¹ O. B. Kraft: „Nikdo nemůže být na pochybách o tom, proti čemu se máme bránit. Řeč může být jen o velmocích, nikoliv o malých státech.“ Ole Bjørn Kraft (Konsv.) i folketinget, 23. 3. 1949, in: Jensen – Pedersen (1978), s. 129.

³⁴² Statsminister Hans Hedtoft i folketinget, 23. 3. 1948, in: Jensen – Pedersen (1978), s. 126.

³⁴³ O. B. Kraft: „Komunisté budou hrozit rozpoutáním války uvnitř každé země, která se nepřikloní k jim preferované velmoci.“ Ole Bjørn Kraft (Konsv.) i folketinget, 23. 3. 1949, in: Jensen – Pedersen (1978), s. 128.

³⁴⁴ H. Hedtoft: „Ve světě již není místo pro „stavitele mostů“ a „novátory“, kteří si upřímně přáli spolupráci a porozumění se západní Evropou a USA, žádné místo pro svobodné lidi, kteří chtějí jeden svět.“ Hans Hedtoft i folketinget, 23. 3. 1948, in: Jensen – Pedersen (1978), s. 126.

³⁴⁵ Edvard Sørensen (V) i folketinget, 23. 3. 1949, in: Jensen – Pedersen (1978), s. 128

³⁴⁶ O. B. Kraft: „základním bodem této smlouvy, k jejímuž podpisu se Dánsko nyní chystá, je solidarita. Je to rozhodnutí demokratických států, které se k ní přihlásili, že budou bojovat spolu, jeden za všechny a všichni za jednoho. *Social-Demokraten*, 24. 3. 1949, s. 4.

opravdu silná západní Evropa se stabilními společnostmi odolnými nátlaku zvenčí i zevnitř.³⁴⁷

Dánsko je tak morálně povinno účastnit se této aliance a hájit tak svobodu a mír ve světě.

S takto utvořeným narativem není divu, že folketinget hlasoval drtivě pro. 119 poslanců za sociální demokracii, *Venstre* a Dánskou konzervativní lidovou stranu s členstvím souhlasilo. 23 hlasujících se postavilo proti – byli to komunisté, radikálové, jeden liberál a čtyři členové *Retsforbundet*, kteří spolu s radikály požadovali, aby vstup do této mezinárodní organizace byl vázán na referendum. Jeden poslanec této strany pak nehlasoval vůbec.³⁴⁸ Rozhodnutí dolní sněmovny pak ještě potvrdila sněmovna horní, přes niž prošla rezoluce podobně hladce: 64 hlasů pro, 8 hlasů proti.³⁴⁹ O několik dní později, 4. dubna ve Washingtonu, ministr zahraničí Gustav Rasmussen s touto podporou v zádech Severoatlantickou smlouvu podepsal. Dánsko tak dalo definitivní sbohem své tradiční neutralitě.

³⁴⁷ Hans Hedtoft i folketinget, 23. 3. 1948, in: Jensen – Pedersen (1978), s. 127.

³⁴⁸ *Politiken*, 25. 3. 1949, s. 1.

³⁴⁹ Einhorn (1975), s. 509.

6 Závěr

Cílem této práce bylo ukázat, jakým způsobem se dánská národní identita promítala do dánské zahraniční politiky v přelomovém období mezi roky 1945 a 1949, kdy Dánsko přešlo od své tradičně zastávané politiky neutrality přes členství ve velké mezinárodní organizace (OSN) a pokusy o neutrální regionální obrannou unii až ke skutečné účasti ve vojenské alianci. Na pozadí těchto událostí jsem chtěla dokázat, jak Dánové pracovali se svým národním narativem, aby si ospravedlnili své jednání.

V první kapitole jsem nastínila základní elementy dánské národní identity, která se utvářela během 19. století – především na základě prohraných válek s Pruskem. Těmito elementy byly dva typy neutralismu – negativní a pozitivní. Ten v sobě nesl přesvědčení o sobě samých jako o morálně čistém národě, jenž si zakládá na demokracii, občanských právech, rovnosti, pospolitosti, solidaritě a sociálních jistotách. V tomto směru se Dánové nevnímali jako slabý stát, který je jen ve vleku ostatních, naopak měli pocit, že mohou sloužit jako vzor pro ostatní nebo jako zprostředkovatel v mezinárodních sporech a nedorozumění. Vliv pozitivního neutralismu převažoval v období relativního klidu na mezinárodní scéně a promítal se v nadšení pro mezinárodní organizace typu OSN. Z dánské zahraniční politiky ovšem nikdy nezmizel – jak jsem se snažila ukázat, můžeme jej najít i v kritických dobách. Upínání se k vlastním demokratickým institucím a tradicím pomohlo Dánům přečkat roky nacistické okupace a podobně jej použili i při vstupu do NATO, které bylo interpretováno jako nejlepší možný prostředek a garance pro jejich ochranu a rozvoj.

Negativní neutralismus byl vázaný především na pocit vlastní vojenské slabosti, která Dánsku znemožňuje jakýkoliv úspěch. Obavy o vlastní bezpečnost uvrhávaly zemi do zahraničněpolitické pasivity – jako například ve 30. letech nebo ve vztahu ke Spojeným státům a Sovětskému svazu v otázkách Grónska a Bornholmu. Tuto linii posílila ještě zkušenost okupace (trauma 9. dubna), a právě to motivovalo Dány k hledání spojení – nejprve s jejich severskými sousedy a poté se západoevropskými státy a USA.

Výše jsme zmínili, s jakými principy Dánové identifikovali svůj národ, musíme však také faktor alterity – tedy „toho druhého,“ vůči němuž se identita vymezuje. Tuto roli hrálo až do konce druhé světové války Německo, jako neustálý zdroj ohrožení dánské bezpečnosti, samostatnosti i identity. Němci v této roli setrvali ještě určitý čas po osvobození (především kvůli otázce Jižního Šlesvicka), poté se však jejich motiv vytrácí a nahrazují jej jiné „ti druzí.“ Po překotném mezinárodním vývoji v roce 1948 to jsou především domácí komunisté, pátá kolona Sovětského svazu, jejichž cílem má být narušení všech základních hodnot dánské identity. Jejich obraz postupně splývá s obrazem Sovětského svazu, který je označován za agresora a hrozbu pro dánskou samostatnost.

Mým cílem bylo dokázat, že „malé státy“ se neřídí pouze racionálním uvažováním a snahou za každou cenu zajistit svou bezpečnost vůči vnějšímu tlaku, ale že nemalou roli hrají i domácí faktory. V dánském případě samozřejmě nelze vnější hrozbu opominout – byl to právě silný pocit ohrožení, který aktivoval negativní neutralismus a přiměl Dány k hledání spojení. Domácí faktory – především postoj veřejnosti a její pohled na identitu vlastního národa – však mají také nezanedbatelný význam.

7 Seznam literatury a pramenů:

Sekundární literatura:

- Baehr Peter R., Small States: a Tool of Analysis. In: *World Politics*, 27/3, 1975, s. 456-466.
- Browning Christopher S., Small, Smart and Salient? Rethinking Identity in the Small States Literature. In: *Cambridge Review of International Affairs*, vol. 19, no. 4, 2006.
- Browning Christopher S., *Constructivism, Narrative and Foreign Policy Analysis. A Case Study of Finland*, Lang, Oxford, 2008, 328 s.
- Busck Steen (ed.) a Poulsen Henning (ed.), *Dějiny Dánska*, Nakladatelství Lidové Noviny, NLN, Praha, 2007, 427 s.
- Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS), *Danmark under den kolde krig: den sikkerhedspolitiskesituation 1945-1991*. Dansk Institut for Internationale Studier, København, 2005.
- Dau Mary, *Danmark og Sovjetunionen 1944-49*, Munksgaard, Copenhagen and Aarhus, 1969, 291 s.
- Doeser Fredrik, Domestic politics and foreign policy change in small states: The fall of the Danish „footnote policy“ In: *Cooperation and Conflict*, 46/2, 2011.
- Dansk Udenrigspolitisk Institut (DUPI), *Grønland under den kolde krig: dansk og amerikansk sikkerhedspolitik 1945-68*, Gyldendal, København, 1997, 614 s.
- Einhorn Eric S., The Reluctant Ally: Danish Security Policy 1945-49. In: *Journal of Contemporary History*, vol. 10, no. 3, 175, s 493-512.

- Elman Miriam Fendius, The Foreign Policies of Small States: Challenging Neorealism in Its Own Backyard. In: *British Journal of Political Science*, 25/1, 1995.
- Folly Martin H., Protecting the Northern Flank, or Keeping the Cold War out of Scandinavia? British Planning and the Place of Norway and Denmark in a North Atlantic Pact, 1947-9. In: *The International History Review*, vol. 34, no. 1, 2013, s. 45-69.
- Foyle Douglas C., Public Opinion and Foreign Policy: Elite Beliefs as a Mediating Variable. In: *International Studies Quarterly*, vol. 41, no. 1, 1997, s. 141-169.
- Hammerich Paul, *Lille land hvad nu? 1948-53. En danmarkskrønike 1945-72*, 2. Bind, København, Gyldendal, 1976.
- Hobolt Sara Binzer a Klemmensen Robert, Responsive Government? Public Opinion and Government Policy Preferences in Britain and Denmark. In: *Political Studies*, vol. 53, 2005, s. 379-402.
- Holbraad Carsten, *Danish Neutrality. A Study in the Foreign Policy of a Small State*, Clarendon Press, Oxford, 1991.
- Holsti Ole R., Public Opinion and Foreign Policy: Challenges to the Almond-Lippmann Consensus. In: *International Studies Quarterly*, vol. 36, 1992, s. 439-466.
- Hurwitz John a Peffley Mark, How Are Foreign Policy Attitudes Structured? A Hierarchical Model. In: *The American Political Science Review*, vol. 81, no. 4, 1987, s. 1099-1120.
- Jensen Bent, Soviet Occupation of a New Type. The Long Liberation of the Danish Island of Bornholm 1944-1946. In: *Scandinavian Journal of History*, vol. 25, no. 3, 2000, s. 219-237.

- Jensen Jack W. – Pedersen Søren H., *Dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik 1945-49*. København, Gyldendal, 1978.
- Jørgensen Marianne W. a Phillips Lousie, *Discourse Analysis as Theory and Method*, Sage Publications, London, 2002, 229 s.
Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10256893>
- Kassimeris Christos, The foreign policy of small powers, in: *International Politics*, 46/1, 2009.
- Keohane Robert, Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics. In: *International Organization*, 23/2, 1969.
- Larsen Henrik, Discourses of State Identity and Post-Lisbon National Foreign Policy: The Case of Denmark. In: *Cooperation and Conflict*, vol. 49, no. 3, 2014, s. 368-385.
- Laursen Johnny N. – Olesen Thorsten B., A Nordic Alternative to Europe? The Interdependence of Denmark's Nordic and European Policies, 1945-1998. In: *Contemporary European History*, vol. 9, no. 1, 2000, s. 59-92.
- Lidegaard Bo, Danmarks uafhængige udenrigstjeneste 1940-1945. In: *Historisk Tidsskrift*, vol. 16, no. 6, 1997, s. 41-79.
- Lidegaard Bo, „Vi opnaede da, at København ikke blev bombarderet...“ Tilpasningspolitik, samarbejdspolitik og ikke-blokpolitik. In: Dethlefsen Henrik – Lundbak Henrik (eds.), *Fra mellemkrigstid til efterkrigstid. Festkrift til Hans Kirchhoff og Henrik S. Nissen*, København, 1998, s. 673-691.
- Lidegaard Bo, *Defiant Diplomacy. Henrik Kaufmann, Denmark, and the United States in World War II and the Cold War, 1939-1958*. Peter Lang Publishing, New York, 2003.

- Marklund Andreas, My king's good words: royal addresses, modern media and national narratives in Denmark, 1933-1945. In: *National Identities*, vol. 19, no. 3, 2017, s. 333-357.
- Olesen Thorsten Borring, Between Facts and Fiction: Greenland and the Question of Sovereignty 1945-1954. In: *New Global Studies*, vol. 7, no. 2, 2013, s. 117-128.
- Petersen Nikolaj, Abandonment versus Entrapment: Denmark and Military Integration in Europe 1948-1951. In: *Cooperation and Conflict*, XXI, 1986, s. 169-186.
- Petersen Nikolaj, Påskekrisen. In: Heurlin Bertel – Thune Christian (red.), *Danmark og det internationale system. Festskrift til Ole Karup Pedersen*, Politiske Studier, København, 1989, s. 230.
- Petersen Nikolaj, The Popular Basis of Nordic Cooperation: A Danish Case Study. In: *Acta Sociologica*, vol. 20, no. 3, 1997, s. 263-285.
- Petersen Nikolaj, The Politics of US Military Research in Greenland in the Cold War. In: *Centaurus*, vol. 55, 2013, s. 294-318.
- Pharø Helge Ø, Scandinavia. In: Reynolds David (eds.), *The Origins of the Cold War in Europe. International Perspectives*, Yale University Press, New Heaven, 1994, 288 s.
- Skov Niels Aage, The Use of Historical Myth: Denmark's World War II Experience Made to Serve Practical Goals. In: *Scandinavian Studies*, vol. 72, no. 1, 2000, s. 89-110.
- Subotić Jelena, Narrative, Ontological Security, and Foreign Policy Change. In: *Foreign Policy Analysis*, vol. 12, 2016, s. 610-627.

- Sørensen Vibeke, The Politics of Closed Markets: Denmark, the Marshall Plan, and European Integration, 1945-1963. In: *The International History Review*, vol. 15, no. 1, 1993, s. 23-45.
- Villaume Poul, Fra „hypnotiseret kanin“ til „pindsvinestilling“. Besættelsen i efterkrigstidens sikkerhedspolitik. In: Dethlefsen Henrik – Lundbak Henrik (eds.), *Fra mellemkrigstid til efterkrigstid. Festkrift til Hans Kirchhoff og Henrik S. Nissen*, København, 1998, s. 673-691
- Zartman William, Neutralism and Neutrality in Scandinavia. In: *The Western Political Quarterly*, vol. 7, no. 2, 1954, s. 125-160.
- Østergård Uffe, The Danish path to modernity. In: *Thesis Eleven*, no. 77, 2004, s. 25-43.

Prameny

- *Rigsdagstidende. Forhandling i Folketinget 1947/48*, København, Schulz, 1948.
- *Charta OSN [online]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>*

Tiskoviny:

- Information, ročníky 1945, 1946, 1947, 1948, 1949
- Berlingske Tidende, ročníky 1945, 1946, 1947, 1948, 1949
- Politiken, ročníky 1945, 1946, 1947, 1948, 1949
- Nationaltidende, ročníky 1945, 1946, 1947, 1948, 1949
- Social-Demokraten, ročníky 1945, 1946, 1947, 1948, 1949
- Fremtiden, ročník 1946

Internetové zdroje:

- Danske taler: Kong Cristian X's tale ved Danmarks befrielse 5. Maj 1945. Danske taler [online]©2016 [citováno 14. 5. 2018]. Dostupné z: <https://dansketaler.dk/tale/kong-christian-xs-tale-5-maj-1945/>
- Danske taler: Statsminister Hans Hedtofts 1. maj-tale 1948. Danske taler [online]©2016 [citováno 14. 5. 2018]. Dostupné z: <https://dansketaler.dk/tale/hans-hedtofts-1-maj-tale-1948/>
- Danmarkshistorien: Hartvig Frisch (S) om FN-medlemskab i Rigsdagen 6. September 1945. Danmarkshistorien [online] © [citováno 14. 5. 2016] Dostupné z: <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/hartvig-frisch-s-om-fn-medlemskab-i-rigsdagen-6-september-1945/>

- Gyldendal. Den store danske: Berlingske [online] © 10. 1. 2017 [citováno 14. 5. 2016] Dostupné z:
[http://denstoredanske.dk/Samfund, jura og politik/Massemedier/Medier og dagblade, Danmark/Berlingske](http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Massemedier/Medier_og_dagblade,_Danmark/Berlingske)
- Gyldendal. Den store danske: Nationaltidende [online] © 10. 1. 2017 [citováno 14. 5. 2016]. Dostupné z:
[http://denstoredanske.dk/Samfund, jura og politik/Massemedier/Danske aviser af historisk interesse/Nationaltidende](http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Massemedier/Danske_aviser_af_historisk_interesse/Nationaltidende)
- Gyldendal. Den store danske: Information [online] © 7. 1. 2014 [citováno 14. 5. 2016]. Dostupné z:
[http://denstoredanske.dk/Samfund, jura og politik/Massemedier/Medier og dagblade, Danmark/Information](http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Massemedier/Medier_og_dagblade,_Danmark/Information)
- Gyldendal. Den store danske: Aktuelt [online] © 10. 1. 2017 [citováno 14. 5. 2016]. Dostupné z:
[http://denstoredanske.dk/Samfund, jura og politik/Massemedier/Medier og dagblade, Danmark/Aktuelt](http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Massemedier/Medier_og_dagblade,_Danmark/Aktuelt)